

Strategija za ostvarivanje prava djeteta 2019–2023

- Predlog -

Podgorica, maj 2019.

Sadržaj

LISTA SKRAĆENICA	4
1 UVOD	6
2 ANALIZA AKTUELNOG STANJA	8
2.1 Opšti kontekst izrade Strategije za ostvarivanje prava djeteta 2019–2023. 8	
2.2 Prava djeteta u Crnoj Gori – aktuelno stanje	9
2.2.1 Zajedničke preporuke relevantnih dokumenata o stanju prava djeteta u Crnoj Gori	10
2.2.1.1 Opšte mjere primjene Konvencije UN o pravima djeteta	12
2.2.1.2 Definicija djeteta	18
2.2.1.3 Opšti principi	18
2.2.1.4 Građanska prava i slobode	22
2.2.1.5 Nasilje nad djecom	22
2.2.1.6 Porodično okruženje i alternativna briga	29
2.2.1.7 Smetnje u razvoju, primarna zdravstvena i socijalna zaštita	32
2.2.1.8 Obrazovanje, slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti	39
2.2.1.9 Posebne mjere zaštite	45
3 VIZIJA OSTVARIVANJA PRAVA DJETETA.....	54
4 STRATEŠKI CILJEVI, OPERATIVNI CILJEVI S PRATEĆIM INDIKATORIMA	55
5 OPIS AKTIVNOSTI ORGANA I TIJELA NADLEŽNIH ZA SPROVOĐENJE STRATEGIJE	62
6 NAČIN IZVJEŠTAVANJA I EVALUACIJE	63
7 PRATEĆI AKCIONI PLAN S PROCJENOM TROŠKOVA ZA PERIOD 2019–2020. GODINA	64
8 INFORMACIJA ZA JAVNOST O CILJEVIMA I OČEKIVANIM UČINCIMA STRATEGIJE ZA OSTVARIVANJE PRAVA DJETETA 2019–2023. U SKLADU S KOMUNIKACIONOM STRATEGIJOM VLADE CRNE GORE IZ 2018.	103

Lista skraćenica

- AP – Akcioni plan
- EU – Evropska unija
- FP – Fakultativni protokol
- IJZ – Institut za javno zdravlje
- JU – Javna ustanova
- KBTLJ – Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima
- ME – Ministarstvo ekonomije
- MF – Ministarstvo finansija
- MK – Ministarstvo kulture
- MLJMP – Ministarstvo za ljudska i manjinska prava
- MO – Ministarstvo odbrane
- MONSTAT – Uprava za statistiku
- MP – Ministarstvo prosvjete
- MPr – Ministarstvo pravde
- MRSS – Ministarstvo rada i socijalnog staranja
- MUP – Ministarstvo unutrašnjih poslova
- MVP – Ministarstvo vanjskih poslova
- MZ – Ministarstvo zdravlja
- NVO – Nevladina organizacija
- NSOR 2030 – Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030.
- SPD – Savjet za prava djeteta
- SZO – Svetska zdravstvena organizacija
- UN – Ujedinjene nacije
- UNICEF – Dječji fond Ujedinjenih nacija
- VDT – Vrhovno državno tužilaštvo
- VS – Vrhovni sud

ZSDZ – Zavod za socijalnu i dječju zaštitu

ZZ – Zavod za zapošljavanje

1 Uvod

Strategija za ostvarivanje prava djeteta 2019–2023. predstavlja nacionalni, sveobuhvatni i međuresorni dokument koji se bavi unapređenjem uslova za realizaciju prava djeteta u svim oblastima obuhvaćenim *Konvencijom Ujedinjenih nacija (UN) o pravima djeteta* i njenim fakultativnim protokolima. Ovaj dokument se odnosi na petogodišnji strateški period, a njegova primjena počinje u jubilarnoj, tridesetoj godini od donošenja Konvencije UN o pravima djeteta.

Sistem strateškog planiranja u Crnoj Gori počiva na *Uredbi o načinu i postupku izrade, usklađivanja i praćenja sprovođenja strateških dokumenata*¹, koja ustanovljava minimum kriterijuma kvaliteta za svaki strateški dokument Vlade Crne Gore. Uredbu prati i razrađuje *Metodologija razvijanja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata*, koju sprovodi Generalni sekretarijat Vlade Crne Gore – Sektor za koordinaciju, praćenje usklađenosti i praćenje sprovođenja strategija kojima se utvrđuju javne politike. Prema ovoj metodologiji, strateška dokumenta su dokumenta javne politike kojima se utvrđuje stanje u određenoj oblasti javne politike (u ovom slučaju, u oblasti prava djeteta) i mjere koje treba preduzeti za njen razvoj i unapređenje. Stoga je nacionalni strateški dokument u oblasti prava djeteta za period 2019–2023. godine dobio naziv *Strategija za ostvarivanje prava djeteta*, umjesto ranijeg uobičajenog naziva za tu vrstu dokumenata – *Nacionalni plan akcije za djecu*. Pri izradi *Strategije za ostvarivanje prava djeteta 2019-2023.* poštovan je princip usklađenosti ovog dokumenta sa obavezama koje proističu iz krovnog strateškog dokumenta Crne Gore – Nacionalne strategije održivog razvoja do 2030. (NSOR 2030)². Usklađenost *Strategije za ostvarivanje prava djeteta 2019-2023.* sa NSOR 2030. je naročito vidljiva kada su pitanju dvije prioritetne teme: *unaprjeđenje stanja ljudskih resursa i jačanje socijalne inkluzije* (prioritetna tema 4.1.) i *podrška vrijednostima, normama i obrascima ponašanja značajnim za održivost društva* (prioritetna tema 4.2.) i odgovarajući strateški ciljevi: unaprjeđenje zdravlja građana svih uzrasta i smanjenje nejednakosti u zdravlju (strateški cilj 4.1.2.), obezbjeđivanje inkluzivnog i kvalitetnog obrazovanja i promovisanje mogućnosti cjeloživotnog učenja za sve (strateški cilj 4.1.3..) i aktivan odnos ključnih aktera prema održivosti razvoja (strateški cilj 4.2.1.). Takođe, *Strategija za ostvarivanje prava djeteta 2019-2023.* prenosi poruke *Komunikacione strategije 2018-2020.*³ koje se odnose na komunikacioni prioritet 1. Pravedna i bezbjedna država koji kao jednu od kampanja predviđa kampanju za afirmaciju prava djeteta i na komunikacioni prioritet 3. Država – servis građana, komunikacioni zadaci i ključne poruke, gdje se, između ostalog, obuhvataju unaprjeđenje obrazovanja, zdravstva i socijalne zaštite.

Strategija za ostvarivanje prava djeteta 2019-2023. se poziva na rezultate ostvarene primjenom relevantnih sektorskih strategija, kao što su: *Strategija razvoja sistema socijalne i dječje zaštite 2013-2017.*⁴; *Strategija razvoja sistema socijalne i dječje zaštite 2018 – 2022.*⁵; *Strategija za prevenciju i zaštitu djece od nasilja 2017-2021.*⁶; *Strategija razvoja ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Crnoj*

---

¹ Uredba o načinu i postupku izrade, usklađivanja i praćenja sprovođenja strateških dokumenata, "Službeni list Crne Gore", br. 54/18.

² Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. dostupna na: www.mrt.gov.me/biblioteka/strategije .

³ Komunikaciona strategija 2018-2020. dostupna na: www.gov.me/biblioteka/strategije .

⁴ Strategija razvoja sistema socijalne i dječje zaštite 2013-2017. dostupna na: <http://www.mrs.gov.me/biblioteka/strategije>.

⁵ Strategija razvoja sistema socijalne i dječje zaštite 2018 – 2022. dostupna na: <http://www.mrs.gov.me/biblioteka/strategije>.

⁶ Strategija za prevenciju i zaštitu djece od nasilja 2017-2021. dostupna na: <http://www.mrs.gov.me/biblioteka/strategije>

*Gori 2016-2020.*⁷; *Strategija inkluzivnog obrazovanja u Crnoj Gori 2014-2018.*⁸; *Strategija inkluzivnog obrazovanja 2019-2025.*⁹; *Strategija za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana 2016-2020.*¹⁰; *Strategija za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2017-2021. godine*¹¹ i *Strategija reforme pravosuđa za priod 2014-2018.*¹². Za razliku od navedenih sektorskih strategija, *Strategija za ostvarivanje prava djeteta 2019-2023.* bavi se pitanjima iz svakog sektora isključivo iz pozicije prava djeteta, uz aktivnu participaciju same djece-učesnika konsultativnog procesa i uz naglašavanje intersektorske saradnje u što potpunijem ostvarivanju svih prava djeteta.

Radnu grupu za izradu ovog dokumenta, formiranu Rješenjem ministra rada i socijalnog staranja, činili su:

- Goran Kušević, direktor Direktorata za socijalno staranje i dječju zaštitu, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, predsjednik;
- Svetlana Sovilj, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, članica;
- Anđela Lalatović, JU Centar za socijalni rad za opštinu Herceg Novi, članica;
- Marijana Vujović, Ministarstvo unutrašnjih poslova, članica;
- Sonja Perišić-Bigović, Nacionalna kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima, članica;
- Tamara Ivković, Ministarstvo finansija, članica;
- Jelena Dragičević, Ministarstvo pravde, članica;
- Senka Klikovac, Ministarstvo zdravlja, članica;
- Dobrila Popović, Ministarstvo kulture, članica;
- Tamara Milić, Ministarstvo prosvjete, članica;
- Slobodanka Doderović, Ministarstvo odbrane, članica;
- Milica Joksimović, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, članica;
- Lepa Žunić, predstavnik NVO sektora, članica;
- Nataša Gospić, Zavod za socijalnu i dječju zaštitu, članica;
- Mensur Luković, predstavnik djece, član.

Izradu *Strategije za ostvarivanje prava djeteta 2019–2023.* podržalo je Predstavništvo UNICEF-a u Crnoj Gori, koje je kao stručno-tehničku podršku Radnoj grupi angažovalo konsultantkinju, Branku Pavlović.

Smatra se da se svi izrazi u ovom dokumentu koji su vezani za zanimanja, a upotrebljeni su u muškom gramatičkom rodu odnose bez diskriminacije i na žene.

⁷ Strategija razvoja ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Crnoj Gori 2016-2020. dostupna na: <http://www.mpin.gov.me/biblioteka/strategije>

⁸ Strategija inkluzivnog obrazovanja u Crnoj Gori 2014-2018. dostupna na: <http://www.mpin.gov.me/biblioteka/strategije>

⁹ Strategija inkluzivnog obrazovanja 2019-2025. dostupna na: <http://www.mpin.gov.me/biblioteka/strategije>

¹⁰ Strategija za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana 2016-2020. dostupna na: <http://www.minmanj.gov.me/biblioteka/strategije>

¹¹ Strategija za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2017-2021. godine dostupna na: <http://www.minmanj.gov.me/biblioteka/strategije>

¹² Strategija reforme pravosuđa za period 2014-2018. www.pravda.gov.me/biblioteka/strategije dostupna na: www.pravda.gov.me/biblioteka/strategije

2 Analiza aktuelnog stanja

2.1 Opšti kontekst izrade Strategije za ostvarivanje prava djeteta 2019–2023.

Prema Popisu stanovništva iz 2011. godine, ukupan broj stanovnika Crne Gore iznosio je 620.029. Od toga je muškaraca bilo 306.236 (49,4%), a žena 313.793 (50,6%). Ukupan broj djece (do 18 godina) bio je 145.126 ili 23,4% od ukupnog broja stanovnika (75.367 ili 51,9% muške djece i 69.759 ili 48,1% ženske djece). Prema procjenama MONSTAT-a, 1. januara 2018. godine broj stanovnika u državi bio je 622.359. U 2018. godini je ukupan broj djece u Crnoj Gori, prema podacima iz TRANSMONEE baze, bio 137.105 (ili 22,1% ukupnog stanovništva), od čega 71.350 muške i 65.755 ženske djece, dok je stopa prirodnog priraštaja u državi iznosila 1,4. Crna Gora spada u zemlje gornjeg srednjeg nivoa prihoda. Bruto domaći proizvod (BDP) Crne Gore u 2017. godini iznosio je 4,299 miliona EUR, odnosno 6.354 EUR po stanovniku, a realna stopa rasta BDP-a bila je 4,7%.

Crna Gora je obnovila nezavisnost sredinom 2006. godine i iste godine postala 192. članica Ujedinjenih nacija. Naredne, 2007. godine, postala je 47. članica Savjeta Evrope, a 2017. godine 29. članica NATO-a. Od decembra 2010. godine u procesu je pristupanja Evropskoj uniji. Crna Gora ima status zemlje kandidata, a pregovori o pristupanju zvanično su počeli u junu 2012. Država je potpisala i ratifikovala veći broj međunarodnih konvencija¹³ koje se direktno ili indirektno odnose na djecu, kao što su: *Konvencija UN o pravima djeteta (CRC)*, *Konvencija o eliminaciji svih formi diskriminacije žena (CEDAW)* i *Konvencija UN o pravima osoba s invaliditetom (CRPD)*. Od tada Vlada Crne Gore i nacionalne nevladine organizacije učestvuju u pripremi izvještaja koji se tiču primjene tih konvencija i dostavljaju ih nadležnim komitetima UN. Kao članica UN, Crna Gora ima obavezu i da priprema Univerzalni periodični izvještaj (UPR). Država je u toku posljednje decenije napredovala u stvaranju pravnih i strateških preduslova¹⁴ za primjenu reformi čiji je cilj da se prava djeteta ostvaruju u skladu s *Konvencijom UN o pravima djeteta* i *Poveljom EU o osnovnim pravima*. Osim unapređenja domaćih javnih politika i zakona, 2013. godine je ratifikovan i *Fakultativni protokol Konvencije UN o pravima djeteta o komunikacionoj proceduri*.

Od 2004. godine u Crnoj Gori se definiše i sprovodi nacionalni strateški okvir za djecu. Prvi *Nacionalni plan akcije za djecu (NPAD 2004–2010)* usvojen je 2004, a drugi 2013. godine (*NPAD 2013–2017*). Vlada Crne Gore je 2009. godine konstituisala Savjet za prava djeteta kao međusektorsko koordinaciono tijelo za praćenje izvršenja obaveza države proisteklih iz *Konvencije UN o pravima djeteta* i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na prava djeteta¹⁵ i NPAD. Nakon usvajanja NPAD Crne Gore 2013–2017, Savjet za prava djeteta je 2013. godine ponovo imenovan pod nadležnošću Ministarstva rada i socijalnog staranja. Sastav Savjeta uključuje predstavnike tri organizacije civilnog društva i jedno

---

13 Konvencija o statusu izbjeglica iz 1951. godine (s Protokolom iz 1967); Konvencija o statusu lica bez državljanstva iz 1954. godine; Konvencija o smanjenju broja lica bez državljanstva iz 1967. godine; Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica; Međunarodna konvencija o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima; Međunarodna konvencija za zaštitu svih osoba od prisilnog nestanka (član 25); Međunarodna konvencija o građanskim i političkim pravima.

14 Pregled najznačajnijih strateških i zakonskih dokumenata dat je u Prilogu 1.

15 Rješenje o obrazovanju Savjeta za prava djeteta, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, 8. 7. 2017. (www.mrs.gov.me/)

dijete. Na sastanku Radne grupe za izradu *Strategije za ostvarivanje prava djeteta*, održanog u novembru 2018. godine, dogovoreno je da se broj djece poveća na najmanje dvoje od kojih bi jedno bilo adolescentskog uzrasta.

2.2 Prava djeteta u Crnoj Gori – aktuelno stanje

Analiza aktuelnog stanja dječjih prava u Crnoj Gori obuhvata analizu dokumentacije i statističkih podataka i analizu informacija prikupljenih kroz konsultativni proces sa zainteresovanim stranama, uključujući i djecu.

Ključni dokumenti posvećeni monitoringu aktuelnog stanja prava djeteta u Crnoj Gori su:

- Analiza Nacionalnog plana akcije za djecu (NPAD) 2013–2017. godine (MRSS i UNICEF, 2018)¹⁶,
- Evaluacija sistema za praćenje stanja dječjih prava u Crnoj Gori za period 2014–2017. godine i planirani pristup ovoj temi za period 2017–2021. godine (CORAM International i UNICEF, 2018)¹⁷,
- Alternativni izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore o drugom i trećem periodičnom izvještaju Crne Gore o primjeni Konvencije UN o pravima djeteta (2018)¹⁸,
- **Zaključna zapažanja Komiteta UN za prava djeteta o kombinovanom drugom i trećem periodičnom izvještaju Crne Gore** (Komitet UN za prava djeteta, 22. jun 2018)¹⁹,
- Follow-up informacije u vezi sa zaključnim razmatranjima Komiteta UN za prava djeteta o kombinovanom drugom i trećem periodičnom izvještaju Crne Gore (Savjet za prava djeteta, 2018)²⁰.

Pored navedenih dokumenata, u ovoj analizi je korišćen i Alternativni izvještaj o implementaciji preporuka UN Komiteta za prava djeteta (2010–2017), koji je pripremila NVO Centar za prava djeteta, kao i niz drugih relevantnih domaćih i međunarodnih dokumenata.

Konsultativni proces je sproveden kroz seriju individualnih i grupnih intervjuja, grupne razgovore, fokus grupe i elektronsku razmjenu informacija sa sljedećim zainteresovanim stranama: djeca – NVO Unija srednjoškolaca (40 učesnika konsultacija), *Zlatni savjetnici*²¹ Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore

---

16 Dostupno na: http://www.zsdzcg.me/images/dokumenta/Analiza%20Nacionalnog%20Plana%20akcija%202013-2017_MNE.pdf.

17 Dostupno na: <https://www.unicef.org/montenegro/izvjestaji/evaluacija-sistema-za-pra%C4%87enje-stanja-dje%C4%8Djih-prava-u-crnoj-gori-za-period-2014%E2%80%922017>.

18 Dostupno na: <https://www.ombudsman.co.me/img-publications/22/lat-final-alternativni-i-djecji.pdf>.

19 Dostupno na: <https://www.ombudsman.co.me/img-publications/24/final-preporuke-komiteta2018.pdf>.

20 Dokument pod ovim nazivom se navodi u Platformi za učešće delegacije Crne Gore 18.maja 2018. Godine u Ženevi na 78. Sesiji Komiteta UN za prava djeteta (pogledati na: www.gov.me). Same follow-up informacije nisu dostupne na internetu, već su dio dokumentacije MRSS.

21 Na osnovu javnog poziva odabrana su djeca koja će biti zlatni savjetnici. Cilj Mreže zlatnih savjetnika jeste da okupi djecu zainteresovanu za učešće u radu Zaštitnika. Zlatni savjetnici će biti u direktnoj komunikaciji s predstavnicima Zaštitnika i svojim idejama, predlozima, sugestijama i stavom učestvovati u zaštiti i unapređenju dječjih prava. Mrežu čini 12 članova uzrasta od 11 do 17 godina iz različitih gradova.

(9 učesnika) i djeca osnovnoškolskog uzrasta²² – učesnici fokus grupa koje je organizovala NVO Centar za prava djeteta Crne Gore (ukupno 45 učesnika u četiri fokus grupe); Savjet za prava djeteta; Zaštitnik ljudskih prava i sloboda; Ministarstvo rada i socijalnog staranja; Zavod za socijalnu i dječju zaštitu; Ministarstvo vanjskih poslova; Institut za javno zdravlje; MONSTAT – Uprava za statistiku Crne Gore; Stručna služba Vrhovnog tužilaštva Crne Gore; Odbor za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore; Radna grupa za izradu Strategije za ostvarivanje prava djeteta 2019–2023; NVO Centar za prava djeteta Crne Gore, Podgorica; NVO Roditelji, Podgorica; NVO Centar za romske inicijative, Nikšić i tim UNICEF-a u Crnoj Gori.

2.2.1 Zajedničke preporuke relevantnih dokumenata o stanju prava djeteta u Crnoj Gori

Analiza relevantnih dokumenata – NPAD 2013–2017. godine, Evaluacija sistema za praćenje stanja dječjih prava u Crnoj Gori za period 2014–2017. godine i Alternativni izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore o drugom i trećem periodičnom izvještaju Crne Gore o primjeni Konvencije UN o pravima djeteta – ukazala je na niz zajedničkih preporuka za ostvarivanje prava djeteta i za monitoring stanja u toj oblasti.

Zajedničke preporuke za ostvarivanje prava djeteta i monitoring stanja

Oblast	Preporuke
<u>Savjet za prava djeteta</u>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Razmotriti mogućnost reforme institucionalne strukture Savjeta za prava djeteta ▪ Uspostaviti model konsultacija s djecom o pitanjima kojima se Savjet bavi ▪ Obezbijediti finansijske resurse za ostvarivanje plana rada Savjeta za prava djeteta
<u>Podaci o djeci</u>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Osnažiti <i>jedinstveni</i> nacionalni sistem kontinuiranog prikupljanja podataka o pravima djeteta (disagregirani podaci) i mehanizama njihovog dijeljenja
<u>Konsultativni proces</u>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Uspostaviti jasne procedure informisanja, konsultovanja i aktivnog učešća aktera u odlučivanju i u pripremi novog strateškog dokumenta za ostvarivanje prava djeteta (NVO koje se bave osjetljivim grupama djece; perspektiva djece u konsultativnom procesu)
<u>Ostvarivanje prava djeteta u praksi</u>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Naglasak pomjeriti sa zakonodavnog i strateškog okvira za ostvarivanje dječjih prava na poboljšanje njihove primjene u praksi ▪ Djeci iz osjetljivih grupa obezbijediti jednak pristup ostvarivanju prava (djeca sa smetnjama u razvoju, djeca romske i egipćanske

²² Dječji parlament Mojkovac; Dječji parlament OŠ Njegoš, Kotor; djeca sa smetnjama u razvoju, OŠ „21. maj”, Podgorica; djeca romske i egipćanske populacije, OŠ “Božidar Vuković Podgoričanin”, Podgorica.

	populacije, djeca žrtve prodaje djece, djeca koja žive na ulici, djeca koja žive u najvećem siromaštvu itd.)
<u>Monitoring ostvarivanja prava djeteta</u>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Uspostaviti savremen i koncizan sistem praćenja ostvarivanja prava djeteta i obezbijediti međusektorsku koordinaciju u ostvarivanju prava djeteta i monitoringu stanja
<u>Povećanje svijesti javnosti i nivoa kompetencija profesionalaca</u>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Povećati svijest javnosti, laičke i stručne, u više oblasti (diskriminacija, nasilje, seksualna eksploatacija, prisilni brakovi, dječji rad, deinstitucionalizacija itd.) ▪ Realizovati opšte i specijalizovane obuke iz oblasti prava djeteta za profesionalce koji rade za djecu i s djecom, uključujući i treninge za trenere
<u>Finansijski okvir za ostvarivanje prava djeteta</u>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Alocirati odgovarajuće ljudske, tehničke i finansijske resurse za ostvarivanje prava djeteta i monitoring stanja u toj oblasti ▪ Obezbijediti strategije za prelazak sa međunarodnih, donatorskih izvora finansiranja na lokalno ili nacionalno finansiranje
<u>Učešće civilnog sektora u ostvarivanju prava djeteta</u>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Povećati obim usluga u oblasti prava djeteta koje pružaju NVO i kvalitet tih usluga

U Zaključnim zapažanjima Komiteta UN za prava djeteta o kombinovanom drugom i trećem periodičnom izvještaju Crne Gore ukazuje se na potrebu da država sprovede sve preporuke iz 2010. godine koje nisu sprovedene ili nisu sprovedene u potpunosti, a posebno one koje se odnose na koordinaciju, alociranje resursa i djecu koja žive na ulici. U vezi s budućim nacionalnim dokumentom za ostvarivanje prava djeteta Komitet je dao sljedeće preporuke: (a) obezbijediti da **novi dokument** obuhvati **sve oblasti koje pokriva Konvencija UN o pravima djeteta** i da služi kao baza za efektivno budžetiranje i monitoring odgovarajućih politika; (b) **obezbijediti dovoljne ljudske, tehničke i finansijske resurse** za primjenu novog dokumenta; (c) uspostaviti **mehanizam regularnog monitoringa** njegove implementacije. Sve preporuke Komiteta korišćene su kao smjernice za izradu *Strategije za ostvarivanje prava djeteta 2019–2023*. Pored toga, ova Strategija prati i ciljeve postavljene Agendom UN za održivi razvoj do 2030²³, kao i obaveze Crne Gore u procesu evropskih integracija. *Strategija za ostvarivanje prava djeteta 2019-2023*. usklađena je sa *Programom pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji 2019-2020*.²⁴, odnosno sa najbitnijim ciljevima socijalne politike Evropske unije navedenim u *Poglavlju 19: Socijalna politika i zapošljavanje*²⁵. U okviru istog poglavlja, u dijelu koji se odnosi na planove i potrebe i

23 The 2030 Agenda for Sustainable Development, dostupna na: <https://sustainabledevelopment.un.org/> .

24 Program pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji 2019-2020. dostupan na: <http://www.kei.gov.me/biblioteka/dokument> .

25 Najbitniji ciljevi socijalne politike Evropske unije jesu postizanje jedinstvenog i pravednog pristupa osnovnim socijalnim uslugama, unaprjeđenje sistema socijalne zaštite, visok obrazovni stepen radne snage, visoka stopa zaposlenosti uz posebnu brigu za grupe koje su manje prisutne na tržištu rada, postizanje sigurnih i održivih prihoda, kao i dostojnih uslova rada za žene i muškarce.

strateški okvir, u oblasti *Socijalna inkluzija*, navedena je izrada i primjena *Strategije za ostvarivanje prava djeteta 2019-2023*.

2.2.1.1 Opšte mjere primjene Konvencije UN o pravima djeteta

Zakonodavstvo i strateške mjere. Crna Gora je u periodu od 2010. godine intenzivirala rad na usaglašavanju unutrašnjeg zakonodavstva s međunarodnim standardima i usvojenim dokumentima. Donijeti su važni sistemski zakoni, odnosno izmjene i dopune zakona koje neposredno ili posredno utiču na ostvarivanje prava djeteta.

- *Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku*²⁶ garantuje veći stepen krivično-pravne zaštite djeteta i unapređenje položaja djece u krivičnim postupcima, između ostalog i uvođenjem stručne službe (u dva viša suda i u Vrhovnom državnom tužilaštvu).
- Izmijenjeni i dopunjeni *Krivični zakonik*²⁷ inkriminiše sve oblike torture i drugog nehumanog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja djece, a posebno prodaju djece u svrhu seksualne eksploatacije, dječju pornografiju i zaključenje dječjih prinudnih brakova.
- Nova zakonska rješenja u *Zakonu o socijalnoj i dječjoj zaštiti*²⁸ omogućavaju dostupnost usluga svoj djeci i njihovim porodicama (s naglaskom na razvoju alternativnih oblika zaštite djece bez roditeljskog staranja i širokom sistemu podrške djeci sa smetnjama u razvoju).
- U izmijenjenom i dopunjenom *Porodičnom zakonu*²⁹ najznačajnije novine su: operacionalizacija i konkretizacija opšteg interesa djeteta; uvođenje lica za podršku; definicija djeteta koja je kompatibilna definiciji djeteta u *Konvenciji UN o pravima djeteta* i uvođenje eksplicitne zabrane fizičkog kažnjavanja djece.
- *Zakon o zabrani diskriminacije*³⁰ zabranjuje diskriminaciju djeteta po bilo kom osnovu.
- *Zakon o zabrani diskriminacije lica s invaliditetom*³¹ obuhvata zabranu svih poznatih i mogućih osnova i oblika diskriminacije djece sa smetnjama u razvoju u okviru porodice, u obrazovanju i vaspitanju, u oblasti socijalne i dječje zaštite, sporta, rekreacije i aktivnosti u slobodno vrijeme.
- Od zakona koji se odnose na sektor zdravlja, za strategiju ostvarivanja prava djeteta relevantni su *Zakon o zdravstvenoj zaštiti*³², *Zakon o zdravstvenom osiguranju*³³ i *Zakon o*

---

26 *Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku*, „Službeni list CG” br. 64/11 i 1/18.

27 *Krivični zakonik Crne Gore*, „Službeni list RCG” br. 70/03, 13/04, 47/06; „Službeni list CG” br. 40/08, 25/10, 32/11, 64/11 – dr. Zakon, 40/13, 56/13, 14/15, 42/15, 58/15 – dr. Zakon i 44/17.

28 *Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti*, „Službeni list CG”, br. 27/13, 1/15, 42/15, 47/15, 56/16, 66/16, 1/17, 31/17 – Odluka US, 42/17, 50/17.

29 *Porodični zakon*, „Službeni list CG” br. 1/07, 53/16.

30 *Zakon o zabrani diskriminacije*, „Službeni list CG” br. 46/10 i 40/11 – dr. zakon, 18/14. 42/17.

31 *Zakon o zabrani diskriminacije lica s invaliditetom*, „Službeni list CG” br. 35/15 i 44/15 – ispr.

32 *Zakon o zdravstvenoj zaštiti*, „Službeni list CG” br. 03/16, 39/16, 02/17 i 44/18.

33 *Zakon o zdravstvenom osiguranju*, „Službeni list CG” br. 06/16, 02/17, 22/17 i 13/18.

*pravima pacijenata*³⁴, koji propisuju jednaka prava na zdravstvenu zaštitu svim grupama djece.

- *Zakon o potvrđivanju Trećeg fakultativnog protokola o komunikacijskim procedurama uz Konvenciju o pravima djeteta* (2013) omogućava djeci iz Crne Gore direktan pristup pravdi na međunarodnom nivou, tj. pred Komitetom UN za prava djeteta, kroz novousvojeni žalbeni postupak.³⁵
- *Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore do 2030. godine*³⁶, sveobuhvatan dokument koji se bavi raznim aspektima održivog razvoja, posebnu pažnju poklanja razvoju djece i to kroz strateške ciljeve koji se tiču: unapređenja zdravstvene zaštite majke i novorođenčeta, obezbjeđivanja inkluzivnog i kvalitetnog obrazovanja, uslova za zdrav razvoj pojedinca u okviru porodice i eliminisanja diskriminacije po bilo kom osnovu.

Svaki od ovih dokumenata pojedinačno značajno doprinosi određenom aspektu dječjih prava, ali nema dovoljno podataka o koordinaciji u njihovom sprovođenju.

Crna Gora nema jedinstveni zakonski akt kojim bi bila obuhvaćena sva problematika specifičnih prava djeteta i statusa tih prava u unutrašnjem pravnom poretku države. Jedna od preporuka Komiteta UN za prava djeteta jeste da država donese sveobuhvatan zakon o djeci. Iako je ova izuzetno važna preporuka razmatrana u okviru različitih resora, zaključeno je da još uvijek ne postoje uslovi za donošenje takvog zakona i obezbjeđivanje njegove primjene. Ipak, prepoznata je neophodnost da se u što kraćem roku unaprijede ljudski i finansijski preduslovi za izradu, usvajanje i primjenu zakona o djeci.

Ključni izazovi³⁷

- ⇒ Aktuelni zakoni koji se odnose na prava djece nisu u potrebnoj mjeri efikasni niti u praksi koordinirani jer za njihovo sprovođenje nije opredijeljeno dovoljno ljudskih, tehničkih i finansijskih resursa.
- ⇒ Prilikom donošenja zakona i podzakonskih akata, ne procjenjuje se njihov uticaj na prava djeteta.

---

34 Zakon o zaštiti pacijenata, „Službeni list CG” br. 40/10.

35 Na internet stranici Ministarstva pravde, u rubrici Prava djeteta, razvijena je mogućnost obraćanja djece Komitetu UN za prava djeteta – postavljen je link za slanje pritužbe imejlom, s detaljnim uputstvima na koji se način i u kojim situacijama djeca mogu obratiti Komitetu.

36 Dostupno na: <http://www.mpin.gov.me/biblioteka/strategije>.

37 Izazovi su formulisani na osnovu Zaključnih zapažanja Komiteta UN za prava djeteta o kombinovanom drugom i trećem periodičnom izvještaju Crne Gore i Alternativnog izvještaja Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore o drugom i trećem periodičnom izvještaju Crne Gore o primjeni Konvencije UN o pravima djeteta.

Koordinacija i upravljanje javnim politikama. Zaključkom Vlade br. 06-486/2 od 14. marta 2013. godine, savjetodavna tijela više ne obrazuje Vlada, nego resorna ministarstva. Kako je već pomenuto, Ministarstvo rada i socijalnog staranja (MRSS) je 2013. godine donijelo akt o osnivanju Savjeta za prava djeteta (SPD).³⁸ Članovi Savjeta za prava djeteta i predstavnici Direktorata za socijalno staranje smatraju da će promjena sistematizacije u MRSS i formiranje Direkcije za djecu i mlade u okviru Direktorata doprinijeti boljoj koordinacionoj ulozi Savjeta. U Savjetu su zastupljeni i donosioci odluka i eksperti za određene oblasti iz ministarstava i NVO, ali i predstavnik/predstavnici djece, što je, po mišljenju članova Savjeta, omogućilo da se dođe do konstruktivnih predloga u vezi s pravima djeteta.

Ključni izazovi

- ⇒ Rad Savjeta nije dovoljno vidljiv.
- ⇒ Nedostaju potrebni finansijski i tehnički resursi za ostvarivanje planiranih aktivnosti.

Alokacija resursa za djecu – ključni izazovi

- ⇒ Ne postoje precizni podaci o sredstvima koja se izdvajaju za ostvarivanje prava djeteta jer nema jednoobraznog načina iskazivanja podataka o posebnim izdvajanjima za djecu.³⁹
- ⇒ Nije garantovano dovoljno budžetskih izdvajanja u svim oblastima, što se posebno odnosi na zdravlje, obrazovanje i socijalnu i dječju zaštitu.
- ⇒ Nisu jasno definisane budžetske linije za osjetljive grupe djece (djeca sa smetnjama u razvoju, djeca romske i egipćanske populacije, djeca azilanti, djeca stranaca koji traže međunarodnu zaštitu, djeca koja nisu upisana u registar rođenih i/ili registar državljana itd.).

Prikupljanje podataka. Nadležni državni organi su radili na uspostavljanju pojedinačnih sistema prikupljanja podataka i formiranju baza podataka koje se odnose na ostvarivanje specifičnih prava djece. Kao uspješni primjeri takvih sistema mogu se navesti *Socijalni karton – informacioni sistem socijalnog staranja (Social Welfare Information System – SWIS)* i *Informacioni sistem crnogorskog obrazovanja (Montenegrin Education Information System – MEIS)*. U sektoru javnog zdravstva radi se na razvoju jedinstvenog informacionog sistema i na njegovom povezivanju s Fondom za zdravstveno osiguranje Crne Gore i Institutom za javno zdravlje. U cilju uspostavljanja dostupnog sistemskog mehanizma za prikupljanje i analiziranje podataka relevantnih za sagledavanje djece u pravosudnim postupcima,

---

38 Savjet čine predstavnici organa i organizacija koje mogu dati značajan doprinos poboljšanju položaja djece, a to su: Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo pravde, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Ministarstvo kulture, NVO koje se bave djecom, kao i predstavnik djece.

39 Na ovaj izazov bi trebalo odgovoriti i punim uvođenjem programskog budžeta. Pripreme za uvođenje programskog budžeta u Crnoj Gori teku od 2004. godine, a 2008. godine je usvojena Odluka o načinu izrade i sadržini programskog budžeta („Službeni list CG” br. 38/08). Programom upravljanja javnim finansijama 2016–2020. predviđeno je da se u periodu 2018–2019. godine, između ostalog, pripremi detaljan plan rada na implementaciji programskog budžeta s akcionim planom mjera i uputstvo/priručnik za primjenu programskog budžeta (www.gov.me.ResourceManager/). To znači da se u periodu primjene Strategije za ostvarivanje prava djeteta 2019–2023. može očekivati jednoobrazno iskazivanje podataka o posebnim izdvajanjima za djecu, po programima i projektima koji se na njih odnose.

pokrenut je projekat *Jednak pristup pravdi za djecu u zemljama Zapadnog Balkana*, koji sprovodi Ministarstvo pravde uz podršku Predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori. Jedan od ciljeva projekta jeste uspostavljanje novog informacionog sistema pravosuđa – ISP.

MONSTAT vodi TRANSMONEE bazu podataka o djeci koja objedinjava brojne indikatore iz raznih domena (demografija, obrazovanje, socijalna i dječja zaštita, zdravstvo, pravosuđe itd.).

Ključni izazovi

- ⇒ Nije usaglašen jedinstven sistem za sveobuhvatno prikupljanje podataka o djeci koji bi omogućio njihovu razmjenu i analizu, procjenu uticaja različitih javnih politika o djeci i sl.
- ⇒ Ne sprovodi se redovno prikupljanje i analiza disagregiranih podataka koji pokrivaju sve oblasti *Konvencije* i njene fakultativne protokole.
- ⇒ MONSTAT u svojim saopštenjima objavljuje podatke o ukupnom broju djece uzrasta od 0 do 17 godina⁴⁰, a za podatke o djeci razvrstane po polu i uzrasnim grupama neophodno je obratiti im se posebnim zahtjevom.

Nezavisni monitoring. U okviru institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore postoji sektor koji se bavi oblašću dječjih prava, prava mladih i socijalnog staranja, a njime rukovodi zamjenik Zaštitnika. O stanju prava djece izvještava se u okviru posebnog poglavlja godišnjeg izvještaja o radu Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, koji se razmatra u Skupštini Crne Gore. U periodu od 2013. godine do danas sačinjeni su i posebni izvještaji: *Zloupotreba djece putem interneta (2013)*, *Izveštaj o rezultatima sprovedenih istraživanja o zaštiti djece od eksploatacije (2013)* i *Postupanje policije sa djecom (2014)*. Ti su izvještaji takođe razmatrani u Skupštini Crne Gore. U cilju participacije djece u radu Zaštitnika, 2014. godine je formirana Mreža zlatnih savjetnika. Radi neposredne komunikacije s djecom, formirana je Fejsbuk grupa *Djeco, pišite Ombudsmanu*, otvoren blog i na sajtu Zaštitnika uspostavljeno *Hrabro sanduče* putem kojeg se djeca mogu obratiti i anonimno. Postupak akreditacije Zaštitnika kod Međunarodnog koordinacionog komiteta nacionalnih institucija za zaštitu ljudskih prava (GANHRI) okončan je 2016. godine dodjeljivanjem ocjene – statusa „B“.

Ključni izazovi

- ⇒ Nezavisna procjena uticaja politika i praksi na ostvarivanje prava djeteta u Crnoj Gori nije dovoljno razvijena.
- ⇒ *Zakon o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda*⁴¹ ne definiše dovoljno jasno nadležnosti zamjenika Zaštitnika za prava djeteta i Odjeljenja za prava djeteta.
- ⇒ Nisu obezbijeđeni dovoljni finansijski, ljudski i tehnički resursi za ostvarivanje mandatom utvrđenih aktivnosti i obaveza zamjenika.

---

40 U statističkoj terminologiji, djeca od 0 do 17 godina su djeca uzrasta od rođenja do 17 godina i 364 dana, dakle, do punoljetstva. U pomenutoj TRANSMONEE bazi iskazuju se podaci o djeci po godištim i polu, za svaku kalendarsku godinu od 2005.

41 Zakon o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore, „Službeni list CG” br. 42/11 i 32/14.

Diseminacija, podizanje svijesti i obuka. U crnogorskim školama se *Konvencija UN o pravima djeteta* izučava u okviru Poznavanja društva u IV razredu osnovne škole i Građanskog obrazovanja, izbornog predmeta koji pokriva različite uzrasne grupe (osnovnoškolci/srednjoškolci), ali čiji je uticaj ograničen samo na djecu koja su ga odabrala. Osim toga, djeca se još od predškolskog vaspitanja i obrazovanja upoznaju sa svojim pravima kroz druge školske predmete iz oblasti društvenih nauka i kroz posebne događaje. Postoji i zakonska obaveza formiranja dječjih parlamenata (osnovne škole) i učeničkih zajednica (srednje škole), kao modela učeničke participacije.

Skupština Crne Gore od 2012. godine organizuje edukativni program *Demokratske radionice „Barbara Pramer“*, čiji je cilj da doprinese jačanju veza između parlamenta i djece. Radi uvida u ostvarivanje prava djeteta, Odbor za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore održava periodična konsultativna saslušanja predstavnika resornih ministarstava Vlade Crne Gore i drugih institucija. Jedno od takvih saslušanja održano je početkom decembra 2018. godine, a na njemu su razmatrane preporuke Komiteta za prava djeteta UN i preporuke iz *Izveštaja o evaluaciji sistema za praćenje stanja dječjih prava u Crnoj Gori za period 2014–2017. godine*. U cilju informisanja i podizanja svijesti javnosti o pravima djeteta, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore sprovodi redovne aktivnosti koje obuhvataju tematske konferencije, okrugle stolove, panel diskusije i edukativno-promotivne radionice. Posebna pažnja posvećuje se informisanju i podizanju svijesti same djece o njihovim pravima.⁴² Niz kampanja za dječja prava i promocija *Konvencije* sprovele su međunarodne organizacije u saradnji s Vladom Crne Gore i nevladinim organizacijama.

U Crnoj Gori funkcionišu specijalizovane institucije za obuku zaposlenih u državnim organima: Uprava za kadrove (obuke zaposlenih u organima državne uprave i lokalne samouprave); Centar za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije; Zavod za socijalnu i dječju zaštitu (edukacija stručnih radnika zaposlenih u ustanovama socijalne i dječje zaštite) i Zavod za školstvo (edukacija zaposlenih u obrazovnom sistemu). Nema podataka o obuci zaposlenih u javnom sektoru u oblasti prava djeteta.

Ključni izazovi

- ⇒ Nema kontinuiranih planskih aktivnosti iz oblasti dječjih prava koje su usmjerene prema djeci, stručnoj i opštoj javnosti, zastupnicima prava djeteta, kao ni razmjene mišljenja o pravima djeteta sa zajednicom i roditeljima.
- ⇒ Nije uspostavljen sistem akreditacije programa obuke iz oblasti prava djeteta i nije obezbijedena adekvatna i sistematska obuka o pravima djeteta za profesionalne grupe koje rade s djecom i za djecu, članove parlamenta, medijske profesionalce itd.

Saradnja s civilnim društvom. Unaprijeđen je pravni i institucionalni okvir za saradnju Vlade i nevladinih organizacija (NVO). Primjetna je bolja saradnja svih državnih institucija i NVO u dijelu koji se odnosi na participaciju u izradi zakona i strateških dokumenata, jer u radne grupe za njihovu izradu se imenuju predstavnici NVO koji se jave ne prethodno raspisani javni poziv za učešće. U cilju djelotvornijeg sistema javnog finansiranja NVO, u junu 2017. godine usvojene su izmjene i dopune *Zakona o nevladinim organizacijama*.⁴³ Njima se određuje minimalni procenat godišnjeg državnog budžeta koji mora biti

---

42 Uz Fejsbuk grupu Djeco, pišite Ombudsmanu i blog, treba pomenuti i strip Nevolje s Rokijem.

43 Zakon o nevladinim organizacijama, „Službeni list CG“ br. 39/11 i 37/17.

opredijeljen za projekte NVO i uvode novi standardi i procedure za finansiranje NVO iz javnih sredstava. Dobar primjer saradnje javnog i civilnog sektora je to što među licenciranim pružaocima usluga socijalne i dječje zaštite ima onih koji su iz civilnog sektora. Institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda ima praksu saradnje sa NVO u oblasti promocije prava djeteta i edukacije o tim pravima, što se može vidjeti iz godišnjih izvještaja Zaštitnika⁴⁴.

Ključni izazovi

- ⇒ Nije dovoljno razvijena saradnja s civilnim društvom/NVO u implementaciji, praćenju i evaluaciji politika, planova i programa koji se odnose na *Konvenciju* i promociju prava djeteta.
- ⇒ Nema kvalitetnog modela praćenja postignuća projekata NVO koji se finansiraju iz javnih prihoda.

---

44 Pogledati https://www.ombudsman.co.me/Izvještaji_Zaštitnika.html .

2.2.1.2 Definicija djeteta

U okviru pravnog sistema Crne Gore, samo *Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti*⁴⁵ i *Zakon o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona*⁴⁶ eksplicitno definišu pojam djeteta u skladu s *Konvencijom UN o pravima djeteta*: dijete je lice do navršene 18. godine života. U *Krivičnom zakoniku Crne Gore*⁴⁷, *Zakoniku o krivičnom postupku*⁴⁸ i *Zakonu o postupanju s maloljetnicima u krivičnom postupku*⁴⁹ pojam *dijete* koristi se samo za lica do navršene 14. godine života, koja se smatraju krivično neodgovornim. Za osobe od navršene 14. do navršene 18. godine života koristi se pojam *maloljetnik*, pri čemu je mlađi maloljetnik lice koje je navršilo 14, a nije navršilo 16 godina života, a stariji maloljetnik lice koje je navršilo 16, a nije navršilo 18 godina života. Za razliku od djece, maloljetnici su krivično odgovorne osobe.

Kad je u pitanju mogućnost braka prije punoljetstva (ispod 18 godina), *Porodični zakon*⁵⁰ u članu 24 propisuje da lice koje nije navršilo 18 godina života ne može sklopiti brak. Izuzetno, sud može dozvoliti sklapanje braka djetetu starijem od 16 godina, u skladu s posebnim zakonom (*Zakon o vanparničnom postupku*⁵¹), ako procijeni da je to opravdano. Jedan od takvih slučajeva jeste kada su osobe starije od 16 godina i već imaju zajedničko dijete/djecu, pa im se odobrenjem o sklapanju braka osigurava vršenje roditeljskog prava.

Ključni izazovi

- ⇒ U zakonima kojima se uređuje krivična odgovornost i postupak, pojam djeteta nije definisan u skladu s *Konvencijom UN o pravima djeteta*.
- ⇒ Nacionalno zakonodavstvo uključuje izuzetke koji se odnose na moguće sklapanje braka prije punoljetstva, od navršene 16. godine.

2.2.1.3 Opšti principi

Nediskriminacija. Po mišljenju djece učesnika konsultacija, diskriminacija djece postoji i manifestuje se na više nivoa: nejednakost među djecom – neka djeca se tretiraju kao posebna, a ne bi trebalo da bude tako; neravnopravnost u školi – ocjenjuje se ne samo znanje, već i finansijski i društveni položaj; nacionalne podjele; diskriminacija na socijalnoj, odnosno materijalnoj osnovi; diskriminacija na vjerskoj osnovi; nepoštovanje različitosti i omalovažavanje *drugačijih* (siromašne djece, djece sa smetnjama, djece Roma i Egipćana, djece koja su „super“ đaci, djece koja su „loši“ đaci i sl.); izbjegavanje druga/drugarice zbog nečega na što ne može da utiče; homofobično ponašanje itd.

---

45 Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti, „Službeni list CG” br. 27/13, 1/15, 42/15, 56/16,66/16, 1/17, 31/17 – odluka US, 42/17 i 50/17.

46 Zakon o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona, „Službeni list CG” br.053/16.

47 Krivični zakonik Crne Gore, „Službeni list CG” br. 58/15.

48 Zakonik o krivičnom postupku, „Službeni list CG” br. 2/15.

49 Zakon o postupanju s maloljetnicima u krivičnom postupku, „Službeni list CG” br. 64/11 i 1/18.

50 Porodični zakon, „Službeni list Crne Gore” br. 1/07, 53/16.

51 Zakon o vanparničnom postupku, „Službeni list Republike CG” br. 27/06 i „Službeni list CG” br. 20/15.

Ustav Crne Gore zabranjuje svaku neposrednu ili posrednu diskriminaciju po bilo kom osnovu. Osim

---

Nas često predstavljaju kao loše, kad se nešto loše desi u školi, mi smo odmah krivi, u društvu nas odvajaju po boji kože, po vjeri, zato što smo siromašni.

Romsko dijete učesnik fokus grupe

Nekima treba puno sreće da se upišu u školu, neki uopšte ne idu u školu, idu u dnevni centar.

Neki ljudi nas ne prihvataju, a neki nas prihvataju.

Desi se da djecu sa smetnjama ismijevaju, rugaju im se.

Djeca sa smetnjama u razvoju, učesnici fokus grupe

---

toga, on propisuje načelo afirmativne akcije koja treba da stvori uslove za ostvarivanje ukupne ravnopravnosti i zaštite lica koja su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju. Pravo na nediskriminaciju štiti se i posebnim zakonima. To su: *Zakon o zabrani diskriminacije*⁵², *Zakon o rodnoj ravnopravnosti*⁵³, *Zakon o zabrani diskriminacije lica s invaliditetom*⁵⁴, *Krivični zakonik*⁵⁵, *Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju*⁵⁶ i posebni zakoni iz oblasti obrazovanja i vaspitanja. S obzirom na to da je ustanovljena krivično-pravna odgovornost za izazivanje diskriminacije po bilo kom osnovu, državni organi su obavezni da eliminišu dosadašnje slabosti u izvršavanju zakona, u potpunosti poštujući načelo nediskriminacije. Posebnu pažnju treba posvetiti punoj zaštiti osjetljivih grupa djece, poput djece iz romske i egipćanske populacije (naročito djevojčica iz ove zajednice), djece sa smetnjama u razvoju i druge djece koja su po nečemu različita od većinske grupe i zato su u našem društvu, kao i u svakom drugom, izložena većem riziku da budu diskriminisana.

Statistika govori da se u Crnoj Gori rađa 100 djevojčica na 110 dječaka⁵⁷, a prirodni prosjek je 100 prema 102-104. Prema podacima Savjeta Evrope, Crna Gora spada u četiri-pet zemalja s najvećom prevalencijom muške u odnosu na žensku novorođenčad. Postoji sumnja da postojećem trendu doprinose i polno selektivni abortusi⁵⁸, koji se uglavnom obavljaju u ordinacijama i privatnim klinikama

---

52 Zakon o zabrani diskriminacije, „Službeni list Crne Gore” br. 46/10, 40/11 – dr. zakon, 18/14 i 42/17.

53 Zakon o rodnoj ravnopravnosti, „Službeni list Crne Gore” br. 46/07, 73/10, 40/11, 35/15.

54 Zakon o zabrani diskriminacije lica s invaliditetom, „Službeni list Crne Gore” br. 35/15, 44/15.

55 Krivični zakonik Crne Gore, „Službeni list Crne Gore” br. 58/15.

56 Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju, „Službeni list RCG” br. 64/02, 31/05 i 49/07; „Službeni list Crne Gore” br. 4/08 – dr. zakon, 21/09 – dr. zakon, 45/11, 26/13 – odluka US, 39/13, 44/13 – ispr., 47/17.

57 Zvanični statistički podaci MONSTAT-a na osnovu Popisa stanovništva iz 2011 .godine.

58 Zakon o uslovima i postupku za prekid trudnoće („Službeni list Crne Gore” br. 53/09) predviđa mogućnost prekida trudnoće iz nemedicinskih i medicinskih razloga. Prekid trudnoće iz nemedicinskih razloga može se obaviti samo

van Crne Gore. Podaci privatnih zdravstvenih ustanova nisu u bazi podataka kojima raspolaže javno zdravstvo, tako da pomenutu sumnju nije moguće provjeriti. S druge strane, prema podacima MONSTAT-a, u Crnoj Gori se prevalencija muške u odnosu na žensku novorođenčad bilježi još od šezdesetih godina XX vijeka, od kada se ovaj demografski pokazatelj prati, a u to vrijeme nije bilo pouzdanih načina da se utvrdi pol budućeg novorođenčeta i na osnovu toga eventualno donese odluka o abortusu.

Ključni izazovi

- ⇒ Postoje negativni stavovi i diskriminacija posebno osjetljivih grupa djece (djece Roma i Egipćana, djece sa smetnjama u razvoju itd.).
- ⇒ Nedostaju aktivnosti na podizanju svijesti javnosti o potrebi prevencije diskriminacije po bilo kom osnovu (kampanje, edukativni programi itd.).
- ⇒ Nije osigurana puna primjena relevantnih postojećih zakona o zabrani diskriminacije, uključujući adekvatno sankcionisanje počinitelja.

Najbolji interes djeteta. Evidentno je da je ostvaren napredak u integrisanju koncepta *najboljeg interesa djeteta* u domaće zakonodavstvo. Pozitivan primjer predstavljaju izmjene i dopune *Porodičnog zakona*⁵⁹ koje se odnose na postupanje suda u slučajevima koji se tiču djeteta. Naime, uzimajući u obzir sve okolnosti i opravdane interese svih učesnika postupka, sud pri donošenju odluke prvenstveno vodi računa o tome da ona u najvećoj mjeri doprinese ostvarivanju najboljeg interesa djeteta. Izmjenama i dopunama Zakona regulisano je i ponašanje suda u situacijama kada se odluka suda razlikuje od mišljenja djeteta. U takvim slučajevima, obrazloženje suda mora sadržati razloge zbog kojih mišljenje djeteta nije uvaženo. Ipak, još uvijek postoje brojni izazovi u vezi s prepoznavanjem i tumačenjem najboljeg interesa djeteta.

Ključni izazovi

- ⇒ Najbolji interes djeteta ne tumači se dosljedno i ne primjenjuje se u potpunosti u svim upravnim i sudskim postupcima, kao ni u svim politikama, programima i projektima koji utiču na djecu.
- ⇒ Nema razvijenih smjernica za određivanje najboljeg interesa djeteta u svakoj oblasti.
- ⇒ Postoji potreba za kontinuiranom edukacijom o razvojnim potrebama djece i primjeni načela najboljeg interesa djeteta, kojom bi se obuhvatili stručni radnici koji učestvuju u postupcima koji se odnose na djecu.

Poštovanje mišljenja djeteta. Djeca učesnici konsultacija smatraju da odrasli – prvenstveno nastavnici i roditelji – ne uvažavaju njihovo mišljenje, a da su nadležne institucije nedovoljno zainteresovane za njihove potrebe.

---

do navršenih 10 nedjelja trudnoće, a radi se na osnovu pisanog zahtjeva trudnice i uz odobrenje doktora specijaliste ginekologije i akušerstva. Zakon o zaštiti genetičkih podataka propisuje da se genetičko ispitivanje fetusa može raditi samo iz medicinskih razloga i uz mišljenje ljekara specijaliste kliničke genetike. Zakonom o liječenju neplodnosti predviđeno je da se polna ćelija za oplodnju ne može posebno birati, nego odabir mora biti spontan.

59 Zakon o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona, „Službeni list Crne Gore” br. 53/16.

Kad nešto kažemo, stariji smatraju da nismo dovoljno zreli da se bavimo nekim problemima i zbog toga ne uvažavaju naše mišljenje. Djeca se nikad ne shvataju ozbiljno, pa čak ni onda kad imaju problem.

Srednjoškolci, učesnici konsultacija

Nama je drago što ste nas vi uključili u izradu Strategije o djeci. I što mi danas možemo da kažemo sve što mislimo, i što niko ne ocjenjuje naše odgovore...

Kad nas (odrasli) pitaju, to najčešće bude formalno, rijetko kad nas poslušaju.

Osnovci, učesnici fokus grupe

Kao razloge zbog kojih mali broj djece aktivno učestvuje u raznim aktivnostima u kojima mogu da izraze mišljenje, ostvare svoja interesovanja i prava, srednjoškolci su naveli: neinformisanost djece; nedostatak društvenih podsticaja (od strane škole, nastavnika i roditelja) i nedostatak vremena i interesovanja same djece.

Uvažavanje stavova djece jedan je od ključnih, u više zakona inkorporiranih principa. U *Zakonu o socijalnoj i dječjoj zaštiti*⁶⁰ propisana je obaveza informisanja djeteta o svemu što je značajno za utvrđivanje njegovih potreba i ostvarivanje prava, s posebnim akcentom na uključivanje djeteta u kreiranje, izbor i korišćenje prava i usluga socijalne i dječje zaštite. *Izmjenama i dopunama Porodičnog zakona* (2016)⁶¹ propisana je obaveza suda da omogući djetetu da izrazi svoje mišljenje, ako ono to želi. Izmjenama je takođe predviđena mogućnost da lice za podršku ili organ starateljstva prenese mišljenje djeteta sudu. Prema *Zakonu o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku*⁶² (čl. 4, st. 6), dijete (maloljetnik) ima pravo da bude obaviješteno o različitim mogućnostima za iznošenje svoje odbrane, da izabere način koji smatra najboljim za sebe i branioca za koga misli da će najbolje štiti njegove interese. Mišljenje djeteta se uvažava i u situaciji kad tužilac odredi izricanje alternativne mjere budući da se takva mjera ne može naložiti bez izričitog pristanka djeteta. Učešće djece na nekim sjednicama u Skupštini Crne Gore i u skupštinama opština pojedinih gradova takođe predstavlja pozitivan primjer poštovanja prava djeteta da izrazi svoje mišljenje. Proces reformi u obrazovnom sistemu doveo je i do zakonskog utemeljenja *dječjih parlamenata* u osnovnim i *učeničkih zajednica* u

---

60 Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti, „Službeni list Crne Gore” br. 27/13, 1/15, 42/15, 56/16,66/16, 1/17, 31/17 – odluka US, 42/17 i 50/17.

61 Zakon o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona, „Službeni list Crne Gore” br. 53/16.

62 Zakon o postupanju s maloljetnicima u krivičnom postupku, „Službeni list Crne Gore” br. 64/11 i 1/18.

srednjim školama. Nažalost, uloga ovih parlamenata i zajednica ponekad se svodi na puko zadovoljavanje zakonske obaveze.

Ključni izazovi

- ⇒ Potrebno je obezbijediti dosljednu primjenu novih rješenja, propisanih *Izmjenama i dopunama Porodičnog zakona (2016)*.
- ⇒ Postojeći mehanizmi, poput dječjeg parlamenta, ne garantuju značajno i efektivno učešće djece u pitanjima koja ih se tiču.
- ⇒ Ne postoji obaveza nadležnih organa i institucija da organizuju proces konsultacija s djecom pri donošenju odluka, politika i programa koji se tiču djece.

2.2.1.4 Građanska prava i slobode

Registracija rođenja. Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o vanparničnom postupku⁶³ (2015) propisan je postupak za utvrđivanje vremena i mjesta rođenja lica koja nisu upisana u matični registar rođenih i djece koja su rođena van zdravstvene ustanove, a vrijeme i mjesto njihovog rođenja se ne može utvrditi u skladu sa zakonom kojim se uređuje vođenje registara rođenih. Obaveza svih porodilišta u javnom zdravstvenom sektoru jeste da nadležnim organima koji vode matične evidencije prijave rođenje svakog djeteta, uključujući i djecu izbjeglica, raseljenog ili interno raseljenog lica, djecu koja su napuštena od strane majke, odnosno djecu čije majke nemaju identifikaciona dokumenta. U praksi, međutim, još uvijek postoje slučajevi, iako rijetki, da se neka djeca – prvenstveno djeca Romi i Egipćani, djeca koja su nakon rođenja napuštena, djeca čije majke nemaju identifikaciona dokumenta – suočavaju s poteškoćama u procesu registrovanja rođenja.

Ključni izazav

- ⇒ Potrebno je da se obezbijedi registracija rođenja svakog djeteta.

Sloboda misli i vjeroispovijesti. Institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda prati stanje u ovoj oblasti, uključujući i prava djece na slobodu misli i vjeroispovijesti, kako je predviđeno Zakonom.⁶⁴ Prema podacima iz godišnjih izvještaja o radu Zaštitnika⁶⁵, u posljednje četiri godine (2015, 2016, 2017. i 2018) nije bilo pritužbi Zaštitniku na ugrožavanje ovoga prava.

2.2.1.5 Nasilje nad djecom

---

63 Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o vanparničnom postupku, „Službeni list Crne Gore” br . 20/15.

64 Zakon o zaštitniku ljudskih prava i sloboda, „Službeni list CG” br. 42/11 i 32/14.

65 Pogledati na: www.ombudsman.co.me/Izvještaji_Zaštitnika.html.

Nasilje nad djecom. Prema raspoloživim podacima, djeca svih uzrasta smatraju da su razni oblici nasilja vrlo rasprostranjeni i da je veliki broj djece navikao na nasilje. Djeca doživljavaju verbalno nasilje (omalovažavanje, uvrede) od strane odraslih, naročito nastavnika, ali i od vršnjaka. Među vršnjacima je često i fizičko nasilje. Podaci istraživanja govore da je vršnjačko nasilje prisutno u školama, naročito onim s velikim brojem učenika.⁶⁶ S druge strane, srednjoškolci su istakli i problem digitalnog nasilja.⁶⁷

Mislim da ljudi nisu svjesni koliko vršnjačko nasilje utiče na psihi i normalan razvoj djece. Neke podstakne da na nasilje odgovore još većim, a neke da prave zid oko sebe, kao barijeru za sve koji im se približe.

Srednjoškolac, učesnik konsultacija

Podaci istraživanja iz 2013. godine⁶⁸ ukazuju na visok nivo tolerancije građana prema nasilju nad djecom – oko polovine ispitanika smatralo je da postoje situacije u kojima je opravdano tući dijete. Građani su najviše svjesni vršnjačkog nasilja, a najniža je svijest o prisutnosti seksualnog nasilja nad djecom. Prema ovom istraživanju, 69% djece u Crnoj Gori uzrasta od 1 do 14 godina bilo je izloženo nekoj nasilnoj disciplinskoj metodi u mjesecu koji je prethodio istraživanju, a tu spadaju psihičko, fizičko i teško fizičko kažnjavanje. Prema podacima dobijenim direktno od Predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori, istraživanje iz 2012. godine o negativnim iskustvima u djetinjstvu, sprovedeno među studentima uzrasta 18–25 godina, pokazalo je da je najviše onih koji su iskusili emocionalno zlostavljanje (30,4%) i emocionalno zanemarivanje (27%). Fizičko nasilje u djetinjstvu doživjelo je 24,3%, a seksualno zlostavljanje 3,9% ispitanika. Što se tiče disfunkcionalnih porodica, najčešće je navođeno prisustvovanje scenama porodičnog nasilja čija je žrtva majka (24%), a zatim i scenama zloupotrebe alkohola (11,9%). Istraživanje SZO o rasprostranjenosti i riziku od nasilja nad djecom, objavljeno u julu 2012. godine⁶⁹, ukazalo je na to da su djeca sa smetnjama u razvoju u 3,7 puta većem riziku od bilo koje vrste nasilja nego djeca bez

---

66 Prema podacima istraživanja sprovedenog 2018. godine u okviru većeg projekta Koalicija protiv vršnjačkog nasilja u crnogorskim školama (Udruženje Roditelji, NVO Juventas, Unija srednjoškolaca Crne Gore i Centar za podršku lokalnog i regionalnog razvoja – CeP, uz podršku EU), oko četvrtine učenika osnovnih i srednjih škola iskusilo je neku vrstu vršnjačkog nasilja u mjesecu koji je prethodio istraživanju. Detaljniji podaci dostupni na:

<https://www.roditelji.me/blog/tag/koalicija-protiv-vrsnjackog-nasilja-u-crnogorskim-skolama/> .

67 Digitalno nasilje je nasilje koje se sprovodi elektronski, napadom na korisnika putem interneta, odnosno Fejsbuka, Tvitera i drugih društvenih mreža, putem čet ili mejl komunikacije, neželjenih snimaka mobilnim telefonom i kasnijim ucjenama zbog tog snimka ili puštanja snimka u javnost. (Adaptirano prema:

<https://kompjuterias.com/digitalno-nasilje-sta-znate-o-njemu/>.)

68 Istraživanje o nasilju nad djecom iz 2013. godine realizovao je Ipsos na uzorku od 1.000 ispitanika starosti preko 18 godina. Podaci o istraživanju preuzeti su iz Strategije za prevenciju i zaštitu djece od nasilja 2017–2021.

(Dostupna na: <http://www.mrs.gov.me/biblioteka/strategije> .)

69 U Crnoj Gori nisu rađena ovakva istraživanja.

smetnji u razvoju. Istraživanje sprovedeno tokom maja i juna 2016. godine⁷⁰ pokazalo je da se svako drugo dijete u Crnoj Gori (45%) na internetu ne osjeća bezbjedno i da djeca na internetu, u najvećem broju, doživljavaju vršnjačko nasilje.

Vlada Crne Gore i UNICEF su u junu 2016. godine pokrenuli kampanju *Zaustavimo nasilje online*, koja je kasnije prerasla u kampanju protiv svih oblika nasilja nad djecom, s akcentom na nasilju u porodici. U okviru kampanje protiv onlajn nasilja, UNICEF je podržao osnaživanje kapaciteta Jedinice za visokotehnološki kriminalitet u Upravi policije koja se bavi istragom i procesuiranjem ove vrste nasilja. U cilju jačanja svijesti djece i roditelja o problemu onlajn nasilja, Ministarstvo prosvjete je uz podršku UNICEF-a razvilo veb-sajt i aplikaciju *NET prijatelji*⁷¹, namijenjene djeci uzrasta 9–11 godina. Zamisao je da se djeci pomogne da nauče kako da se ponašaju na internetu i kome da se obrate u slučaju da im se nešto neprijatno desi u toku onlajn aktivnosti. Faza kampanje koja se fokusirala na zaštitu od nasilja u porodici obuhvatila je: veliku nacionalnu konferenciju; javne tribine o odnosima roditelja i djece, organizovane u 22 opštine; ulične performanse i izložbe, TV spot i bilborde, istaknute širom Crne Gore i na društvenim mrežama, a usmjerene na podršku roditeljima da primijene najbolje prakse roditeljstva, uključujući korišćenje savjetodavne telefonske linije za roditelje koju vodi NVO Roditelji.

---

70 Istraživanje po metodologiji koju su razvili Londonska škola ekonomije i političkih nauka i UNICEF-ova kancelarija za istraživanja – Innocenti. Dostupno na: <https://www.unicef.org/montenegro/izvjestaji/kljucni-nalazi-istra%C5%BEivanja-o-djeci-i-internetu-u-crnoj-gori-2016> .

71 Dostupno na: https://www.unicef.org/montenegro/campaigns_29976.html.

Tabela 1 prikazuje podatke Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu za 2018. godine o nasilju nad djecom.

Tabela 1: Prijave nasilja nad djecom u toku 2018. godine

	Broj prijava centrima za socijalni rad	Broj prijava multidisciplinarnim timovima za zaštitu od porodičnog nasilja i nasilja nad djecom	UKUPNO
Nasilje nad djecom u porodici	439	73	512
Ukupan broj prijava nasilja nad djecom	501	76	577

Zaštita od nasilja u porodici, zaštitne mjere, postupak za određivanje zaštitnih mjera i druga pitanja značajna za zaštitu od ove vrste nasilja uređuju se *Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici*.⁷² U *Krivičnom zakoniku Crne Gore*⁷³ propisano je krivično djelo *nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici*.⁷⁴ U cilju strateškog pristupa zaštiti djece od nasilja, u Crnoj Gori je po prvi put izrađena i usvojena *Strategija o prevenciji i zaštiti djece od nasilja 2017–2021*.⁷⁵, a usvojena je i ⁷⁶*Strategija za zaštitu od nasilja u porodici 2016–2020*.

Zavod za školstvo je u posljednje dvije godine prikupljao podatke o broju slučajeva nasilja u školama i preduzetim profesionalnim mjerama. U osnovnim školama je u tom periodu evidentirano 133 slučaja nasilja, a u srednjim 47. Većinu slučajeva nasilja škole su same razriješile, a u 38 slučajeva (ukupno) obratile su se za pomoć drugim nadležnim institucijama.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava svake godine organizuje edukacije o problemu nasilja nad djecom (uključujući dječje ugovorene brakove) i nasilja u porodici. Edukacije su namijenjene djeci, roditeljima, predstavnicima civilnog sektora i državnih institucija, a sprovedene su u svim gradovima u kojima živi značajan broj pripadnika romske i egipćanske populacije. Edukacije ove vrste organizuju i NVO. Relevantne institucije sistema, NVO, resursni i dnevni centri, uz podršku UNICEF-a, izradili su procedure koje propisuju mehanizam prepoznavanja i postupanja u slučaju bilo koje forme nasilja nad djecom sa smetnjama u razvoju. Slične procedure usvojio je JU Dječji dom „Mladost“ za svoje korisnike.

72 Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, „Službeni list Crne Gore“ br. 46/10. Ovaj zakon nije u potpunosti usklađen s Konvencijom Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, što uključuje i djecu. U Zakonu je definicija nasilja u porodici drugačija, uža nego u Konvenciji. Upravo iz tih razloga u pripremi su izmjene i dopune Zakona o zaštiti od nasilja u porodici.

73 Krivični zakonik Crne Gore, „Službeni list RCG“ br. 70/03, 13/04, 47/06; „Službeni list CG“ br. 40/08, 25/10, 32/11, 64/11 – dr. zakon, 40/13, 56/13, 14/15, 42/15, 58/15 – dr. zakon i 44/17.

74 Detaljnije o Krivičnom zakoniku, u odjeljku 2.2.1.1. (Opšte mjere primjene Konvencije UN o pravima djeteta – Zakonodavstvo i strateške mjere).

75 Strategija za prevenciju i zaštitu djece od nasilja 2017–2021. (Dostupna na: <http://www.mrs.gov.me/biblioteka/strategije> .)

76 Strategija za zaštitu od nasilja u porodici 2016–2020. (Dostupna na: <http://www.mrs.gov.me/biblioteka/strategije> .)

Ministarstvo zdravlja je u fazi finalizacije protokola za zdravstvene radnike koji je usmjeren na prevenciju i reagovanje u slučajevima nasilja nad djecom i adolescentima.

Kada je u pitanju podrška žrtvama, u Crnoj Gori postoje dva skloništa za žene i djecu žrtve nasilja, oba uspostavljena i vođena od strane nevladinih organizacija – Sigurne ženske kuće u Podgorici (od 1999) i SOS telefona za žene i djecu žrtve nasilja u Nikšiću (od 2009). Ove NVO su dobile licencu za pružanje usluga skloništa. U Bijelom Polju je krajem 2008. godine lokalna uprava osnovala Centar za podršku djeci i porodici, koji je za sada jedini centar te vrste u Crnoj Gori. Ovaj centar prima žrtve nasilja u porodici, iako mu to nije osnovna svrha. U februaru 2018. godine, u okviru Centra za socijalni rad (CSR) Herceg Novi otvoren je Krizni centar za žrtve nasilja u porodici. Krizni centar biće uspostavljen i u Kotoru i u te svrhe je već adaptiran prostor u CSR Kotor.

Ključni izazovi

- ⇒ Postoji velika rasprostranjenost nasilja nad djecom i visok nivo tolerancije prema toj pojavi, dok je nivo izvještavanja nadležnim organima vrlo nizak.
- ⇒ Prepoznat je opšti nedostatak razumijevanja problema nasilja nad djecom i ograničena sposobnost profesionalaca da identifikuju i bave se slučajevima ove vrste nasilja.
- ⇒ Postoji nedostatak primarne i sekundarne prevencije nasilja koja se sprovodi kroz podizanje svijesti o tom problemu, edukaciju i usluge podrške u svim opštinama.
- ⇒ Niska je stopa istrage i krivičnog gonjenja, a sankcije su blage.

Tjelesno kažnjavanje. Istraživanje višestrukih pokazatelja – MICS⁷⁷ *Crna Gora i romska naselja u Crnoj Gori* (2014) pokazalo je da je 31% djece uzrasta od 1 do 14 godina bilo disciplinovano nekom fizičkom kaznom u mjesecu koji je prethodio istraživanju. Druga istraživanja su ukazala na visok stepen tolerancije građana prema fizičkom kažnjavanju kao vaspitnoj metodi u porodici i u školi. Vrlo je značajno što je *Zakon o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona*⁷⁸ uveo eksplicitnu zabranu fizičkog kažnjavanja djece.⁷⁹ Zabrana se odnosi na roditelje, staratelje i sva druga lica koja se o djetetu staraju ili dolaze u kontakt s djetetom. Dio kampanje *Zaustavimo nasilje nad djecom* odnosi se na podizanje svijesti, prvenstveno roditelja, o neophodnosti zabrane tjelesnog kažnjavanja djeteta. Kao alternativa fizičkom kažnjavanju djece, promovise se koncept *pozitivnog roditeljstva* i poštovanje najboljeg interesa djeteta. U toku je treći ciklus programa *Roditeljstvo za cjeloživotno zdravlje za malu djecu*, namijenjenog roditeljima djece uzrasta 2–9 godina. Program je do sada sproveden u četiri najveće opštine u Crnoj Gori, a u organizaciju je bilo uključeno osam institucija/organizacija. Odbor za ljudska prava je 3. decembra 2018. godine preporučio širenje ovog programa na sve opštine u Crnoj Gori.

---

77 Istraživanje je sproveo MONSTAT uz podršku Predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori. Dostupno na:

<https://www.unicef.org/montenegro/izvjestaji/istra%C5%BEivanje-vi%C5%A1estrukih-pokazatelja-u-crnoj-gori-2013> i na <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=1028&pageid=15>

78 Zakon o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona, „Službeni list Crne Gore” br. 53/16.

79 Član 63c Zakona o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona glasi: „Dijete ne smije biti podvrgnuto tjelesnom kažnjavanju ili bilo kom drugom okrutnom, nehumanom ili ponižavajućem postupanju. Zabrana iz stava 1 ovog člana odnosi se na roditelje, staratelje i sva druga lica koja se o djetetu staraju ili dolaze u kontakt s djetetom. Roditelji su dužni da zaštite dijete od postupaka iz stava 1 ovog člana.”

Ključni izazovi

- ⇒ Nije osigurano da se zabrana tjelesnog kažnjavanja adekvatno prati i sprovodi u svim okruženjima, ali u školama i drugim ustanovama za dnevni boravak ili smještaj djece, uključujući i djecu na hraniteljstvu, nije obezbijeđen povjerljivi mehanizam za žalbe.
- ⇒ Nedostaje kontinuirani program za jačanje vještina pozitivnog roditeljstva namijenjen roditeljima i starateljima (opšti programi, indikovani itd.), a potrebno je obezbijediti i stalne edukacije radnika koji rade na vaspitavanju djece o značaju i djelotvornosti pozitivnih vaspitnih postupaka i alternativama nasilnom disciplinovanju.

Štetne prakse – dječji brakovi. U Crnoj Gori je stopa dječjih brakova u prosjeku niska⁸⁰ – 2,4% žena i 0,4% muškaraca starosti 15–19 godina živi u braku ili zajednici. Međutim, kao što to prikazuje tabela 2, procenat dječjih brakova značajno je veći u romskoj i egipćanskoj zajednici.

Tabela 2: Podaci o dječjim brakovima u romskoj i egipćanskoj populaciji

Vrsta pojave/karakteristike	%
% žena starosti 15-19 godina koje žive u braku	28.1%
% muškaraca starosti 15-19 godina koje žive u braku	16,5%
% žena starosti 20-49 koje su stupile u brak prije navršenih 18 godina života	56%
% muškaraca starosti 20-49 koji su stupili u brak prije navršenih 18 godina života	35%
% žena starosti 20-24 godine koje su se porodile najmanje jednom prije navršenih 18 god.	36,9%

Iako romska i egipćanska zajednica zasnivanje dječjeg (adolescentskog) braka smatra svojom tradicijom, jasno je da je u pitanju kršenje dječjih prava. Sklapanje ovih brakova često podrazumijeva davanje novca

---

80 NVO Centar za romske inicijative, Sprečavanje dječjih brakova u Crnoj Gori: Izazovi, naučene lekcije i teorija promjene, UNICEF, EDF, EU, 2017. Dostupno na: <https://www.unicef.org/montenegro/publikacije-i-istra%C5%BEivanja-2017>.

za mladu, što je sa stanovišta zakona svojevrsna prodaja ženskog djeteta i oblik ugrožavanja dječjih i ženskih prava.

Ja sam mojoj sestri rekao da treba sama da odluči šta je za nju dobro, a ne da sluša samo ove starije, a posle se dešava da je taj muž bije i muči, a ona ne sme da se vrati kući, otac bi je ubio... A na svadbama bude puno para i zlata, bude i muzike i svašta.

Osnovac, Rom, učesnik fokus grupe

NVO Centar za romske inicijative je 2014. godine objavio rezultate istraživanja pod nazivom *Ugovoreni brak jači od zakona*. Istraživanje je sprovedeno na uzorku romske i egipćanske populacije, a obuhvatilo je četiri opštine Crne Gore (Nikšić, Podgorica, Berane i Ulcinj). Jedan od rezultata jeste da 75,8% ispitanica smatra da država i njene institucije treba da učestvuju u borbi protiv ugovorenih brakova, dok isto mišljenje ima samo polovina ispitanih muškaraca (50,7%). U okviru istraživanja *Sprečavanje dječjih brakova u Crnoj Gori: Izazovi, naučene lekcije i teorija promjene*⁸¹ date su preporuke za sveobuhvatan i sistematski pristup ovom problemu.

Posljedice dječjeg braka mogu biti dugotrajne i dalekosežne: napuštanje škole; zdravstveni rizici koji su rezultat rane seksualne aktivnosti i trudnoće, uključujući polno prenosive bolesti i smrtnost majki; ako imaju djecu, neuhranjenost djeteta i smrtnost djece; nasilje nad ženom u porodici; eksploatacija.⁸²

Ključni izazovi

- ⇒ Ne postoji jasna definicija dječjeg braka niti statistički podaci o ovoj pojavi jer je većina dječjih brakova običajne prirode, tj. nisu registrovani, čime se postojeće pravne zaštitne mjere zaobilaze.
- ⇒ Nizak je stepen krivičnog gonjenja i osuđivanja počilaca nasilnih činova nad ženama, što uključuje i dječje brakove, a nezadovoljavajuća je i zaštita, rehabilitacija i reintegracija žrtava ugovorenih brakova.

---

81 Isto.

82 Kako je navedeno u odjeljku 2.2.1.2. (Definicija djeteta), Porodični zakon u članu 24 propisuje da ne može sklopiti brak lice koje nije navršilo 18 godina života. Izuzetno, sud može dozvoliti sklapanje braka djetetu starijem od 16 godina, u skladu s posebnim zakonom (Zakonom o vanparničnom postupku).

SOS telefoni. U Crnoj Gori postoji nekoliko SOS telefonskih linija koje su značajne za djecu: Nacionalna SOS linija za žrtve nasilja u porodici (080 111 111); Nacionalna SOS dječja linija⁸³ (116 111); SOS za žrtve trgovine ljudima (11 66 66) i SOS linija za roditelje (080 888 888), čiji je licencirani pružalac usluge NVO Roditelji. Nacionalna SOS linija, koju kao licencirani pružalac usluge vodi NVO SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić, ispunjava standarde *Istanbulske konvencije*. Ovu uslugu finansira Ministarstvo rada i socijalnog staranja uz podršku UNDP-a u Crnoj Gori. Iako niko ne dovodi u pitanje značaj SOS linija za neposrednu podršku žrtvama, Komitet UN za prava djeteta izrazio je izvjesnu zabrinutost u pogledu budućeg funkcionisanja, odnosno mogućnosti finansiranja tolikog broja SOS telefona.

Ključni izazovi

- ⇒ Održivost (prvenstveno finansijska) nekoliko SOS telefonskih linija od značaja za djecu i roditelje.
- ⇒ Prikupljene informacije se ne koriste za formulisanje odgovarajućih politika i programa.
- ⇒ Djeca nemaju dovoljno razvijenu svijest o ovom vidu podrške i nedovoljno su informisana kako da pristupe telefonskoj liniji za pomoć.

2.2.1.6 Porodično okruženje i alternativna briga

Djeca bez roditeljskog staranja. Funkcionalna biološka porodica je najbolje okruženje za razvoj djeteta. Imajući to u vidu, sistem socijalne i dječje zaštite prepoznao je značaj podrške biološkoj porodici i u te svrhe predvidio niz usluga – savjetodavne usluge za djecu i roditelje, porodični saradnik, dnevni boravci za djecu u riziku itd. Ove usluge tek treba planski i sistematski razvijati na bazi ispitanih potreba. Ipak, uvijek ima djece koja iz različitih razloga žive bez roditeljskog staranja i država je dužna da brine o njihovoj zaštiti.

Dijete bez roditeljskog staranja ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć države, koja podrazumijeva smještanje u hraniteljsku porodicu, usvajanje, a u izuzetnom slučaju smještanje u odgovarajuću instituciju za brigu o djeci. *Porodičnim zakonom* i *Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti* hraniteljstvo je definisano kao prioritetni oblik alternativne porodične brige o djeci, a država je uvela sistem obučavanja hraniteljskih porodica.⁸⁴ *Zakonom o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona*⁸⁵ utvrđena je obaveza organa starateljstva da djetetu, prije određivanja smještaja, na jeziku koji razumije i koji je u skladu s njegovim uzrastom, pruži sve informacije o porodičnom smještaju koje su mu potrebne kako bi formiralo svoje mišljenje. Dijete ima pravo da slobodno izrazi svoje mišljenje u vezi s porodičnim smještajem, a organ starateljstva je dužan da to mišljenje uvaži, u skladu s uzrastom i zrelošću djeteta.

---

83 Linija je uspostavljena 17. decembra 2018. godine u okviru programa podrške Ministarstva rada i socijalnog staranja čiji je nosilac JU Dječji dom Mladost (stručnjaci Dječjeg doma usluge pružaju radnim danima).

84 Obučavanje se trenutno odvija tako što stručni radnici CSR, koji su prethodno edukovani kroz program Sigurnim putem do hraniteljstva, obučavaju potencijalne hranitelje. Očekuje se da Zavod za socijalnu i dječju zaštitu izradi i akredituje program obuke za hranitelje prilagođen potrebama Crne Gore u ovoj oblasti.

85 Zakon o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona, „Službeni list Crne Gore” br. 53/16.

Prateći međunarodne propise, *Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti*⁸⁶ određuje da se dijete mlađe od tri godine života ne može smještati u ustanovu, osim izuzetno, ako za to postoje naročito opravdani razlozi i uz prethodnu saglasnost nadležnog organa državne uprave (član 70).⁸⁷ Kao „naročito opravdane razloge“ Zakon prepoznaje slučajeve kada kroz pružanje podrške porodici nije moguće obezbijediti ostanak djeteta u njoj, kada se ne može obezbijediti smještaj u hraniteljskoj porodici ili kada on nije u najboljem interesu djeteta. Centar za socijalni rad je dužan da najmanje jednom u šest mjeseci preispituje odluku o smještaju.

Tabela 3 daje pregled najvažnijih informacija o alternativnim oblicima brige o djeci bez roditeljskog staranja.

Tabela 3: Alternativna briga o djeci bez roditeljskog staranja

Vrsta podatka	2010. godina	2018. godina
Ukupan broj djece na institucionalnom smještaju (Dječji dom „Mladost“ u Bijeloj, JU Ljubović, institucije u Srbiji i Bosni i Hercegovini, Mala grupna kuća u Bijelom Polju)	/	100
Broj djece na smještaju u Dječjem domu „Mladost“ u Bijeloj	156	66
Broj djece u nesrodničkim hraniteljskim porodicama	/	49
Broj djece u srodničkim hraniteljskim porodicama	/	315
Ukupan broj djece u hraniteljskim porodicama	313	364
Broj malih kuća za smještaj djece bez roditeljskog staranja	/	1

Završena je realizacija Operativnog plana transformacije Dječjeg doma u Bijeloj, jedine ustanove u Crnoj Gori za smještaj djece bez roditeljskog staranja. Kao što se vidi iz tabele 3, u Dječjem domu „Mladost“ u Bijeloj je 2010. godine boravilo 156, a krajem 2018. godine samo 66 djece⁸⁸, što predstavlja smanjenje za 58%. Međutim, djeca borave i u drugim ustanovama, u Centru „Ljubović“ po nalogu centara za socijalni rad, u ustanovama za djecu u Bosni i Hercegovini i Srbiji. U 2018. godini bilo je ukupno 100 djece na institucionalnom smještaju. U hraniteljskim porodicama je 2010. godine bilo 313, a krajem 2018. godine 364 djece, od čega 315 djece u srodničkim i 49 djece u nesrodničkim hraniteljskim porodicama.⁸⁹

Tabela 4: Broj hraniteljskih porodica u 2018. godini

86 Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti, „Službeni list CG“ br. 27/13, 1/15, 42/15, 47/15, 56/16, 66/16, 1/17, 31/17 – odluka US, 42/17, 50/17.

87 Treba naglasiti da je u toku 2018. godine zabilježen samo jedan slučaj smještanja u ustanovu djeteta mlađeg od tri godine (u Dječji dom u Bijeloj). U skladu sa zakonom, Centar za socijalni rad je u obavezi da ovu odluku preispituje i traži prikladnije rješenje.

88 Podaci Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu.

89 U nesrodničkim hraniteljskim porodicama je 2010. godine boravilo samo devetoro djece.

Tip hraniteljske porodice	Broj
Nesrodničke hraniteljske porodice sa djecom na smještaju	33
Srodničke hraniteljske porodice sa djecom na smještaju	219
Ukupan broj porodica s adjecom na smještaju	252
Nesrodničke hraniteljske porodice podobne za hraniteljstvo, bez djece na smještaju	7
Nesrodničke hraniteljske porodice u procesu sticanja podobnosti za hraniteljstvo	7

Kao što se vidi iz tabele 4, iako je 2018. godine nesrodničkih hraniteljskih porodica više nego 2010, njihov je broj i dalje skroman u odnosu na broj srodničkih hraniteljskih porodica – 33 nesrodničke i 219 srodničkih. Ukoliko se u hraniteljskoj porodici desi neki problem, Centri za socijalni rad će im pružiti podršku. Izostaje, međutim, podrška u vidu organizovane razmjene iskustava, savjeta i preporuka za svakodnevni rad hranitelja. MRSS ima u planu da razvije centar za hraniteljstvo u Bijeloj, kao ustanovu koja bi obezbijedila kontinuiran razvoj i profesionalne standarde u ovoj oblasti. Takođe se planira da Zavod za socijalnu i dječju zaštitu razvije nacionalni program obuke hraniteljskih porodica.

U procesu deinstitutionalizacije važno je i uspostavljanje usluga podrške za život u zajednici. Prva i jedina *mala grupna kuća* za smještaj djece bez roditeljskog staranja nalazi se u Bijelom Polju, a njenu izgradnju omogućila je donacija Američke ambasade. *Mala grupna kuća* predstavlja dobar model za dalji razvoj ove vrste usluga i u drugim opštinama.

Sistemi licenciranja pružalaca usluga, akreditacija programa obuke i realizacija obuka za rad s djecom bez roditeljskog staranja još su u početnoj fazi razvoja. Pored ustanova socijalne zaštite, kao pružaoci usluga licencirane su i tri nevladine organizacije: NVO Centar za prava djeteta iz Podgorice, za uslugu *dnevni boravak za djecu iz porodica u riziku*, NVO Porodični centar iz Kotora, za uslugu *porodični saradnik*, i NVO Roditelji, za uslugu *SOS telefon*. Ove usluge se za sada pretežno projektno finansiraju.

Ključni izazovi

- ⇒ Još ima djece bez roditeljskog staranja koja žive u institucijama, iako je njihov broj značajno smanjen.
- ⇒ Djeca koja žive u najnepovoljnijim uslovima (krajnje siromaštvo, djeca žrtve zanemarivanja, višechlane porodice s nezaposlenim roditeljima itd.) i dalje su izložena visokom stepenu rizika da budu razdvojena od porodice.
- ⇒ Aktuelna podrška razvoju nesrodničkog hraniteljstva nije dovoljna.
- ⇒ Ograničeni su kapaciteti potrebni za praćenje djece (njihovog statusa i uslova života) koja su smještena u okviru sistema alternativne brige, kao i resursi koji bi osigurali održivost napretka postignutog u procesu deinstitucionalizacije.
- ⇒ Postoje teškoće u uspostavljanju podrške za život u zajednici za djecu-strance⁹⁰, a odnose se na barijere u komunikaciji, kulturne barijere, barijere psihološke prirode itd.
- ⇒ Sistem licenciranja pružalaca usluga i akreditacije programa nedovoljno je funkcionalan.
- ⇒ Obim i kvalitet usluga koje se pružaju u okviru podrške biološkoj porodici kako bi se omogućio ostanak djece u njoj nije na zadovoljavajućem nivou.

2.2.1.7 Smetnje u razvoju, primarna zdravstvena i socijalna zaštita

Djeca sa smetnjama u razvoju. Djeca sa smetnjama u razvoju koja su učestvovala u konsultacijama dala su svoje viđenje problema s kojima se suočavaju i navela: neki odrasli i neka djeca ih „ne vole“ (diskriminacija); neka djeca sa smetnjama u razvoju ne pohađaju školu, već samo idu u dnevni boravak; visoki troškovi liječenja, ishrane, odijevanja i školovanja koje snose njihovi roditelji; nema pojedinih potrebnih ljekara specijalista; neki ljekari nemaju vještine komunikacije s djecom sa smetnjama u razvoju (obraćaju se isključivo njihovim roditeljima); svi sportski treninzi koje pohađaju i djeca sa smetnjama i djeca bez smetnji plaćaju se, a to ne mogu svi sebi da priušte itd.

Jedan od njihovih prijedloga za moto ostvarivanja prava djeteta u Crnoj Gori bio je:

Naučimo da vole, da budu dobri, da poštuju – sve one koji to ne znaju.

Dijete sa smetnjama u razvoju, učesnik fokus grupe

Materijalna davanja koja dijete sa smetnjama u razvoju može da ostvari (lična invalidnina, njega i pomoć drugog lica i dječji dodatak) fiksna su i veoma ograničena. Ta sredstva ne mogu da pokriju osnovne potrebe djece, pa veliki teret snose njihove porodice.

---

⁹⁰ Misli se na sljedeće grupe djece: djeca sa odobrenom međunarodnom zaštitom, djeca-stranci koji traže međunarodnu zaštitu i djeca-migranti

U Crnoj Gori trenutno postoji 13 dnevnih boravaka/centara za djecu i mlade (do 27 godina). Problem je što su korisnici dnevnog boravka osobe vrlo različitih uzrasta (od tri do 27 godina), koje imaju potpuno različite potrebe i interesovanja. Uprkos usvojenoj politici razvoja hraniteljstva koja podrazumijeva intenzivnu i dodatnu podršku namijenjenu djeci sa smetnjama u razvoju⁹¹, njena primjena je tek u začetku. Krajem 2018. godine, od ukupnog broja djece na hraniteljstvu, četvoro u srodničkom i četvoro u nesrodničkom hraniteljstvu bila su djeca sa smetnjama u razvoju. Određeni broj djece sa smetnjama u razvoju bez roditeljskog staranja i dalje boravi u instituciji. U Dječjem domu „Mladost“ je krajem 2018. godine boravilo 25 djece sa smetnjama – 12 dječaka i 13 djevojčica.

Evidentno je da u odnosu na prethodni period više djece sa smetnjama u razvoju pohađa obrazovne ustanove. Međutim, prisutni su brojni problemi: arhitektonske barijere u obrazovnim ustanovama, nedovoljna uključenost roditelja u kreiranje individualnih planova, neprilagođeni udžbenici, nedostatak stručnjaka određenih profila (logopeda, defektologa, tiflopedagoga, oligofrenologa i dr.) koji bi mogli adekvatno odgovoriti potrebama djece sa smetnjama u razvoju. Osim toga, nije jasno definisana podrška za djecu sa smetnjama u razvoju koja pored smetnji imaju i jezičku barijeru.

U *Analizi podrške i multisektorskog odgovora na potrebe djece sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori*⁹² ocjenjuje se da je opšti nivo dostupnosti fizičkog okruženja, prevoza i informacija za djecu sa smetnjama u razvoju i njihove porodice slab. Kao razlog se navodi nepotpuna implementacija postojećeg zakonodavstva i nedostatak odgovarajuće inspekcije u ovoj oblasti. Prema nalazima *Analize*, najslabija karika u sistemu jeste rana intervencija. Postoje i drugi veliki problemi: međusektorska saradnja, udaljenost zdravstvenih ustanova, neodgovarajući ambijent u njima, neprilagođeno radno vrijeme i nedostatak potrebnih specijalističkih službi, savjetovališta i usluga rehabilitacije. I sam pristup djeci ocjenjuje se kao problematičan jer je u osnovi i dalje zasnovan na medicinskom, a ne na bio-psiho-socijalnom modelu koji preporučuje savremena nauka. Ključne preporuke za unapređenje multisektorskog odgovora na potrebe djece sa smetnjama u razvoju⁹³ odnose se na: dalje usklađivanje propisa i politika s *Konvencijom UN o pravima djeteta* i *Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom*; puno funkcionisanje novih informacionih sistema i međusobnu uvezanost podataka; sufinansiranje integrisanih i međusektorskih usluga; investiranje u razvoj zaposlenih na pružanju usluga koje podržavaju ostanak djece u porodici; raznovrstan spektar usluga u porodičnom okruženju i zajednici (dnevni boravci, prilagođen prevoz, personalna asistencija u kući, savjetovališta za djecu i porodicu); pravosudne procedure i institucije prilagođene potrebama djece sa smetnjama u razvoju itd.

Ključni izazovi

- ⇒ Niska su materijalna davanja djeci sa smetnjama u razvoju u okviru socijalne i dječje zaštite.
- ⇒ U oblasti obrazovanja i vaspitanja i dalje treba raditi na uključivanju sve djece u redovno obrazovno-vaspitanje i jačati kompetencije i odgovornost nastavnika.

---

91 Pravilnik o bližim uslovima za pružanje i korišćenje usluga porodičnog smještaja – hraniteljstva i porodičnog smještaja, „Službeni list Crne Gore“ br. 19/14 I 15/16, čl. 5.

92 R. Irimija, D. Kirjaćesku, S. Vasić, *Analiza podrške i multisektorskog odgovora na potrebe djece sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori*, Pluriconsult i Predstavništvo UNICEF-a u Crnoj Gori, 2018.

93 Isto.

- ⇒ Centri za dnevni boravak djece sa smetnjama u razvoju prihvataju osobe starosti od tri do 27 godina.
- ⇒ Ne postoji dovoljno razumijevanje značaja ranog razvoja i multisektorskog pristupa potrebama djece sa smetnjama u razvoju, kao ni razvoja usluga.

Zdravlje i zdravstvene usluge. Zakonima u oblasti zdravlja⁹⁴ obezbijedena je zdravstvena zaštita i zdravstveno osiguranje djeci do navršene 18 godine iz sredstava budžeta Crne Gore. Primarna zdravstvena zaštita djece odvija se u 18 domova zdravlja na teritoriji Crne Gore, kroz saradnju s odabranim pedijatrima. U okviru ovih ustanova formirani su centri za prevenciju, a u sastavu svakog od njih postoji Savjetovalište za adolescente, omladinu i mlade i Savjetovalište za reproduktivno zdravlje. U zdravstveni sistem uvedeni su i neki novi mehanizmi podrške, kao što su *Kodeks za zdravstvene ustanove i zdravstvene radnike za marketing zamjenskog mlijeka* (2017) i *Smjernice za primjenu lijeka „buprenorfin“ za zavisnike od droga i drugih psihoaktivnih supstanci* (2017). Započela je obuka pedijatara i radiologa za ultrazvučne preglede kukova kod djece u prvoj godini života.

Prema Istraživanju višestrukih pokazatelja u Crnoj Gori⁹⁵ i Istraživanju višestrukih pokazatelja u romskim naseljima u Crnoj Gori (2014)⁹⁶, neki od ključnih pokazatelja lošeg zdravstvenog statusa djece su: broj novorođenčadi s malom tjelesnom težinom (4% u opštoj populaciji i 12% u romskim naseljima), pothranjena djeca uzrasta do pet godina (1% u opštoj populaciji i 10% u romskim naseljima) i stopa obuhvata svim propisanim vakcinama kod djece uzrasta 24–35 mjeseci (61% u opštoj populaciji i 12% u romskim naseljima). Stopa ekskluzivnog dojenja djece do šest mjeseci bila je 17% u opštoj populaciji, a u romskim naseljima – 14%.

Tabela 5: Podaci IJZ o obaveznim primoinunizacijama djece rođene 2016. godine, sprovedenim u toku 2017. godine⁹⁷

Vrsta vakcine	Obuhvat djece u %
MMR1 vakcina	57,83%
Vakcina protiv Hepatitisa B	73,45%
DtaP-IPV-Hib vakcina	86,64%
BCG vakcina	93,3%

94 Zakon o zdravstvenoj zaštiti, „Službeni list Crne Gore” br. 3/16, 39/16, 2/17; Zakon o zdravstvenom osiguranju, „Službeni list Crne Gore” br. 6/16 i 2/17 i Zakon o pravima pacijenata, „Službeni list Crne Gore” br. 40/10.

95 Dostupno na: <https://www.unicef.org/montenegro/izvjestaji/istra%C5%BEivanje-vi%C5%A1estrukih-pokazatelja-u-crnoj-gori-2013-0>.

96 Dostupno na: <https://www.unicef.org/montenegro/izvjestaji/istra%C5%BEivanje-vi%C5%A1estrukih-pokazatelja-u-crnoj-gori-u-romskim-naseljima-2013>.

97 Institut za javno zdravlje Crne Gore, Centar za kontrolu i prevenciju zaraznih bolesti, Izvještaj o sprovedenim imunizacijama u Crnoj Gori tokom 2017. godine, Podgorica, 2018.

Izuzet primoinimizacije MMR vakcinom i vakcinacije BCG vakcinom (tabela 5), navedene vrijednosti obuhvata niže su nego u 2016. godini i gotovo najniže u posljednjih deset godina. Revakcinacije su ostvarene sa obuhvatima od 61,89% sa DTaP-IPV-Hib vakcinom u drugoj godini života, do 93,9% – posljednja doza vakcine protiv dječje paralize u posljednjem razredu osnovne škole. Projektovani zadovoljavajući obuhvat vakcinacijom iznosi 95% za svaku obaveznu vakcinu.

Podaci Svjetske zdravstvene organizacije (COSI) ukazuju na epidemiju gojaznosti i prekomjerne kilaže kod djece, što se smatra posljedicom nedovoljne fizičke aktivnosti i konzumiranja hrane s visokim sadržajem šećera, zasićenih masti i soli.

Od ostalih neriješenih problema u zdravstvenoj zaštiti djece treba izdvojiti sljedeće: usluge zdravstvene zaštite nisu podjednako dostupne svoj djeci (djeca iz ruralnih oblasti; djeca sa smetnjama u razvoju;⁹⁸ djeca Romi i Egipćani; siromašna djeca; djeca koja žive na ulici itd.); problemi koji se odnose na liječenje u inostranstvu, uključujući i troškove boravka; neadekvatna zaštita mentalnog zdravlja djece – ne postoje kadrovski (nema dječjeg psihijatra) niti stacionarni uslovi; problem opremljenosti zdravstvenih ustanova; skroman kvalitet njege majke i novorođenčeta i nedovoljan obuhvat uslugama patronažnih sestara; nisu razrađene procedure za postupanje u pojedinim situacijama niti načini vođenja različitih tipova evidencija itd. Uz to, prema podacima GLAAS 2018–2019⁹⁹, u Crnoj Gori postoje značajne nejednakosti između ruralnih i urbanih zona u pogledu dostupnosti usluga vodosnabdijevanja i sanitacije. Prepoznata je potreba jačanja održivog sistema snabdijevanja bezbjednom vodom i stvaranja uslova za jednaku dostupnost usluga sanitacije i higijene u školama.

---

98 Pogledati odjeljak 2.2.1.7. (Smetnje u razvoju, primarna zdravstvena i socijalna zaštita).

99 GLAAS – UN-Water Global Analysis and Assessment of Sanitation and Drinking-Water 2018-2019. dostupno na: https://www.who.int/water_sanitation_health/monitoring/investments/glaas/en/ .

Ključni izazovi

- ⇒ Nedostupnost ili ograničen pristup pojedinim uslugama zdravstvene zaštite za djecu iz osjetljivih grupa (djeca sa smetnjama u razvoju, siromašna djeca, djeca iz ruralnih krajeva, djeca Roma i Egipćana, djeca sa odobrenom međunarodnom zaštitom, djeca stranaca koji traže međunarodnu zaštitu, djeca migranti, djeca koja žive na ulici itd.) – nedostatak ili udaljenost specijalističkih usluga, dodatni troškovi prevoza do većih mjesta gdje se one pružaju, neusklađenost zakona iz oblasti zdravstva sa *Zakonom o međunarodnoj i privremenoj zaštiti stranaca* i sl.
- ⇒ Smanjena je stopa imunizacije zbog kampanja antivakcinacije.
- ⇒ Niska je stopa ekskluzivnog dojenja.
- ⇒ Nemogućnost adekvatnog liječenja djece s mentalnim smetnjama zbog nedostatka dječjeg psihijatra u javnom zdravstvu.

Zdravlje adolescenata. Srednjoškolci učesnici konsultacija izdvojili su nekoliko problema koji su značajni za zdravlje adolescenata: nedovoljna informisanost o seksualno rizičnom ponašanju i reproduktivnom zdravlju („nismo u mogućnosti da se edukujemo o pomenutoj temi jer se u našem društvu to smatra tabuom, iako je seksualni nagon jedan od bioloških motiva“); socijalna anksioznost – bojazan da će reći nešto „pogrešno“, da se neće uklopiti u vršnjačku grupu; loše mentalno zdravlje mladih – sve češća pojava depresije, nedostatak psihološke podrške i pritisak vršnjaka da se konzumiraju psihoaktivne supstance (narkotici, alkohol).

Mislim da mladi žele da pobjegnu od stvarnosti i zato uzimaju alkohol i psihoaktivne susptance.

Srednjoškolac, učesnik konsultacija

Nastavnici i roditelji smatraju da su današnje generacije adolescenata, zbog dostupnosti informacija na internetu¹⁰⁰, prilično dobro informisane o zdravstvenim temama. Međutim, ima podataka koji mogu da demantuju to mišljenje. Takvi su, na primjer, MONSTAT-ovi podaci o visokoj stopi porođaja adolescentkinja u Crnoj Gori – 11,12 u 2015. godini¹⁰¹ – ili podatak Instituta za javno zdravlje Crne Gore da je 2016. godine registrovano 262 adolescentske trudnoće.

S djecom ovog uzrasta ljekari uglavnom imaju kontakt preko savjetovališta, redovnih pregleda i preventivnih zdravstvenih predavanja koja drže po školama. Na predavanjima je komunikacija pretežno jednosmjerna i rijetko uključuje mišljenja i evaluacije samih adolescenata o tim aktivnostima i ponašanju

---

100 Prema Analizi kapaciteta u sistemima obrazovanja, zdravstva i socijalne zaštite koji se odnose na podršku razvoju adolescenata u Crnoj Gori (UNICEF, 2017).

101 Prema podacima MONSTAT-a, stopa porođaja adolescentkinja u periodu 2011–2015. godine bila je sljedeća: 2011. – 14,26; 2012. – 13,31; 2013. – 11,97; 2014. – 11,16; 2015. – 11,12.

zdravstvenih radnika prema njima.¹⁰² Ljekari nisu edukovani za komunikaciju s adolescentima i rijetko im prilagođavaju svoj pristup. Zdravstveni radnici, načelno, nisu dovoljno uključeni u ranu identifikaciju problema kod adolescenata i mišljenja su da bi to trebalo da bude odgovornost roditelja.¹⁰³ Savjetovališta za dobrovoljno i povjerljivo savjetovanje i testiranje (DPST) na HIV postoje u sedam domova zdravlja i u Institutu za javno zdravlje i dio su centara za prevenciju u okviru ovih javnih zdravstvenih ustanova. Osim testiranja na HIV, u savjetovalištimu je moguće dobiti informacije o seksualno-prenosivim infekcijama, reproduktivnom zdravlju, prevenciji zloupotrebe droga i drugim srodnim temama od značaja za zdravlje/zdrave stilove života adolescenata. Međutim, ovaj tip savjetovališta postoji samo u pojedinim opštinama/domovima zdravlja.

Jedan od prepoznatih problema predstavlja i mentalno zdravlje adolescenata.¹⁰⁴ Pored nedostatka dječjih psihijataru, nema dovoljno ni psihologa specijalizovanih za rad s djecom i adolescentima. Nedostatak kapaciteta u ustanovama specijalizovanim za bolesti zavisnosti i mentalne smetnje često dovodi do situacije da adolescenti nemaju gdje da započnu bolnički tretman. Oni tada bivaju upućeni na tretman u centar za mentalno zdravlje, kod specijalista za odrasle. U našem zdravstvenom sistemu, adolescenti, barem formalno, nemaju poseban status, što navodi na zaključak da se ta populacija ne razmatra dovoljno ozbiljno kad se planira unapređenje funkcionisanja nekog segmenta zdravstva.¹⁰⁵ *Analiza kapaciteta u sistemima obrazovanja, zdravstva i socijalne zaštite koji se odnose na podršku razvoju adolescenata u Crnoj Gori* (2017) utvrdila je: da u radu s adolescentima ne postoji sistemski uređeno zajedničko djelovanje zdravstvenih, obrazovnih i institucija socijalne zaštite, da ih politike i regulatorni okvir ne prepoznaju kao zasebnu uzrasnu grupu, te da ne postoji dovoljan broj razvijenih usluga za dječake i djevojčice uzrasta 10–19 godina.¹⁰⁶

U posljednjem izvještaju za Crnu Goru¹⁰⁷, Evropska komisija navodi da su potrebni dalji naponi kako bi se efikasno kontrolisala štetna upotreba alkohola i alkoholom uzrokovanih poremećaja. Podaci Svjetske zdravstvene organizacije pokazuju da se ne sprovodi zabrana prodaje alkoholnih proizvoda djeci. Uočena je tendencija da adolescenti sve ranije počinju sa štetnim navikama (pušenje, štetna upotreba alkohola), kao i da su slučajevi prekomjernog opijanja (*binge drinking*) sve češće prisutni u toj populaciji.

Ključni izazovi

⇒ **Adolescenti nisu prepoznati kao posebna grupa u javnom zdravstvu.**

---

102 Adolescenti – srednjoškolci koji su bili učesnici konsultacija, uglavnom smatraju da su zdravstvena predavanja u školama nezanimljiva, bez interakcije predavača s učenicima.

103 Analiza kapaciteta u sistemima obrazovanja, zdravstva i socijalne zaštite koji se odnose na podršku razvoju adolescenata u Crnoj Gori (UNICEF, 2017)

104 Mentalno zdravlje djece u Crnoj Gori – Izvještaj o mentalnom zdravlju djece u Crnoj Gori, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Podgorica, 2018. Dostupno na: <https://www.ombudsman.co.me/img-publications/25/mentalno-zdravlje-2018-1010.pdf>

105 Vidi: Analiza kapaciteta u sistemima obrazovanja, zdravstva i socijalne zaštite koji se odnose na podršku razvoju adolescenata u Crnoj Gori, Predstavništvo UNICEF-a u Crnoj Gori, 2017. Dostupno na: <https://www.unicef.org/montenegro/media/2461/file>

106 Isto.

107 Radni dokument Evropske komisije: Izvještaj za Crnu Goru za 2018. godinu. Dostupan na: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/country_report_montenegro_2018.pdf

- ⇒ Nema dovoljno kvalifikovanih specijalista, posebno dječjih psihijatara i psihologa, evidentan je nedostatak usluga mentalnog zdravlja za adolescente.
- ⇒ Ograničene su usluge podrške, naročito usluge povjerljivog savjetovanja, u oblasti prevencije problema reproduktivnog zdravlja i adolescentskih trudnoća, efikasne kontrole štetne upotrebe alkohola, duvana, droga itd.
- ⇒ Adolescenti iz osjetljivih grupa (adolescenti sa smetnjama u razvoju, korisnici droga, interno raseljeni, adolescenti Romi itd.) nemaju jednak pristup zdravstvenoj zaštiti kao ostali adolescenti.

Životni standard. Djeca osnovnoškolskog i srednjoškolskog uzrasta koja su učestvovala u konsultacijama smatraju da je siromaštvo problem koji pogađa i djecu i njihove porodice. Osnovci su navodili konkretne probleme usljed nedostatka novca – od osnovnih potreba, kao što je hrana („postoje djeca koja nemaju za hranu i njima treba pomoći, ima ih puno u kampu na Koniku; mi koji imamo nekad im pomažemo, ali njima treba više”), do toga kako obezbijediti novac za bavljenje sportom i za druge oblike kvalitetnog provođenja slobodnog vremena. Srednjoškolci su prepoznali siromaštvo kao problem koji ruši samopoštovanje i samopouzdanje djece.

Nemaština takođe utiče na psihičko stanje mladih, jer danas imam za užinu, sjutra ne...

Srednjoškolac, učesnik konsultacija

Prema podacima iz publikacije *Statistika dohotka i uslova života*¹⁰⁸, u 2017. godini stopa rizika od siromaštva djece bila je 31,7% (prosjeak u EU je 20%). To znači da je siromaštvo djece za 8% više od nacionalne stope relativnog siromaštva, koja iznosi 23,6%. Od 2013. godine siromaštvo djece je smanjeno za 3%. U istom periodu, stopa rizika od siromaštva za domaćinstva s dvije odrasle osobe i troje i više izdržavane djece iznosila je 45,9%. U domaćinstvima koja su izuzetno pogođena siromaštvom živi 18% djece (prosjeak u EU je 7%).

Primjena novih odredaba *Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti* i SWIS operativnog sistema rezultirala je smanjenjem broja korisnika pojedinih materijalnih prava, npr. ukinut je dodatak za majke sa troje i više djece. Do ove promjene je došlo jer je Ustavni sud odredbe koje su se odnosile na dodatke za majke sa troje i više djece proglasio neustavnim¹⁰⁹, a nesporno je da je Zakon bio diskriminatorски u odnosu na žene koje imaju manje od troje djece, žene koje nemaju djecu, kao i na muškarce. Ne postoje istraživanja koja su pokazala da je ukidanje pomenute nadoknade pogoršalo položaj djece koja žive u domaćinstvima na čijem su čelu žene.

Prema podacima Ministarstva rada i socijalnog staranja, broj korisnika dječjeg dodatka u 2018. godini bio je 14.721 – 7.581 dječak i 7.140 djevojčica. Važno je imati u vidu da postoji veliki broj različitih grupa

---

¹⁰⁸ Statistika dohotka i uslova života, MONSTAT, UNICEF i Svjetska banka, 2018.

¹⁰⁹ Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti, „Službeni list CG” br. 31/17 – odluka US.

siromašne djece: djeca čiji roditelji imaju samo završenu osnovnu školu, djeca na sjeveru države, djeca koja žive u ruralnim predjelima, djeca iz domaćinstava sa troje i više izdržavane djece, višečlana domaćinstva s izdržavanom djecom itd.

Ključni izazovi

- ⇒ Osjetljive grupe djece (najmlađa djeca – uzrasta do pet godina, djeca iz porodica sa troje i više djece, djeca samohranih roditelja ili iz proširenih porodica, djeca sa sjevera Crne Gore i iz ruralnih naselja, djeca Roma i Egipćana, djeca s odobrenom međunarodnom zaštitom, djeca stranaca koji traže međunarodnu zaštitu, djeca migranti, djeca sa smetnjama u razvoju, djeca koja žive na ulici itd.) i dalje su mnogo više pogođena siromaštvom od ostale djece.
- ⇒ Stopa siromaštva djece je značajno viša nego u zemljama EU.

2.2.1.8 *Obrazovanje, slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti*

Obrazovanje. Djeca osnovnoškolskog uzrasta koja su bila učesnici konsultacija izdvojila su sljedeće izazove s kojima se suočavaju u školi: neujednačeni kriterijumi ocjenjivanja (previsoki ili preniski zahtjevi nastavnika); neusklađenost nastavnog programa s udžbenicima – za određeni dio gradiva prinuđeni su da se „snalaze“ oko izvora za učenje; loše planirane provjere znanja – često se u istom danu rade po dva pismena zadatka i još nekoliko usmenih provjera znanja; nedostatak razumijevanja nastavnika, što se pravda neophodnošću pridržavanja plana i programa rada. Srednjoškolci su naglasili: preopterećenost – preveliki broj predmeta, od kojih djecu interesuje (u prosjeku) samo trećina; previše nastavnih časova u jednom danu; nedovoljno savremena i dosadna nastava; obrazovanje ne priprema dovoljno za život i buduće zanimanje; preskupi udžbenici koji se skoro svake godine mijenjaju; nedovoljna podrška u učenju u samoj školi.

Tabela 6 daje kratak prikaz osnovnih podataka o djeci u obrazovnom sistemu.

Nedovoljno razvijanje kritičkog mišljenja, jer ljudima (nastavnicima) je lakše da nam ispričaju kako stvari stoje i da se time zadovoljimo; rijetki imaju strpljenja da nam pomognu i da nas forsiraju da razvijemo kritičko mišljenje, koje je jako bitno, a ne da sve informacije uzimamo i prihvatamo.

Srednjoškolac, učesnik konsultacija

Tabela 6: Pregled podataka o djeci u sistemu obrazovanja i vaspitanja

6.1. Broj ustanova obrazovanja i vaspitanja u Crnoj Gori			
Predškolske ustanove	43	21 državna	
		22 privatne	
Osnovne škole	163 matične	247 područnih	
Osnovne umjetničke škole	15		
Srednje škole	42	12 gimnazija	
		9 mješovitih srednjih škola	
		21 srednja stručna škola	
		6 umjetničkih škola	
		2 obrazovna centra	
6.2. Broj djece po nivoima obrazovanja i vaspitanja u školskoj 2018/2019. godini			
Predškol. vaspitanje i obrazovanje	21.410		
Osnovno obrazovanje i vaspitanje	67.495		
Srednje obrazovanje i vaspitanje	27.798		
6.3. Broj djece sa smetnjama u razvoju/posebnim obrazovnim potrebama na predškolskom i osnovnoškolskom nivou u školskoj 2017/2018. godini			
Predškol. vaspitanje i obrazovanje	727		
Osnovno obrazovanje i vaspitanje	3.368		
Broj djece sa rješenjem o usmjeravanju	1.515 (oktobar 2018. godine)		
6.4. Broj djece romske i egipćanske nacionalnosti po nivoima obrazovanja i vaspitanja u školskoj 2018/2019. godini			
	Ukupno	Dječaci	Djevojčice
Predškol. vaspitanje i obrazovanje	126	76	50
Osnovno obrazovanje i vaspitanje	1.799	941	858
Srednje obrazovanj i vaspitanje	136	74	62

Sistem obrazovanja i vaspitanja za djecu obuhvata predškolsko vaspitanje i obrazovanje, obavezno osnovno obrazovanje i vaspitanje i srednje obrazovanje i vaspitanje. **Predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem** obuhvaćena su djeca uzrasta do šest godina (do polaska u osnovnu školu), a odvija se u

ustanovama koje mogu biti državne (javne) i privatne. Ukupan broj upisane djece u predškolskim ustanovama u školskoj 2018/19. godini iznosi 21.410, što je za 34,5% više nego školske 2014/2015. godine (15.913 djece).¹¹⁰ U toku školske 2017/2018. godine, predškolsko vaspitanje i obrazovanje u Crnoj Gori odvijalo se u 43 predškolske ustanove, od kojih je 21 državna, a 22 su u privatnom vlasništvu.¹¹¹ Problem predstavlja nedostatak kapaciteta u predškolskim ustanovama, a naročito nedostatak kapaciteta za boravak djece do tri godine u jaslenim grupama. Vlada Crne Gore je usvojila novu *Strategiju ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja 2016–2020.* sa strateškim ciljevima koji se odnose na povećanje obuhvata, poboljšanje kvaliteta i razvijanje održivih modela finansiranja. Procenat djece uzrasta 3–6 godina koja pohađaju predškolske ustanove posljednjih godina je značajno povećan i prema podacima MONSTAT-a iznosi 69,99%.

Osnovno obrazovanje i vaspitanje. U Crnoj Gori osnovno obrazovanje traje devet godina, a organizovano je u tri ciklusa. Obrazovno-vaspitni proces se izvodi u 163 matične i 247 područnih ustanova. U školskoj 2018/2019. godini, osnovnu školu je pohađalo ukupno 67.495 učenika.¹¹² U cilju poboljšanja uslova za odvijanje osnovnog obrazovanja, broj učenika u odjeljenju je smanjen – odjeljenja prvog razreda mogu imati do 28 učenika, a uz saglasnost ministra, do 30 učenika. Izmjenama zakona predviđeno je smanjenje broja časova u toku sedmice. Osnovnoškolsko obrazovanje je besplatno, ali troškovi nabavke školskih udžbenika, školskog pribora, opreme za fizičko i sl. predstavljaju značajne izdatke za porodični budžet. Prevoz učenika još uvijek nije u potpunosti besplatan i dostupan svoj djeci koja imaju potrebu da ga koriste.

Paralelno s pohađanjem osnovne škole, djeca mogu sticati osnovno umjetničko obrazovanje u umjetničkim školama. U Crnoj Gori ima 15 osnovnih umjetničkih škola. U školskoj 2018/19. godini osnovno umjetničko obrazovanje pohađalo je 4.865 djece. U sklopu osnovnih škola u Tuzima i Golubovcima otvorena su područna odjeljenja JU Škola za muziku i balet „Vasa Pavić“.

Srednjoškolsko obrazovanje i vaspitanje. Obrazovni programi opšteg i stručnog obrazovanja u Crnoj Gori u školskoj 2018/2019. godini realizovani su u 12 gimnazija, devet mješovitih škola koje sprovode programe stručnog i opšteg srednjeg obrazovanja, 21 stručnoj školi, šest umjetničkih škola i dva obrazovna centra. U školskoj 2018/2019. godini, ukupan broj učenika srednjih škola bio je 27.798.¹¹³ Da bi se olakšao prelazak iz škole na posao, u julu 2017. godine usvojene su izmjene i dopune *Zakona o stručnom obrazovanju*¹¹⁴ kojima je uveden *sistem dualnog obrazovanja*. Uslijedila je informativna kampanja o novom sistemu, koja je doprinijela da u školskoj 2017/2018. godini bude za 15% više upisanih učenika, pri čemu je 264 učenika potpisalo ugovor sa 97 poslodavaca. Postoji potreba za uvođenjem sistema obezbjeđivanja kvaliteta srednjeg stručnog obrazovanja i mehanizama za njegovo praćenje.

Inkluzivno obrazovanje i vaspitanje. Obrazovanje djece sa smetnjama u razvoju – posebnim obrazovnim potrebama zasniva se na odredbama *Zakona o obrazovanju i vaspitanju djece s posebnim obrazovnim*

---

110 Prema podacima Ministarstva prosvjete – MEIS baza.

111 Prema podacima MONSTAT-a.

112 Prema podacima Ministarstva prosvjete – MEIS baza.

113 Prema podacima Ministarstva prosvjete – MEIS baza.

114 Zakon o stručnom obrazovanju, „Službeni list Crne Gore” br. 47/17.

potrebama.¹¹⁵ Prvi prioritet jeste da se ovoj djeci omogući inkluzivno obrazovanje u okviru predškolskih ustanova i redovnih škola, a u skladu s tim je i konstantni trend rasta broja ove djece u tim ustanovama. Broj djece s posebnim obrazovnim potrebama u predškolskom vaspitanju i obrazovanju u školskoj 2017/2018. godini bio je 727, što je porast za skoro 88% u odnosu na školsku 2014/2015, kada ih je bilo 89¹¹⁶. U školskoj 2017/2018. godini u osnovnom obrazovanju i vaspitanju bilo je 3.368 djece s posebnim obrazovnim potrebama¹¹⁷. Ukoliko nije upisano u inkluzivno odjeljenje redovne škole, dijete s posebnim obrazovnim potrebama, u skladu s izborom njegovih roditelja, može da pohađa nastavu u: integrisanom odjeljenju u redovnoj školi; resursnom centru¹¹⁸; dnevnom centru/boravku. Djeca s rješenjem o usmjeravanju besplatno pohađaju predškolske ustanove, dok se u osnovnim i srednjim školama obezbjeđuju besplatni udžbenici. U oktobru 2018. godine, s rješenjem o usmjeravanju bilo je 2.367 djece, što je za 64% više nego u 2014, kada ih je bilo 1.515¹¹⁹. Osnova za rad s posebnim obrazovnim potrebama je *individualni razvojno-obrazovni program (IROP)*. Razvijen je i *individualni tranzicioni plan ITP-1* koji povezuje osnovno i srednje obrazovanje i *ITP-2*, koji omogućava lakši prelazak na tržište rada i povećanje stope zapošljenosti. Zavod za školstvo koordinira regionalno organizovane *mobilne timove* koji su podrška školama u realizaciji inkluzivnog obrazovanja. Za djecu s posebnim obrazovnim potrebama škole angažuju asistente u nastavi za nastavnu godinu. Funkcioniše *Inkluzivni portal* za razmjenu novih ideja i primjera dobre prakse između profesionalaca. Realizovana je *Strategija inkluzivnog obrazovanja u Crnoj Gori 2014–2018*, a sada je izrađena nova – *Strategija inkluzivnog obrazovanja 2019–2025*.

Kvalitet obrazovanja djece s posebnim obrazovnim potrebama i dalje je potrebno značajno unapređivati na nivou praćenja njihovih postignuća, poboljšanja pristupa, uslova, metoda i strategija rada, kao i obezbjeđivanja didaktičkih sredstava, opreme i asistivnih tehnologija.

Obrazovanje djece romske i egipćanske nacionalnosti. Na početku školske 2018/2019. godine, u obrazovni sistem upisano je ukupno 2.061 djece romske i egipćanske nacionalnosti – 1.091 dječaka i 970 djevojčica, što predstavlja porast za 25% u odnosu na broj djece upisane školske 2015/16. godine. Školske 2018/2019. godine predškolsko obrazovanje pohađalo je 126 djece – 76 dječaka i 50 djevojčica; u osnovnu školu upisalo se 1.799 učenika – 941 dječak i 858 djevojčica; srednje obrazovanje pohađalo je ukupno 136 učenika – 74 dječaka i 62 djevojčice. U skladu s Akcionim planom *Strategije za inkluziju Roma i Egipćana 2016–2020. godine*, Ministarstvo prosvjete je realizovalo: pripremni vrtić za romsku i egipćansku djecu u devet opština; dopunske mehanizme inkluzije u predškolske ustanove; kampanju za upis romske i egipćanske djece u prvi razred osnovne škole u četiri opštine; zatvaranje Područnog odjeljenja OŠ „Božidar Vuković Podgoričanin” u kampu Konik i upis učenika u sedam osnovnih škola u

---

115 Zakon o obrazovanju i vaspitanju djece sa posebnim obrazovnim potrebama, „Službeni list Crne Gore” br. 45/10 i 47/17

116 Isti izvor.

117 Prema podacima Ministarstva prosvjete – MEIS baza.

118 Specijalne škole transformisane su u resursne centre koji su orijentisani na podršku inkluzivnom obrazovanju (rana intervencija, mobilne aktivnosti, obuke, asistivni kabineti: specijalizovana didaktička i nastavna sredstva, udžbenici Brajevo pismo, Daisy format, znakovni jezik i dr. U Crnoj Gori postoje tri resursna centra i to: JU Resursni centar za sluh i govor „Dr Peruta Ivanović”, Kotor, JU Resursni centar za djecu i osobe s intelektualnim smetnjama i autizmom „1. Jun”, Podgorica i JU Resursni centar za djecu i mlade „Podgorica” za tjelesne i smetnje vida.

119 Podaci dobijeni od Predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori.

Podgorici; jezičku podršku i dopunsku nastavu djeci iz tih škola i prevoz za sve učenike romske i egipćanske populacije u Podgorici. Zavod za školstvo sproveo je obuku za 22 vaspitača, finansijski podržao devet medijatora i formirao Tim za prevenciju napuštanja školovanja. U školskoj 2018/2019. godini, iz budžeta se finansira 20 medijatora – saradnika u socijalnoj inkluziji za rad u školama. Djeci Romima i Egipćanima koji žele da nastave obrazovanje omogućeno je da upišu željene smjerove u srednjim školama, kao i besplatno vanredno polaganje četvrtog stepena stručnosti. Sprovodi se program stipendiranja i mentorstva za romsku i egipćansku djecu u srednjim školama. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava svake godine¹²⁰ je obezbjeđivalo: dodjelu udžbenika za sve učenike Rome i Egipćane od prvog do trećeg razreda osnovne škole; sedmodnevno ljetovanje i zimovanje za ove učenike od sedmog do devetog razreda osnovne škole; sredstva za stipendiranje srednjoškolaca. Najveći problem u vezi s obrazovanjem učenika romske i egipćanske nacionalnosti je rano napuštanje školovanja. Ministarstvo prosvjete, u saradnji s UNICEF-om, realizuje program čiji je cilj unapređenje MEIS aplikacije, kao i prateće procedure na nivou škole za prepoznavanje rizika ranog napuštanja osnovne i srednje škole.

Opštu sliku o obrazovanju djece upotpunjuju podaci o postignućima na međunarodnom ispitivanju PISA. *Rezultati studije PISA 2015. i preporuke za unapređenje obrazovne politike*¹²¹ pokazali su da su prosječna postignuća učenika u Crnoj Gori u 2015. godini bila za oko 65–80 poena niža od prosječnih postignuća učenika iz OECD zemalja. Mora se povećati opšti kvalitet nastave i učenja kako bi se razvijale ključne kompetencije. Proces nastave i učenja, u velikom broju slučajeva, usmjeren je ka nekritičkom usvajanju znanja i osposobljavanju učenika da reprodukuju naučeno. Posebnu pažnju zahtijevaju učenici koji sporije napreduju, kako bi uspjeli da dostignu bar minimalni nivo funkcionalne pismenosti na kraju obaveznog obrazovanja.

Slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti. U procesu konsultacija, srednjoškolci su ukazali na: nizak kvalitet medijske i kulturne ponude (mladi su izloženi TV programima koji ne podstiču moralne vrijednosti; nema dovoljno kulturno-obrazovnog sadržaja za mlade) i na probleme u vezi s provođenjem slobodnog vremena; slabu informisanost o dešavanjima koja bi omogućila mladima da prošire interesovanja; nedostatak mjesta za izlazak, za sportske aktivnosti i kreativne radionice, koje im ne bi puno naplaćivali, kao i na mali broj seminara i treninga za mlade.

Dio programa rada institucija kulture¹²² odnosi se na kulturne sadržaje namijenjene djeci predškolskog i školskog uzrasta (festivali, pozorišne predstave, koncerti, izložbe, kreativne radionice itd.). Cilj ovih kulturnih sadržaja je obezbjeđivanje jednakog pristupa konstruktivnom provođenju slobodnog vremena za svu djecu. Razvoj obrazovnih i animacionih programa i projekata institucija kulture je inovacija usmjerena na ostvarivanje kulturne politike države. Tako je Kraljevsko pozorište „Zetski dom” sa Cetinja

---

120 MLJMP obezbjeđivalo je ovo završno sa školskom 2018/2019. godinom, a od školske 20189/2020. godine ovo će raditi MP.

121 Rezultati studije PISA 2015. i preporuke za unapređenje obrazovne politike (2018) dostupna na: <http://www.gov.me/biblioteka/izvjestaji?&pagerl&pageIndex=5>. PISA postignuća iz 2015. godine bila su: matematika – 418 poena; čitanje – 427; nauka – 411.

122 a) institucije za kulturno-umjetničko stvaralaštvo (Centar savremene umjetnosti, Muzički centar, Crnogorsko narodno pozorište, Kraljevsko pozorište „Zetski dom”, Filmski centar) i b) institucije za baštinu (Crnogorska kinoteka, Nacionalna biblioteka, Biblioteka za slijepe, Prirodnjački muzej, Narodni muzej, Centar za konzervaciju i arheologiju, Pomorski muzej), kao i dva organa uprave (Uprava za zaštitu kulturnih dobara i Državni arhiv).

osmislilo *Dan umjetničkog obrazovanja*¹²³, kao poseban program kojim su obuhvaćene sve osnovne škole na teritoriji Crne Gore. Pilot projekat je realizovan tokom 2018. godine, a učestvovalo je 1.956 učenika iz osnovnih i srednjih škola iz Crne Gore. Očekuje se dalji nastavak ovog programa. Jedan od modela kulturno-obrazovnih aktivnosti su i kreativne radionice koje se odvijaju u institucijama kulture¹²⁴. U programu podsticanja djece u kreiranju i realizaciji kulturnih i medijskih sadržaja zajedno s profesionalcima u 2018. godini učestvovalo je 70 djece.

U novembru 2018. godine, Agencija za elektronske medije Crne Gore i UNICEF organizovali su konferenciju na kojoj su predstavljeni ključni nalazi *Istraživanja o djeci, roditeljima i medijima u Crnoj Gori*, sprovedenog tokom avgusta 2018. godine. Istraživanje je pokazalo da tokom posljednjih godinu dana većina djece i roditelja (oko 70%) nijednom nije posjetila bilo koju instituciju kulture. U posljednjih godinu dana 22% djece nije pročitao nijednu knjigu van obaveznog školskog programa, a u istom periodu čak 43% roditelja nije pročitao nijednu knjigu¹²⁵.

---

123 Dan umjetničkog obrazovanja sastoji se od sljedećih aktivnosti: gledanje predstave „Kapital – djeca”; razgovor s djecom i umjetnicim, glumcima i autorima predstave; obilazak i upoznavanje s istorijatom i radom svih segmenata Kraljevskog pozorišta; obrazovna dramska (glumačka) radionica; obilazak Cetinja, znamenitosti i institucija (muzeja, fakulteta, poslanstava – ministarstava).

124 Primjer jedne kreativne radionice dostupan je na: <https://www.cetinjskilist.com/index.php/kultura/item/2885-nmcg-kreativne-radionice-za-djecu-nastavljene-i-tokom-ljeta>

125 Istraživanje dostupno na:

<http://aemcg.org/wp-content/uploads/2018/11/Istraživanje-Djeca-roditelji-i-mediji-12.11.2018.pdf>

Ključni izazovi

- ⇒ Nedostatak kapaciteta u predškolskim ustanovama za djecu do tri godine
- ⇒ Nedovoljna zastupljenost aktivnih metoda nastave i učenja u školama
- ⇒ Neusklađenost nastavnih sadržaja i metoda s razvojnim karakteristikama djece, naročito adolescenata
- ⇒ Skriveni troškovi obrazovanja (udžbenici, pribor i materijali za školovanje, prevoz, odgovarajuća odjeća i obuća) prepreka su za pristup obrazovanju za sve siromašne grupe djece
- ⇒ Nedovoljno obezbijeđen pristup, uslovi, metode, strategije rada i sredstva, tehnologije, oprema i pomagala
- ⇒ Nedostatak kvalitetne ponude kulturnih i medijskih sadržaja za djecu
- ⇒ Nedovoljna finansijska izdvajanja za obrazovanje i kulturu za djecu (ispod prosjeka OECD zemalja)

2.2.1.9 Posebne mjere zaštite

Djeca s odobrenom međunarodnom zaštitom¹²⁶, djeca – stranci koji traže međunarodnu zaštitu i djeca – migranti. *Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti stranaca¹²⁷* primjenjuje se od 1. januara 2018. godine, a u svim postupcima koji se vode u skladu s ovim zakonom mora se voditi računa o najboljem interesu djeteta (prema tekstu Zakona – „maloljetnika“), uzimajući u obzir: njegovu dobrobit, društveni razvoj i njegovo porijeklo; zaštitu i sigurnost, naročito ako postoji mogućnost da je žrtva trgovine ljudima; mišljenje djeteta, u zavisnosti od njegovog uzrasta i zrelosti i mogućnost spajanja s porodicom. Djetetu strancu bez pratnje koje izražava namjeru za podnošenje zahtjeva za međunarodnu zaštitu centar za socijalni rad postavlja staratelja obučenog za rad s djecom koja traže međunarodnu zaštitu i čiji interesi nisu suprotni interesima konkretnog djeteta. U skladu s ovim Zakonom, postupak po zahtjevu za međunarodnu zaštitu djeteta stranca bez pratnje vodi ovlašćeno službeno lice obučeno za rad s djecom strancima koja traže međunarodnu zaštitu. Odluka po zahtjevu za međunarodnu zaštitu djeteta stranca bez pratnje donosi se hitno. Iako je *Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti stranaca* vrlo obuhvatan i savremen, za njegovu punu primjenu potrebno je dalje podizanje kapaciteta svih državnih službi koje primjenjuju Zakon, posebno u radu s djecom strancima bez pratnje, kao i opredjeljivanje odgovarajućih finansijskih sredstava za implementaciju Zakona.

Vlada je februara 2017. godine usvojila i novu *Strategiju za trajno rješavanje pitanja raseljenih i izbjeglih lica u Crnoj Gori s posebnim osvrtom na oblast Konik 2017–2019¹²⁸*. Postoji još uvijek jedan broj raseljenih i interno raseljenih lica koja nisu ostvarila status stranca u Crnoj Gori. Prema podacima UNHCR-a, krajem 2018. godine broj neriješenih zahtjeva osoba mlađih od 18 godina za ostvarivanje

---

¹²⁶ Djeca azilanti i djeca pod subsidijarnom zaštitom.

¹²⁷ Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti stranaca, „Službeni list Crne Gore“ br. 2/17

¹²⁸ Strategija za trajno rješavanje pitanja raseljenih i izbjeglih lica u Crnoj Gori sa posebnim osvrtom na oblast Konik 2017-2019. dostupna na: <https://www.un.org.me/Librariz/Refugees-Asylum-Seekers-and-Statelessness/>.

statusa stranca u Crnoj Gori bio je 146 (78 za stalno nastanjenje i 68 za privremeni boravak). Prema istom izvoru, u 2018. godini registrovano je jedno dijete stranac bez pratnje (dijete migrant bez pratnje).

Ključni izazovi

- ⇒ Za djelotvornu primjenu *Zakona o međunarodnoj i privremenoj zaštiti stranaca na djecu* potrebno je podizanje kapaciteta svih državnih službi/službenika koji primjenjuju Zakon i opredjeljivanje dovoljno budžetskih sredstava za njegovu primjenu
- ⇒ Obezbeđivanje da se svi državni organi vode principom najboljeg interesa djeteta u svim postupcima s djecom, od ulaska u Crnu Goru do donošenja konačne odluke o njihovom zahtjevu za dobijanje međunarodne zaštite
- ⇒ Otežan pristup obrazovanju, socijalnoj i dječjoj zaštiti i zdravstvenim uslugama djece s odobrenom međunarodnom zaštitom, djece stranaca koji traže međunarodnu zaštitu i djece migranata, usljed jezičke i kulturološke barijere, nepoznavanje lokalnih propisa i okolnosti

Djeca koja žive na ulici. Djeca – učesnici konsultacija prepoznala su djecu koja žive na ulici kao posebno rizičnu grupu za razne oblike nasilja i zlostavljanja, kao i trgovine ljudima. Među njima su izdvojili djecu koja prose, jer smatraju da su prava te djece ugrožena od strane njihovih najbližih – roditelja i drugih bliskih osoba. Romska djeca – učesnici fokus grupe izrazila su svoje mišljenje o položaju djece koja prose na ulici. Još uvijek nema procjene broja djece koja žive na ulici, kao ni ažurirane studije o osnovnim

---

Puno romske djece prosi na ulicama, neki idu i na more da prose, roditelji ih vode i tjeraju da prose, oni im sav taj novac uzmu.

Nekima je to navika, a neki prose jer nemaju od čega da žive.

Policija je dolazila kod nas u kamp (Konik) i pričala je s roditeljima da ne smiju da prose i da ne vode djecu, ali neki to opet rade.

Djeca Romi, učesnici fokus grupe

---

uzrocima njihove situacije. Kao posljedica toga, nije razvijena ni sveobuhvatna strategija za rješavanje ovog problema koja bi uzela u obzir i preporuke izložene u *Posebnom izvještaju o dječjem prosjačenju u Crnoj Gori*¹²⁹ koji je pripremio Zaštitnik ljudskih prava i sloboda. Za sada nije osigurana podrška reintegraciji djece u porodicu ili smještanje u sistem alternativne brige. U Dječjem domu „Mladost“ u Bijeloj postoji servis za žrtve nasilja. JU Centar „Ljubović“ ima Prihvatnu stanicu, odnosno svojevrsnu dežurnu službu, namijenjenju pružanju hitnih i neodložnih intervencija – privremenog, kratkotrajnog smještaja i zbrinjavanja djece i mladih s problemima u ponašanju, zatečenih u skitnji, bjekstvu od kuće i sl., bez nadzora roditelja ili drugih odraslih osoba – dok se ne ostvari trajnije rješenje u skladu sa zakonom. U Crnoj Gori nisu razvijene preventivne aktivnosti podrške rizičnim porodicama kako bi se spriječilo napuštanje porodice od strane djece i život na ulici. Takođe, nema ni usluga, kao što je

---

129 Poseban izvještaj o dječjem prosjačenju u Crnoj Gori, dostupan na: https://www.ombudsman.co.me/img-publications/11/naucimo_ih_nesto_drugo.pdf

svratište, koje bi omogućile zaštitu djece koja žive na ulici, u skladu s njihovim potrebama. Ograničen napredak primijećen je u smislu sprovođenja zvaničnih akcija u slučajevima kršenja prava djeteta, kao što su suzbijanje prosjačenja i prisilnog rada i iskorištavanja djece. Kaznena politika prema roditeljima koji sopstvenu djecu upućuju na prosjačenje relativno je blaga i nisu razvijeni različiti modaliteti sprovođenja sankcija prema roditeljima koji ne mogu da plate novčanu kaznu.

Ključni izazovi

- ⇒ Nema procjene broja djece koja žive na ulici
- ⇒ Ne postoji sveobuhvatna strategija za rješavanje uzroka velikog broja djece koja žive na ulici i za podršku toj djeci (prevencija i podrška porodicama iz kojih potiču djeca koja žive na ulici; informacije dostupne djeci koja žive na ulici kako bi se zaštitila od rizika da postanu žrtve trgovine ljudima i radne eksploatacije; servisi podrške za djecu koja žive na ulici itd.)

Seksualna eksploatacija i trgovina ljudima. Prema podacima iz već pominjanog istraživanja IPSOS-a iz 2013. godine o nasilju nad djecom u Crnoj Gori¹³⁰, svijest o prisutnosti seksualnog nasilja nad djecom u Crnoj Gori bila je niska – svega 30% ispitanika priznaje da ovaj problem postoji. S druge strane, istraživanje o znanju, stavovima i ponašanju javnosti u Crnoj Gori o nasilju nad djecom, koje su krajem 2016. godine sproveli NVO SOS Nikšić, NVO Centar za ženska prava i UNICEF, pokazalo je da 8% građana zna dijete, a 12% građana odraslu osobu koja je kao dijete bila žrtva seksualnog zlostavljanja.¹³¹ Među dosadašnjim aktivnostima u borbi protiv ovih pojava važno je pomenuti: potpisivanje revidiranog Sporazuma o međusobnoj saradnji državnih institucija i NVO u borbi protiv trgovine ljudima; uspostavljanje koordinacionog tijela za praćenje sprovođenja Sporazuma; u periodu 2006–2019. godine Vlada je finansirala funkcionisanje Skloništa za žrtve trgovine ljudima¹³²; Ministarstvo zdravlja obezbjeđuje besplatnu zdravstvenu zaštitu, po principu hitnosti i prioriteta, prilikom pružanja zdravstvene zaštite potencijalnim žrtvama i žrtvama trgovine ljudima.

Međutim, i dalje postoje evidentni problemi, kao što su: nema precizne evidencije o djeci – žrtvama seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja; nedovoljan broj seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece dobije sudski epilog; kazne za počinioce su vrlo blage; ne postoji razvijena mreža skloništa i kontinuirane podrške za djecu žrtve seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja; nedostatak specijalizovanih obuka za profesionalce iz sistema relevantnih za rad s djecom žrtvama i prepoznavanje indikatora seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja; nedostatak preventivnih programa; problemi u postupcima prijavljivanja, identifikacije djeteta žrtve, međuresorsne saradnje, istrage i procesuiranja, kao i bezbjednost djeteta u samom postupku zaštite. Takođe, nije uspostavljen nacionalni registar počinitelja seksualnog zlostavljanja djece.

---

130 Istraživanje o nasilju nad djecom iz 2013. godine realizovao je Ipsos na uzorku od 1000 ispitanika starosti preko 18 godina. Podaci o istraživanju preuzeti iz Strategije za prevenciju i zaštitu djece od nasilja 2017–2021. koja je dostupna na: www.mrs.gov.me/biblioteka/strategije .

131 Isto.

132 Uvođenjem Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti predviđeno je: licenciranje svih pružalaca usluga smještaja, uključujući i pružaoce usluge skloništa, inspekcijski nadzor pružalaca usluga od strane Ministarstva rada i socijalnog staranja i finansijska podrška od strane ovog Ministarstva kroz javni konkurs.

Ključni izazovi

- ⇒ Nizak nivo svijesti javnosti o prisutnosti seksualnog nasilja nad djecom
- ⇒ Nedostatak koordinacije između relevantnih institucija u prevenciji, identifikaciji žrtava i pružanju podrške
- ⇒ Nedovoljna obučenost različitih profesionalaca za rad s djecom žrtvama seksualnog nasilja
- ⇒ Visok rizik za djecu koja žive u nepovoljnim uslovima (djeca romske i egipćanske nacionalnosti, djeca stranci koji traže međunarodnu zaštitu i djeca sa odobrenom međunarodnom zaštitom, djeca koja žive na ulici) da postanu žrtve seksualnog zlostavljanja i eksploatacije

Djeca s problemima u ponašanju i djeca u pravosudnim postupcima. Djeca s problemima u ponašanju (djeca u sukobu sa zakonom) izazov su i za socijalnu i dječju zaštitu i za pravosudni sistem. U sistemu socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori JU Centar „Ljubović” u Podgorici¹³³ jedina je ustanova socijalne i dječje zaštite u kojoj se realizuje vaspitna mjera upućivanja u ustanovu nezavodskog tipa u trajanju od šest mjeseci do dvije godine. Centar realizuje: pojačani nadzor organa starateljstva, uz dnevni boravak u vaspitnoj ustanovi i privremeni smještaj do okončanja pripremnog postupka po odluci nadležnog suda; prijem i kratkotrajni smještaj djece zatečene u skitnji, djece u velikom riziku od izvršenja krivičnih djela, zatim djece zatečene u pokušaju ilegalnog prelaska državne granice, smještaj djece – stranaca/migranata bez pratnje i djece stranaca bez pratnje koja traže međunarodnu zaštitu. Tokom 2018. godine usluge JU Centra „Ljubović” koristilo je ukupno 46 djece i to jedno dijete je koristilo dnevni boravak, a 26 kratkotrajni smještaj, dok je 19 djece koristilo institucionalni tretman. Mjera pojačanog nadzora, uz dnevni boravak, izrečena je jednom djetetu, uzrasta 17 godina. U Prihvatnoj stanici boravilo je 26 korisnika, od kojih su petoro bili „povratnici” (u više navrata privođeni od strane policije zbog skitnje, prosjačenja, bjekstva od kuće i dr.). Na institucionalnom tretmanu bilo je 17 dječaka i dvije djevojčice. Njih 11 upućeno je od strane nadležnih sudova, a osmoro od strane centara za socijalni rad. Među ovim korisnicima bio je značajan broj onih koji su pri prijemu pozitivni na psihoaktivne supstance.

---

133 Informacije koje slijede preuzete su iz Izvještaja o radu JU Centra „Ljubović” za 2018. godinu

Tabela 7: Djeca u sukobu sa zakonom u 2017. godini¹³⁴

Podatak	Broj
Broj djece u sukobu sa zakonom	747 (655 dječaka i 92 djevojčice)
Broj prekršajnih djela koja su djeca počinila	679
Broj krivičnih djela koja su djeca počinila	271
Ukupan broj djela koja su djeca počinila (prekršajnih+krivičnih)	950
Broj djece-počinilaca krivičnih djela ¹³⁵	317
Broj izrečenih krivičnih sankcija	332 (od toga, 10 upućivanja u maloljet. zatvor)

S obzirom na broj djece u sukobu sa zakonom (tabela 7), značajan izazov je što još uvijek nisu uspostavljene usluge u zajednici namijenjene djeci u riziku i njihovim porodicama i djeci s problemima u ponašanju (dnevni centri za djecu u riziku, savjetovališta za roditelje ove djece i sl.).

Sprovedene zakonske reforme poboljšale su položaj djeteta u pravosudnim postupcima¹³⁶. U Crnoj Gori ima 17 licenciranih lica za podršku djetetu¹³⁷ koja su na Listi lica za podršku sačinjenoj od strane Ministarstva pravde i dostavljene sudovima. Organizovana je i obuka za advokate za zastupanje djece u postupcima iz porodično-pravnih odnosa koju su završili 33 advokata i oni se sada nalaze na Listi advokata za zastupanje djece u postupcima iz porodično-pravnih odnosa, u slučajevima kad to sud odredi, u skladu sa zakonom. Ministarstvo pravde, uz ekspertsku podršku UNICEF-a, razvilo je materijale za djecu i roditelje/staratelje o pravima djeteta, a naročito pravima djeteta u okviru sudskog postupka i o dostupnim uslugama podrške. *Zakonom o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku*¹³⁸ uveden je veći stepen krivično-pravne zaštite ne samo djeteta koje je u sukobu sa zakonom, već i djeteta koje se pojavljuje kao žrtva i svjedok krivičnog djela. Pored toga, ovim Zakonom je uvedena obavezna profesionalizacija stručnjaka koji postupaju s djecom u krivičnom postupku, kao i niz vaspitnih naloga u službi resocijalizacije djeteta u sukobu sa zakonom. Prema *Izveštaju o radu Stručne službe Vrhovnog tužilaštva*, u 2017. traženo je mišljenje Stručne službe za 34 djece, odnosno za 38 djela koja su počinila. Prema *Izveštaju o radu Stručne službe Vrhovnog tužilaštva*, u 2017. godini Stručna služba je dala nalaz i

134 Podaci Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu

135 Podaci iz TRANSMONEE baze koja je dostupna na: : <http://www.transmonee.org/> .

136 Zakonske reforme već su predstavljene u dijelu 2.2.1.1.1. Opšte mjere primjene Konvencije UN o pravima djeteta – Zakonodavstvo i strateške mjere

137 Zakon o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona, „Službeni glasnik Crne Gore” br. 53/16, član 317v i član 317lj

138 Zakon o postupanju prema maloljetnicima, „Službeni list Crne Gore” br. 64/11 i 1/18

mišljenje za 34 djeteta – maloljetna učinioca krivičnog djela – koja su učinila ukupno 38 krivičnih djela. Stručna služba je: za 27 djece predložila primjenu vaspitnog naloga, što je državni tužilac za maloljetnike i prihvatio (19 djece u potpunosti je ispunilo vaspitni nalog; jedno dijete djelimično; dvoje djece nastavljaju s izvršenjem u 2018; kod petoro djece oštećeni je odbio učešće u vaspitnom nalogu – poravnanje s oštećenim, prema njima je primijenjena vaspitna mjera); za četvoro djece predložila vaspitnu mjeru, što je državni tužilac za maloljetnike i prihvatio; za troje djece procjenu nastavila u 2018. godini.

Iako su stvorene normativne pretpostavke za poseban tretman djece u sukobu sa zakonom, još uvijek nijesu stvoreni uslovi za punu primjenu u praksi. Pravosudni informacioni sistem – PRIS je zastareo, pa je pod nadležnošću Ministarstva pravde u toku izrada novog Informacionog sistema pravosuđa – ISP, koji bi trebalo da omogući da se podaci o djeci unaprijede u skladu s međunarodnim standardima. UNICEF pruža podršku u oblasti razvijanja i integracije indikatora koji se odnose na svu djecu u pravosudnom sistemu. Mali je broj specijalizovanih tužilaca za maloljetnike i velika je potreba za daljom kontinuiranom edukacijom. Nedostaju prostorije po mjeri djeteta¹³⁹ u pravosuđu. U cilju rješavanja ovog problema, uz podršku UNICEF-a, zajedno s relevantnim partnerima razvijena je *Studija o modalitetima za kreiranje prostorija po mjeri djeteta u pravosudnom sistemu Crne Gore i Mapa puta/Smjernice* za njenu implementaciju u narednom periodu.

Kako bi se riješio problem *sprovedenja krivičnih sankcija prema djeci* u prostoru odvojenom od onog u kome se sprovode krivične sankcije za odrasle, izgrađen je maloljetnički zatvor ukupne površine 170 m² i, zahvaljujući donaciji UNICEF-a, obezbijeđena je oprema za kulturne, sportske i obrazovne aktivnosti djece. Međutim, ovaj zatvor još nije stavljen u funkciju zbog nedovoljnog broja službenika.

U Crnoj Gori ne postoji specijalizovana ustanova u okviru koje bi se mogla realizovati vaspitna institucionalna mjera namijenjena djeci sa smetnjama u mentalnom razvoju koja su počinila krivično djelo, iako je to predviđeno *Zakonom o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku*¹⁴⁰.

Djeca žrtve i svjedoci zločina. Prema saznanjima Stručne službe Vrhovnog državnog tužilaštva, *djeca su najčešće žrtve* krivičnih djela s elementima seksualnog zlostavljanja i fizičkog maltretiranja od strane odraslih lica. Češće su počinioci roditelji i bliski srodnici, nego nepoznate osobe. Podaci iz TRANSMONEE baze pokazuju da je u 2017. godini broj krivičnih djela u kojima su djeca bila žrtve bio 258, od kojih su 54 bila krivična djela protiv života i tijela (glava XIV *Krivičnog zakonika*), kao što su teške tjelesne povrede (26) i silovanje (5) itd. Prema *Izveštaju o radu Stručne službe Vrhovnog tužilaštva*, u 2017. godini, državni tužioci su zatražili učešće Stručne službe za 25 djece koja su žrtve/svjedoci krivičnih djela (preporučeno je da se sasluša 21 dijete, što je državni tužilac za maloljetnike i prihvatio.). Tretman djece koja su žrtve pripada zdravstvenom sistemu. Djeci na čiju su štetu izvršena krivična djela, koja su doživjela teške oblike zlostavljanja, posebno seksualno zlostavljanje, nakon saslušanja pred državnim

---

139 „Prostorije po mjeri djeteta“ u krivičnom postupku podrazumijevaju tri prostorije: dvije tehnički povezane prostorije (audio-vizuelna komunikacija, snimanje, presnimavanje na CD) i čekaonica. Prostorija za ispitivanje djeteta u krivičnom postupku (forenzičko ispitivanje) treba da bude jednostavno i minimalno opremljena – bez dodatnog namještaja, sadržaja za igru, detalja koji ometaju i zaokupljaju pažnju, ometaju koncentraciju, a kod uređivanja čekaonice treba voditi računa da se ispituju djeca od predškolskog do adolescentnog uzrasta.

140 Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku, „Službeni list Crne Gore“ br 64/11 i 1/18

tužilaštvom preporučuje se psihološko-psihijatrijski tretman u okviru zdravstvenog sistema: Centar za autizam, razvojne smetnje i dječju psihijatriju u Podgorici (tretman pruža klinički psiholog i dječji psihijatar, redovno dolaze četiri dječja psihijatra iz Republike Srbije); dom zdravlja u svakoj opštini i/ili centar za mentalno zdravlje (psiholog, psihijatar)/savjetovalište za mlade (psiholog).

Ključni izazovi

- ⇒ Nerazvijenost usluga u zajednici za djecu u riziku i s problemima u ponašanju i za njihove porodice
- ⇒ Nedostaju indikatori o djeci u svim pravosudnim postupcima koje je neophodno integrisati u novi informacioni sistem ISP (Informacioni sistem pravosuđa) i ostale relevantne sisteme, uključujući definicije i statistiku MONSTAT-a
- ⇒ Nema prostorija po mjeri djeteta u crnogorskom pravosuđu¹⁴¹
- ⇒ Još uvijek nedovoljna primjena alternativa pritvaranju i sankcionisanju djece
- ⇒ Još uvijek nije obezbijeđena besplatna pravna pomoć svoj djeci koja traže pomoć u zastupanju pred sudom
- ⇒ Potreba da se obezbijede domaći ljudski resursi s odgovarajućim kompetencijama za rad koji bi dalje obučavali stručnjake u pravosuđu i socijalnoj i dječjoj zaštiti za rad s djecom u riziku i problemima u ponašanju – specijalizovani ToT (trening za trenere)

Praćenje prethodnih zaključnih zapažanja i preporuka Komiteta o Fakultativnom protokolu o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji. Crnogorsko zakonodavstvo i praksa tretiraju prodaju djece u okviru pojma „trgovina ljudima”, a preporuka Komiteta UN za prava djeteta je da se posebno izdvoji „prodaja djece”. Iako su Preporuke od strane Komiteta UN za prava djeteta koje se odnose na *Fakultativni protokol o zabrani prodaje djece, dječje prostitucije i pornografije* uglavnom uključene u *Strategiju za borbu protiv trgovine ljudima za period 2019–2024. godina*¹⁴², zadržan je termin „trgovina ljudima/djecom”.

---

141 Prema crnogorskom zakonodavstvu i procesnim pravilima, samo saslušanje djeteta od strane državnog tužioca za maloljetnike uz pomoć Stručne službe je dokaz u krivičnom postupku i to se radi putem audio-vizuelne tehnike primjerene potrebama djeteta, na način da su dijete i predstavnik Stručne službe u jednoj prostoriji u kojoj razgovaraju dok se u drugoj, tehnički povezanoj prostoriji nalaze: državni tužilac za maloljetnike, koji rukovodi saslušanjem, osumnjičeni/njegov advokat, zakonski zastupnik/punomoćnik djeteta, zapisničar, kao lica koja mogu da učestvuju u krivičnom postupku (slušaju razgovor koji s djetetom vodi predstavnik Stručne službe u drugoj prostoriji, osumnjičeni/advokat može da postavi pitanje za dijete državnom tužiocu za maloljetnike, koji odlučuje da li će pitanje uputiti predstavniku Stručne službe za dalji razgovor s djetetom). Takođe, prema zakonodavstvu i procesnim pravilima, saslušanje djeteta koje se sprovodi u centru bezbjednosti (nekad tome prethodi i ispitivanje djeteta od strane predstavnika centra za socijalni rad) ne predstavlja dokaz u krivičnom postupku te se dijete zbog toga ponovo saslušava u državnom tužilaštvu na naprijed navedeni način i izlaže ponovnoj viktimizaciji i traumatizaciji. U najboljem interesu djeteta je da se ono NE SASLUŠAVA u centru bezbjednosti i centru za socijalni rad.

142 Strategiju za borbu protiv trgovine ljudima za period 2019–2024. godina, dostupna na: <http://www.potpredsjednikregraz.gov.me/biblioteka/strategije?AccessibilityFontSize=150&alphabet=lat?query=Unesite%20pojam%3A&sortDirection=Desc> .

S ciljem da se u javnosti podigne svijest o problemima trgovine djecom, sprovedene su javne kampanje. Kako bi se omogućila proaktivna identifikacija djece žrtava trgovine ljudima među djecom zatečenom na ulici, djecom koja žive na ulici i djecom iz romske i egipćanske zajednice, kao i djecom bez pratnje, službenici policije pronalaze djecu koja su u prošnji i dalje postupaju u saradnji sa službenicima centara za socijalni rad, da bi se djeci pružila pomoć. Pored toga, sprovode akciju prikupljanja podataka i praćenja problematike trgovine ljudima i ilegalnih migracija, kao i drugih srodnih krivičnih djela. Ministarstvo prosvjete, u saradnji s Nacionalnom kancelarijom za borbu protiv trgovine ljudima, izradilo je liflet s indikatorima za prepoznavanje žrtava trgovine ljudima koji je prilagođen obrazovno-vaspitnim ustanovama. Za krivično djela dječja pornografija iz člana 211 Krivičnog zakonika uvedena je definicija dječje pornografije. Nacionalna Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima posjeduje bazu podataka o počiniocima krivičnog djela trgovine ljudima i mogu se izdvojiti podaci o počiniocima u slučajevima kada su žrtve bila djeca.

Ključni izazovi

- ⇒ Država nastavlja da se fokusira gotovo isključivo na trgovinu ljudima, što nije identično konceptu prodaje djece – u zakonodavstvu nije obezbijeđena eksplicitna definicija krivičnog djela prodaje djece u skladu sa čl. 2 i 3 *Fakultativnog protokola o zabrani prodaje djece, dječje prostitucije i pornografije*
- ⇒ Nisu uspostavljeni mehanizmi i procedure za zaštitu prava djece žrtava, uključujući djecu iz romske i egipćanske populacije, djecu sa odobrenom međunarodnom zaštitom, djecu migrante bez pratnje.
- ⇒ Nedovoljno je podataka o programima za zaštitu, fizičku i psihološku rehabilitaciju i socijalnu integraciju djece žrtava, uključujući i pravnu i psihološku obuku profesionalaca koji rade sa žrtvama

Praćenje prethodnih zaključnih zapažanja i preporuka Komiteta o Fakultativnom protokolu o učešću djece u oružanim sukobima. U *Zakonu o Vojsci Crne Gore*¹⁴³ propisano je da vojna obaveza nastaje u kalendarskoj godini u kojoj crnogorski državljanin navršava 18 godina života (član 188, st. 1 i 2), a lica mlađa od 18 godina ne mogu biti primljena u službu u Vojsci Crne Gore i u rezervni sastav Vojske. U toku su izmjene i dopune *Zakona o Vojsci Crne Gore* i *Zakona o odbrani* i očekuje se da će se njima precizno odrediti da vojna obaveza nastaje s navršenih 18 godina života. Izmjene i dopune ovih zakona biće donesene u toku 2019. godine. S obzirom na to da Ustav Crne Gore propisuje da je zabranjeno osnivanje tajnih, subverzivnih i neregularnih vojski (član 55, stav 2), ne postoji mogućnost regrutovanja djece u paravojne formacije koje bi eventualno djelovale na teritoriji Crne Gore ili sa nje. U *Krivičnom zakoniku*¹⁴⁴ Crne Gore propisano je da ko vrbuje građane Crne Gore za službu u neprijateljskoj vojsci ili drugim neprijateljskim oružanim formacijama ili za učestvovanje u ratu ili oružanom sukobu protiv Crne Gore ili njenih saveznika, kazniće se zatvorom od pet do petnaest godina (član 478, stav 2).

---

143 Zakon o vojsci Crne Gore („Službeni list Crne Gore” br. 51/17)

144 Krivični zakonik Crne Gore, „Službeni list RCG” br. 70/03, 13/04, 47/06; „Službeni list CG” br. 40/08, 25/10, 32/11, 64/11 – dr. Zakon, 40/13, 56/13, 14/15, 42/15, 58/15 – dr. Zakon i 44/17

U svom sljedećem periodičnom izvještaju o sprovođenju Konvencije UN o pravima djeteta, Crna Gora će o ovome izvijestiti Komitet UN za prava djeteta.

3 Vizija ostvarivanja prava djeteta

Djeca imaju mogućnosti da u Crnoj Gori ostvaruju sva svoja prava, osjećaju se uvažanim i bezbjednim građanima i da prihvataju vrijednosti i odgovornosti koje doprinose prosperitetu društva.

Crna Gora ulaže u djecu kao najvrjedniji ljudski kapital, podstiče ih da aktivno učestvuju u društvenom životu i razvijaju svoje potencijale.

4 Strateški ciljevi, operativni ciljevi s pratećim indikatorima

Strateški cilj	Oblasti Konvencije na koje se odnosi	Indikatori uticaja strateškog cilja	Operativni ciljevi	Indikatori učinka operativnih ciljeva
Strateški cilj I UNAPRIJEDITI MEĐURESORNU I MEĐUSEKTORSKU SARADNJU I DRUGE KLJUČNE USLOVE ZA OSTVARIVANJE PRAVA DJETETA	Opšte mjere implementacije <ul style="list-style-type: none"> ▪ Zakonodavstvo ▪ Koordinacija ▪ Preusmjeravanje resursa ▪ Prikupljanje podataka 	Broj i vrsta ostvarenih preporuka Komiteta UN za prava djeteta u oblastima Konvencije koje obuhvata strateški cilj I	1. Unaprijeđeno sprovođenje svih procesa u vezi s podacima o djeci, uključujući njihovu međuresornu i međusektorsku razmjenu	a) Broj indikatora o djeci planiranih <i>NSOR do 2030.</i> koji se redovno prate b) Broj operativnih sistema različitih resornih ministarstava, javnih institucija i MONSTAT-a koji su povezani i kontinuirano razmjenjuju podatke o djeci c) Nivo razvijenosti funkcionalnog centralizovanog i sveobuhvatnog sistema za prikupljanje podataka o djeci d) Broj institucija koje ostvaruju međuresornu saradnju u promociji i realizaciji svih operativnih ciljeva <i>Strategije za ostvarivanje prava djeteta 2019–2023.</i>

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nezavisni monitoring ▪ Diseminacija, podizanje svijesti i obuka ▪ Saradnja s civilnim društvom <p>Definicija djeteta</p> <p>Opšti principi Konvencije</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Nediskriminacija ▪ Najbolji interes djeteta ▪ Poštovanje mišljenja djeteta/participacija <p>Građanska prava i slobode</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Registracija rođenja ▪ Sloboda misli, savjesti i vjeroispovijesti <p>Ratifikacija međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava</p>		<p>2. Poboljšana primjena zakonodavno-strateškog i finansijskog okvira i koordinacija svih aktera u ostvarivanju i monitoringu prava djeteta</p>	<p>a) Broj i vrsta zakona u kojima je definicija djeteta usklađena s definicijom u Konvenciji UN o pravima djeteta</p> <p>b) Osnovan Sekretarijat Savjeta za prava djeteta</p> <p>c) Proširen mandat rada Savjeta za prava djeteta na sve oblasti Konvencije UN o pravima djeteta i fakultativne protokole</p> <p>d) Država izdvaja finansijska sredstva za rad Savjeta</p> <p>e) Broj NVO programa, usluga i projekata koji doprinose ciljevima Strategije i finansirani su kroz državne resurse/konkurse</p> <p>f) Uveden programski budžet (omogućena analiza potrošnje za djecu)</p>
--	--	--	---	--

	Saradnja s međunarodnim tijelima			
Strateški cilj II POBOLJŠATI DOSTUPNOST I KVALITET SOCIJALNE I ZDRAVSTVENE ZAŠTITE I OBRAZOVANJA ZA SVU DJECU	Porodično okruženje i alternativna briga <ul style="list-style-type: none"> Djeca bez roditeljskog staranja 	Broj i vrsta ostvarenih preporuka Komiteta UN za prava djeteta u oblastima koje obuhvata strateški cilj II Broj i vrsta ostvarenih unapređenja kvaliteta u socijalnoj, zdravstvenoj zaštiti i	3. Obezbijeđen efektivan sistem alternativne brige za djecu bez roditeljskog staranja	a) Broj djece smještene u ustanove b) Drugi oblici podrške i broj djece bez roditeljskog staranja – korisnika tih oblika podrške (nesrodničkog hraniteljstva; nesrodničkog hraniteljstva uz intenzivnu i dodatnu podršku; male grupne kuće; stanovanje uz podršku) c) Broj licenciranih pružalaca usluga socijalne zaštite za djecu bez roditeljskog staranja (prema vrstama usluga, po vrsti pružaoca usluge)
	Smetnje u razvoju, primarna zdravstvena i socijalna zaštita <ul style="list-style-type: none"> Djeca sa smetnjama u razvoju Zdravlje i zdravstvene usluge 		4. Unaprijeđena podrška djeci sa smetnjama u razvoju i drugoj djeci iz osjetljivih grupa i	a) Formiran i vodi se registar djece sa smetnjama u razvoju u javnom zdravstvu b) Broj i vrsta integrisanih usluga za djecu sa smetnjama u razvoju i njihove porodice c) NILJ23. MDG4.1.1. Stopa mortaliteta odojčadi (na 1.000 živorođene djece)

	<ul style="list-style-type: none"> • Zdravlje adolescenata • Životni standard <p>Obrazovanje, slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti</p> <p>Rani razvoj djeteta</p>	obrazovanju djece	<p>adolescentima u ostvarivanju besplatne i blagovremene zdravstvene i adekvatne socijalne zaštite</p>	<p>d) NILJ24. MDG4.1.2. Stopa mortaliteta djece do pet godina starosti (na 1.000 živorođene djece)</p> <p>e) NILJ28 MDG4.2.1. Udio jednogodišnjaka vakcinisanih protiv boginja (%)</p> <p>f) NILJ29 MDG4.2.2. Udio djece vakcinisane sa BCG, DTP, OPV i vakcinom protiv hepatitisa B (%)</p> <p>g) SDG3.7.2. Stopa nataliteta kod adolescenata (uzrast 10–14 godina; uzrast 15–19 godina) na 1.000 žena u toj starosnoj grupi</p>
			<p>5. Smanjeno materijalno siromaštvo djece</p>	<p>a) Stopa rizika od siromaštva djece</p> <p>b) Stopa materijalne deprivacije djece tokom godine</p> <p>c) Stopa rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti tokom godine (AROPE)</p>
			<p>6. Povećana dostupnost obrazovanja djeci iz osjetljivih grupa, kvalitet obrazovanja za svu djecu i pristup kvalitetnim kulturnim i medijskim sadržajima</p>	<p>a) Procenat obuhvata predškolskim obrazovanjem</p> <p>b) Stopa pohađanja osnovnog obrazovanja</p> <p>c) Broj srednjoškolaca</p> <p>d) Broj djece sa smetnjama u razvoju u obrazovanju, po nivoima obrazovanja</p> <p>e) Broj romske i egipćanske djece u obrazovanju, po nivoima obrazovanja</p> <p>f) PISA postignuće</p> <p>g) NID39. Procenat djece koja su napustila (drop out) osnovno obrazovanje u Crnoj Gori</p> <p>h) NID44. Procenat nastavnih sati posvećen obrazovanju u oblasti umjetnosti u odnosu na ukupan broj nastavnih sati (razredi 7–8)</p>

			<p>7. Unaprijeđena podrška ranom razvoju djeteta</p>	<p>a) Broj pedijatara u državi, po nivoima zdravstvene zaštite</p> <p>b) Broj centara za djecu sa „posebnim potrebama“ u domovima zdravlja</p> <p>c) Broj djece ranog uzrasta (do polaska u školu) na hraniteljskom smještaju (djeca bez smetnji i djeca sa smetnjama u razvoju)</p>
<p>Strateški cilj III</p> <p>SPRIJEČITI SVE OBLIKE NASILJA NAD DJECOM I POBOLJŠATI OSTVARIVANJE POSEBNIH MJERA ZAŠTITE DJECE</p>	<p>Nasilje nad djecom</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nasilje nad djecom • Tjelesno kažnjavanje • Štetne prakse • SOS telefoni <p>Posebne mjere zaštite</p> <ul style="list-style-type: none"> • Djeca tražioci međunarodne i privremene zaštite i djeca sa odobrenom međunarodnom zaštitom 	<p>Broj i vrsta ostvarenih preporuka Komiteta UN za prava djeteta u oblastima Konvencije koje obuhvata strateški cilj III</p> <p>Broj i vrsta unapređenja sprovedenih u oblasti sprečavanja nasilja nad djecom i poboljšanja ostvarivanja posebnih mjera zaštite djece</p>	<p>8. Poboljšana prevencija svih vrsta nasilja nad djecom i podrška djeci žrtvama</p>	<p>a) Broj slučajeva zlostavljanja djece (svi oblici nasilja i zanemarivanja) evidentiranih od strane/prijavljenih:</p> <p>a.1. sektora/u zdravstva</p> <p>a.2. centara/ima za socijalni rad</p> <p>a.3. policije/i</p> <p>a.4. tužilaštva/u</p> <p>a.5. obrazovanja/u</p> <p>b) Broj dječaka i djevojčica izloženih zlostavljanju (svi oblici nasilja i zanemarivanja) kojima su pružene mjere podrške u okviru:</p> <p>b.1. zdravstvene zaštite</p> <p>b.2. socijalne i dječje zaštite</p> <p>b.3. policije</p> <p>b.4. pravosuđa</p> <p>b.5. obrazovanja</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • Djeca koja žive na ulici • Seksualna eksploatacija i trgovina ljudima • Djeca s problemima u ponašanju • Djeca u pravosudnim postupcima • Djeca žrtve i svjedoci zločina <p>Praćenje prethodnih zaključnih zapažanja i preporuka Komiteta o: <i>Fakultativnom protokolu o prodaji djece, dječje prostitucije i dječje pornografije i Fakultativnom protokolu o učešću djece u oružanim sukobima</i></p>			c) NID17. Broj sudskih postupaka (krivičnih, prekršajnih i mjera zaštite) u kojima je učinilac proglašen krivim ili su mu izrečene mjere zaštite u odnosu na djecu žrtve nasilja, u odnosu na ukupan broj sudskih postupaka u kojima su učinilac i/ili žrtva imali djecu, na godišnjem nivou
			9. Unaprijeđena podrška djeci na koju se primjenjuju posebne mjere zaštite	a) Broj neriješenih zahtjeva osoba mlađih od 18 godina za ostvarivanje statusa stranca b) SDG16.2.2. Broj žrtava trgovine ljudima na 100.000 stanovnika, po polu, starosnoj dobi i obliku eksploatacije c) Ukupan broj krivičnih djela protiv djece u toku godine d) Ukupan broj krivičnih djela počinjenih od strane djece ili uz učešće djece e) Ukupan broj djece počinitelja krivičnih djela tokom godine f) Ukupan broj djece koja su bila pritvarana u toku godine g) Broj djece počinitelja krivičnog djela prema kojima je izrečena alternativna mjera odnosno obustavljen krivičnih postupak
			10. Poboljšana zaštita djece od prodaje, dječje prostitucije i dječje pornografije i učešća u	a) Broj i vrsta sprovedenih prethodnih preporuka Komiteta UN za prava djeteta u vezi sa <i>Fakultativnim protokolom o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji i Fakultativnim protokolom o učešću djece u oružanim sukobima</i>

			oružanim sukobima	
--	--	--	------------------------------	--

5 Opis aktivnosti organa i tijela nadležnih za sprovođenje Strategije

Primjenu *Strategije za ostvarivanje prava djeteta 2019–2023* koordiniraće Savjet za prava djeteta Crne Gore. Za direktnu primjenu ove Strategije prvenstveno će biti nadležna ministarstva i druge institucije čiji su predstavnici bili članovi Radne grupe za izradu Strategije: Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo kulture, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo pravde, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo odbrane, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Nacionalna kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima i Ministarstvo finansija. Sva navedena ministarstva i druge institucije, u skladu sa svojim mandatom u odnosu na djecu, imaju nadležnosti i odgovornosti precizno definisane Akcionim planom (pogledati poglavlje 7).

Pored predviđenih aktivnosti za djecu i aktere koji rade s djecom, sva ministarstva i institucije biće uključeni u međuresornu i međusektorsku saradnju, prvenstveno sa NVO sektorom i međunarodnim organizacijama, jer samo kroz takav vid saradnje je moguće ostvariti ciljeve Strategije za ostvarivanje prava djeteta 2019–2023. Međuresorna saradnja će se ogledati u zajedničkim aktivnostima na ostvarivanju ciljeva Strategije, od zajedničkih obuka profesionalaca iz različitih resora u nekoj od oblasti prava djeteta, do kreiranja integrisanih usluga za djecu.

Sva ministarstva će u procesu primjene Strategije uključivati, u skladu s potrebama, ustanove koje su dio njihovog resora – obrazovne ustanove, centre za socijalni rad, domove zdravlja itd. Takođe, sva ministarstva i druge institucije će u procesu primjene sarađivati s ustanovama koje prikupljaju i obrađuju različite podatke o djeci, kao što su Uprava za statistiku (MONSTAT) i Institut za javno zdravlje Crne Gore.

U okviru međusektorske saradnje moguća su partnerstva sa NVO-ima i međunarodnim organizacijama u ostvarivanju ciljeva Strategije kroz različite projekte i programe, pri čemu će ministarstva i druge institucije biti nosioci nadležnosti za sve što se tiče Strategije. Svako ministarstvo i institucija će i u svojim javnim nastupima promovisati i zastupati ciljeve Strategije za ostvarivanje prava djeteta 2019–2023.

Procjenjuje se da će za realizaciju Strategije do kraja 2023. godine biti potrebna ukupna sredstva u iznosu od 4,000.000 EUR¹⁴⁵. Ova sredstva će biti obezbjeđena iz budžeta (oko 70%) i iz donatorskih sredstava (oko 30%). Procjena sredstava potrebnih za realizaciju Akcionog plana 2019-2020. je navedena na kraju tabele Akcionog plana.

---

¹⁴⁵ U pitanju je indikativna suma koja će biti potrošena za sprovođenje Strategija za ostvarivanje prava djeteta 2019-2023. Procjena je napravljena na osnovu aktuelnog pristupa izradi budžeta.

6 Način izvještavanja i evaluacije

Izvještavanje o primjeni *Strategije za ostvarivanje prava djeteta* zasnivaće se na praćenju indikatora rezultata iz Akcionog plana i doprinosa koji realizacija Akcionog plana u toku svake godine daje ostvarivanju operativnih ciljeva. To podrazumijeva da će se podaci o ostvarivanju aktivnosti predviđenih za svaku godinu primjene prikupljati kontinuirano, a na kraju svake godine će se obavljati godišnji pregled ostvarivanja Akcionog plana, koji će biti osnova za pripremu godišnjeg izvještaja o realizaciji. Godišnji izvještaj treba da pruži odgovor na pitanje: Šta je urađeno i koliko je to što je urađeno dalo doprinosa ostvarivanju operativnih ciljeva Strategije? Najveći broj indikatora operativnih ciljeva su oni koji se već prate u skladu s *Nacionalnom strategijom održivog razvoja do 2030. godine* ili su uključeni u TRANSMONEE bazu. Takođe je važno da se prati i da se na godišnjem nivou izvještava koliko ostvarivanje Akcionog plana Strategije doprinosi realizaciji preporuka Komiteta UN za prava djeteta.

Ministarstvo rada i socijalnog staranja će koordinirati izradom budućih Akcionih planova za predviđeni strateški period. Za realizaciju Strategije odnosno Akcionog plana za svaku godinu biće imenovana Radna grupa za praćenje i izvještavanje o primjeni Strategije. S obzirom na to da izrada i sprovođenje programa mjera iz Strategije podrazumijeva međusektorski pristup na svakom nivou, izvještavanje o implementaciji Akcionog plana Strategije vršiće, po principu rotacije, ministarstva koja su uključena u implementaciju i to: Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo unutrašnjih poslova i Ministarstvo pravde. Tako će svako ministarstvo prepoznati svoju odgovornost i ulogu u implementaciji Strategije i ostvarivanju rezultata koji su osnova za izvještavanje. Prvi izvještajni period biće jul 2019. – kraj decembra 2020. Svi dalji izvještaji pripremaće se za period od godinu dana. Radna grupa za praćenje i izvještavanje o primjeni Strategije će, nakon razmatranja i eventualnih korekcija, izvještaj o realizaciji Akcionog plana Strategije za određenu godinu prezentovati Savjetu za prava djeteta, koji će ga razmatrati i davati preporuku za njegovo usvajanje. Godišnji izvještaj će se upućivati Vladi Crne Gore koja će donositi odluku o njegovom usvajanju. Usvojeni izvještaji biće dostupni javnosti na sajtu Ministarstva rada i socijalnog staranja.

Evaluacija primjene Strategije obaviće se u III i IV kvartalu 2023. godine¹⁴⁶, kao spoljašnja finalna evaluacija od strane nezavisnog stručnjaka. Ova evaluacija će biti usmjerena na sagledavanje ostvarenosti operativnih i strateških ciljeva i na uticaj realizovane Strategije na stanje prava djeteta u Crnoj Gori. Za ovu evaluaciju su planirana sredstva u iznosu do 20.000 EUR koja će se obezbjediti iz budžeta i donatorskih izvora.

---

¹⁴⁶ Evaluaciju je neophodno sprovesti u ovom periodu da bi se omogućilo da njeni zaključci budu dio završnog izvještaja o sprovođenju Strategije, kao što je to predviđeno *Metodologijom razvijanja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata*.

7 Prateći akcioni plan s procjenom troškova za period 2019–2020. godina

STRATEŠKI CILJ I:	UNAPRIJEDITI MEĐURESORNU I MEĐUSEKTORSKU SARADNJU I DRUGE KLJUČNE USLOVE ZA OSTVARIVANJE PRAVA DJETETA		
Operativni cilj 1:	Unaprijeđeno sprovođenje svih procesa u vezi s podacima o djeci, uključujući njihovu međuresornu i međusektorsku razmjenu		
Indikator učinka a) Broj indikatora o djeci planiranih <i>NSOR do 2030.</i> koji se redovno prate (Savjet za prava djeteta)	<i>Početna vrijednost</i> 2018. godina 22 indikatora ¹⁴⁷	<i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2021. godina Sva ministarstva i druge institucije prate sve indikatore za koje su nadležni	<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2023. godina Sva ministarstva i druge institucije prate sve indikatore za koje su nadležni
Indikator učinka b) Broj operativnih sistema različitih resornih ministarstava i javnih institucija koji su povezani i kontinuirano razmjenjuju podatke o djeci (MP, MRSS, MZ, IJZ, MPr)	<i>Početna vrijednost</i> 2018. godina 0	<i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2021. godina Četiri (MP, MZ, IJZ, MRSS)	<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2023. godina Pet (MP, MZ, IJZ, MRSS, MPr)
Indikator učinka c) Nivo razvijenosti funkcionalnog centralizovanog i sveobuhvatnog	<i>Početna vrijednost</i> 2018. godina	<i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2021. godina	<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2023. godina

¹⁴⁷ MP – 7; MRSS – 5; IJZ – 5; MUP – 1; NKBTLJ – 1; samo MONSTAT – 3. Ima indikatora koje prate i iskazuju i MONSTAT i druge institucije.

sistema za prikupljanje podataka o djeci		Nema centralizovanog i sveobuhvatnog sistema	Razvijena pilot verzija		Razvijen funkcionalan, centralizovan i sveobuhvatan sistem	
Indikator učinka d) Broj institucija i organizacija koje ostvaruju međuresornu saradnju u promociji i realizaciji svih operativnih ciljeva <i>Strategije za ostvarivanje prava djeteta 2019–2023.</i>		<i>Početna vrijednost</i> 2018. godina 0	<i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2021. godina Šest (MRSS, MP, MK, MZ, MLJMP, NKBTLJ) i najmanje pet NVO		<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2023. godina Devet (MRSS, MP, MK, MZ, MPr, MUP, MLJMP, NKBTLJ, MO, MVP) i najmanje sedam NVO	
Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 1	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka¹⁴⁸	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja
1.1. Redovno prikupljanje i dijeljenje podataka, koji pokrivaju sve oblasti Konvencije i njene opcione protokole između relevantnih resora i korišćenje za	Broj oblasti u kojima se redovno prikupljaju i dijele podaci o djeci; Broj i vrsta ovako zasnovanih politika, programa i projekata	MZ, MP, MRSS, MUP, MPr, MLJMP, NKBTLJ, IJZ, MONSTAT	I kvartal 2020.	IV kvartal 2020.	Redovna sredstva	Budžet

148 Za neke od aktivnosti planirano je da traju duže ili da se kontinuirano sprovode u toku primjene ove Strategije. Ovdje je izdvojeno samo ono što će se raditi u periodu 2019–2020. ili u jednoj od tih godina.

politike, programe i projekte						
1.2. Unapređivanje pojedinačnih sistema za prikupljanje podataka o djeci i monitoring stanja na nivou svakog resora kod kojeg je to potrebno – priprema i planiranje	Broj pojedinačnih informacionih sistema ministarstava i javnih institucija koji će biti unaprijeđeni	MRSS, MZ, MP ¹⁴⁹	I kvartal 2020.	IV kvartal 2020.	Redovna sredstva	Budžet
1.3. Poboljšanje nezavisnog monitoringa prava djeteta – izmjene i dopune Zakona o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda (eksplicitno definisanje mandata Zamjenika i Odjeljenja za prava djeteta i izdvajanje	Broj i vrsta nadležnosti Zamjenika i Odjeljenja definisanih mandatom; Obim/iznos ljudskih, materijalnih i finansijskih sredstava za sprovođenje mandata	Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, Vlada, Skupština Crne Gore	I kvartal 2020.	III kvartal 2020.	Redovna sredstva	Budžet

149 Za Ministarstvo pravde, pogledati aktivnost 9.4.

odgovarajućih resursa)					
Operativni cilj 2:		Poboljšana primjena zakonodavno-strateškog i finansijskog okvira i koordinacija svih aktera u ostvarivanju i monitoringu prava djeteta			
Indikator učinka a)	<i>Početna vrijednost</i>	<i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i>	<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i>		
Broj i vrsta zakona u kojima je definicija djeteta usklađena s definicijom u Konvenciji UN o pravima djeteta	2018. godina 2	2021. godina Najmanje 50% zakona koji se odnose na djecu ili su relevantni za djecu	2023. godina Svi zakoni koji se odnose na djecu ili su relevantni za djecu		
	Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti; Porodični zakon				
Indikator učinka b)	<i>Početna vrijednost</i>	<i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i>	<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i>		
Osnovan Sekretarijat Savjeta za prava djeteta (SPD)	2018. godina Ne postoji Sekretarijat Savjeta za prava djeteta	2021. godina Osnovan Sekretarijat Savjeta za prava djeteta	2023. godina Osnovan i funkcioniše Sekretarijat Savjeta za prava djeteta		
Indikator učinka c)	<i>Početna vrijednost</i>	<i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i>	<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i>		
Proširen mandat rada SPD na sve oblasti Konvencije UN o pravima djeteta i fakultativne protokole (MRSS)	2018. godina SPD prati sedam oblasti ¹⁵⁰ Konvencije o pravima djeteta	2021. godina	2023. godina		

150 Savjet za prava djeteta pretežno prati sljedeće oblasti Konvencije o pravima djeteta: Opšti principi Konvencije; Građanska prava i slobode; Porodično okruženje i alternativna briga; Smetnje u razvoju, primarna zdravstvena i socijalna zaštita; Obrazovanje, slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti; Nasilje nad djecom i Posebne mjere zaštite.

			SPD prati sve oblasti Konvencije o pravima djeteta i fakultativne protokole	SPD prati sve oblasti Konvencije o pravima djeteta i fakultativne protokole		
Indikator učinka d) Država izdvaja finansijska sredstva za rad Savjeta (MRSS)	<i>Početna vrijednost</i> 2018. godina Nema finansijskih izdvajanja za rad SPD	<i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2021. godina Izdvajaju se finansijska sredstva za rad SPD	<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2023. godina Izdvajaju se finansijska sredstva za rad SPD			
Indikator učinka e) Broj NVO programa, usluga i projekata koji doprinose ciljevima Strategije i finansirani su kroz državne resurse/konkurse (MRSS)	<i>Početna vrijednost</i> 2018. godina 4	<i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2021. godina 8 (povećanje za 100%)	<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2023. godina 10 (povećanje za 150%)			
Indikator učinka f) Uveden programski budžet (omogućena analiza potrošnje za djecu) (MP, MRSS, MZ, MK, MPr, MUP, NKBTLJ)	<i>Početna vrijednost</i> 2018. godina Nije uveden programski budžet	<i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2021. godina Uveden programski budžet	<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2023. godina Primjenjuje se programski budžet i analizira se potrošnja za djecu			
Aktivnost koja utiče na realizaciju	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Sredstva planirana	Izvor finansiranja

Operativnog cilja 2					za sprovođenje aktivnosti	
<p>2.1. Analiza zakona koji se odnose na djecu ili su relevantni za djecu i izrada liste zakona u kojima definicija djeteta <i>nije</i> usklađena s definicijom iz Konvencije</p>	<p>Pripremljena odgovarajuća lista zakona</p>	<p>MPr, MP, MZ, MRSS, MLJMP, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda</p>	<p>I kvartal 2020.</p>	<p>IV kvartal 2020.</p>	<p>Redovna sredstva</p>	<p>Budžet</p>
<p>2.2. Sprovođenje aktivnosti prevencije diskriminacije djece (potpuna primjena svih zakona o zabrani diskriminacije; kampanje o toleranciji za različitost i o podjednakoj vrijednosti oba pola, kažnjavanje počinitelaca)</p>	<p>Broj prijavljenih slučajeva diskriminisane djece u pristupu pravima u: obrazovnom sistemu, zdravstvenom sistemu, sistemu socijalne i dječje zaštite, pristupu pravdi</p>	<p>MUP, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, MP, MZ, MRSS, MPr</p>	<p>III kvartal 2019.</p>	<p>IV kvartal 2020.</p>	<p>Redovna sredstva</p>	<p>Budžet</p>

<p>2.3. Izrada jasnih i operativnih procedura za primjenu principa najboljeg interesa djeteta u svim oblastima koje se tiču djece (svim pravosudnim postupcima i javnim politikama)</p>	<p>Broj i vrsta (oblast) izrađenih operativnih procedura koje se redovno primjenjuju</p>	<p>MP, MZ, MUP, MPr, MRSS, MLJMP, NKBTLJ, IJZ, MONSTAT</p>	<p>I kvartal 2020.</p>	<p>IV kvartal 2020.</p>	<p>Redovna sredstva</p>	<p>Budžet</p>
<p>2.4. Obezbeđivanje uslova za registrovanje rođenja svakog djeteta</p>	<p>Sva djeca rođena na teritoriji Crne Gore su registrovana</p>	<p>MUP, MRSS, MP, MZ</p>	<p>III kvartal 2019.</p>	<p>IV kvartal 2020.</p>	<p>Redovna sredstva</p>	<p>Budžet</p>
<p>2.5. Kontinuirano jačanje uloge Savjeta za prava djeteta (proširivanje mandata na sve oblasti Konvencije i fakultativnih protokola, međuresorna koordinacija,</p>	<p>Broj i vrsta koordinacionih aktivnosti Savjeta: a) predviđenih mandatom i b) Obim ljudskih, materijalnih i finansijskih resursa za rad Savjeta</p>	<p>MRSS</p>	<p>IV kvartal 2019.</p>	<p>IV kvartal 2020.</p>	<p>20.000 EUR godišnje</p>	<p>Budžet¹⁵¹</p>

povećanje vidljivosti rada Savjeta)						
2.6. Jačanje institucionalne strukture Savjeta za prava djeteta	Formiranje i rad Sekretarijata Savjeta za prava djeteta	MRSS	IV kvartal 2019.	IV kvartal 2020.	Redovna sredstva	Budžet
2.7. Promocija osnovnih principa Konvencije i njenih fakultativnih protokola	Broj sprovedenih promotivnih aktivnosti; Broj i vrsta ciljnih grupa u promotivnim aktivnostima (roditelji, djeca, lokalna zajednica itd.)	MP, MLJMP, MRSS, MZ, MUP, MPr, NKBTLJ, IJZ i zdravstvene ustanove, MONSTAT, SPD	I kvartal 2020.	IV kvartal 2020.	5.000 EUR	Budžet
2.8. Sistematsko uključivanje NVO u primjenu Konvencije i fakultativnih protokola (obuke, radionice, okrugli stolovi, izrada	Broj NVO uključenih u primjenu Konvencije i fakultativnih protokola	MP, MRSS, MZ, MUP, MPr, MLJMP, NKBTLJ, IJZ, MONSTAT, u saradnji sa NVO sektorom	III kvartal 2019.	IV kvartal 2020.	4.000 EUR (2.000 EUR/godišnje)	Budžet

planova i programa, razvijanje usluga, izrada javnih politika)						
2.9. Jačanje kontrolne uloge Skupštine u monitoringu prava djeteta	Broj i vrsta aktivnosti Odbora za ljudska prava i slobode u vezi s ovom Strategijom	Odbor za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore	III kvartal 2019.	IV kvartal 2020.	Redovna sredstva	Budžet

STRATEŠKI CILJ II:	<i>POBOLJŠATI DOSTUPNOST I KVALITET SOCIJALNE I ZDRAVSTVENE ZAŠTITE I OBRAZOVANJA ZA SVU DJECU</i>		
Operativni cilj 3:	Obezbijeđen efektivan sistem alternativne brige za djecu bez roditeljskog staranja		
Indikator učinka a) Broj djece bez roditeljskog staranja smještene u ustanove dječje zaštite ¹⁵² (TRANSMONEE)	<i>Početna vrijednost</i> 2018. godina 100	<i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2021. godina Smanjen broj djece smještene u ustanove za najmanje 10%	<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2023. godina Smanjen broj djece smještene u ustanove za najmanje 20%
Indikator učinka b) Drugi oblici podrške i broj djece bez roditeljskog staranja -- korisnika tih oblika podrške (nesrodničkog	<i>Početna vrijednost</i> 2018. godina	<i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i>	<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2023. godina

152 Dječji dom „Mladost“ u Bjeloj, JU Ljubović“ (broj djece bez roditeljskog staranja), Mala grupna zajednica u Bijelom Polju i djeca u institucijama u Srbiji i BiH.

hraniteljstva; nesrodničkog hraniteljstva uz intenzivnu i dodatnu podršku; male grupne kuće; stanovanje uz podršku) (MRSS)		Broj djece korisnika nesrodničkog hraniteljstva – 49 Broj djece korisnika nesrodničkog hraniteljstva uz intenzivnu i dodatnu podršku – 4 Broj funkcionalnih malih grupnih kuća – 1 Broj stanova za stanovanja uz podršku – 0	2021. godina Broj djece korisnika nesrodničkog hraniteljstva – 60 Broj djece korisnika nesrodničkog hraniteljstva uz intenzivnu i dodatnu podršku – 10 Broj funkcionalnih malih grupnih kuća – ukupno 2 Broj stanova za stanovanja uz podršku – najmanje 4	Broj djece korisnika nesrodničkog hraniteljstva – 60 Broj djece korisnika nesrodničkog hraniteljstva uz intenzivnu i dodatnu podršku – 10 Broj funkcionalnih malih grupnih kuća – ukupno 3 Broj stanova za stanovanja uz podršku – najmanje 6		
Indikator učinka c) Broj licenciranih pružalaca usluga socijalne zaštite za djecu bez roditeljskog staranja (prema vrstama usluga, po vrsti pružaoca usluge)		<i>Početna vrijednost</i> 2018. godina 20	<i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2021. godina Najmanje 30	<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2023. godina Najmanje 40		
Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 3	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja
3.1. Analiza potreba i mogućnosti za uspostavljanje usluga podrške u	Sprovedena analiza i definisane preporuke za razvoj usluga	ZSDZ, MRSS	IV kvartal 2019.	IV kvartal 2020.	10.000 EUR (3.000 EUR za 2019. i 7.000 EUR za 2020.)	Budžet

zajedenici za biološke porodice u cilju prevencije izdvajanja djeteta iz porodice						
3.2. Uspostavljanje Centra za hraniteljstvo u Dječjem domu „Mladost” u Bijeloj (za procjenu hranitelja, jačanje kapaciteta hraniteljskih porodica, promociju hraniteljstva itd.)	Razvijen funkcionalan Centar za hraniteljstvo	MRSS	I kvartal 2020.	IV kvartal 2020.	20.000 EUR	Budžet
3.3. Razvijanje, akreditacija i sprovođenje programa obuke za hraniteljstvo prilagođenog potrebama Crne Gore	Razvijen i akreditovan program obuke za hraniteljstvo, Broj sprovedenih programa obuke; Broj polaznika	Zavod za socijalnu i dječju zaštitu	III kvartal 2019.	IV kvartal 2020.	20.000 EUR (2020. godina - sprovođenje)	Budžet ¹⁵³

153 Uz mogućnost korišćenja donatorskih sredstava iz IPA 2

3.4. Obezbeđivanje intenzivnije podrške djeci koja izlaze iz sistema od strane države kroz stanovanje uz podršku i savjetovanje (od strane Dječjeg doma „Mladost”)	Najmanje jedan stan za stanovanje uz podršku i savjetovanje	MRSS	II kvartal 2020.	IV kvartal 2020.	50.000 EUR	Budžet ¹⁵⁴
3.5. Uspostavljanje žalbenih mehanizama za uslugu hraniteljstva i za druge usluge za djecu bez roditeljskog staranja	Uspostavljen žalbeni mehanizam za usluge: hraniteljstvo, mala grupna zajednica/kuća, stanovanje uz podršku i izrađeni flajeri i evaluacioni listići	MRSS	IV kvartal 2019.	III kvartal 2020.	1.000 EUR	Budžet
Operativni cilj 4:		Unaprijeđena podrška djeci sa smetnjama u razvoju i drugoj djeci iz osjetljivih grupa i adolescentima u ostvarivanju besplatne i blagovremene zdravstvene i adekvatne socijalne zaštite				
Indikator učinka a)		<i>Početna vrijednost</i> 2018. godina	<i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i>	<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2023. godina		

Formiran i vodi se registar djece sa smetnjama u razvoju u javnom zdravstvu (MZ, IJZ)	Nije formiran registar	2021. godina Formiran registar	Registar se kontinuirano vodi
Indikator učinka b) Broj i vrsta integrisanih usluga ¹⁵⁵ za djecu sa smetnjama u razvoju i njihove porodice (MZ, MRSS, MP)	<i>Početna vrijednost</i> 2018. godina 0	<i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2021. godina Najmanje 2	<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2023. godina Najmanje 4
Indikator učinka c) NILJ23. MDG4.1.1. Stopa mortaliteta odojčadi (na 1.000 živorođene djece) (MONSTAT i IJZ)	<i>Početna vrijednost</i> 2017. godina 1,3%	<i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2021. godina Do 1%	<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2023. godina Manje od 1%
Indikator učinka d) NILJ24. MDG4.1.2, Stopa mortaliteta djece do pet godina starosti (na 1.000 živorođene djece) (MONSTAT i IJZ)	<i>Početna vrijednost</i> 2017. godina 2,7%	<i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2021. godina 2%	<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2023. godina Manje od 2%
Indikator učinka e) NILJ28 MDG4.2.1. Udio jednogodišnjaka vakcinisanih protiv boginja (%) (IJZ)	<i>Početna vrijednost</i> 2017. godina 57,83% (MMR1)	<i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i>	<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2023. godina

¹⁵⁵ Integrisane usluge – usluge podrške, u ovom slučaju za djecu sa smetnjama u razvoju i njihove porodice, koje su uspostavljene i realizuju se kroz saradnju zdravstvene zaštite, socijalne i dječje zaštite i obrazovanja. Preporuka za ove usluge je dobijena u: Irimija, R., Kirjaćesku, D. I Vasić, S., Analiza podrške i multisektorskog odgovora na potrebe djece sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori, Pluriconsult, 2018.

			2021. godina	95%		
			75%			
Indikator učinka f) NILJ29 MDG4.2.2. Udio djece vakcinisane sa BCG, DTP, OPV i vakcinom protiv hepatitisa B (%) (IJZ)	<i>Početna vrijednost</i> 2017. godina 73,45% – hepatitis B; 86,64% – DTaP-IPV-Hib vakcinom i 93,3% – BCG	<i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2021. godina Najmanje 95%	<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2023. godina Preko 95%			
Indikator učinka g) SDG3.7.2. Stopa nataliteta kod adolescenata (uzrast 10–14 godina; uzrast 15–19 godina) na 1.000 žena u toj starosnoj grupi (MONSTAT)	<i>Početna vrijednost</i> 2015. godina 11,12%	<i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2021. godina Manje od 7%	<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2023. godina Manje od 3%			
Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 4	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja
4.1. Ispitivanje potreba i utvrđivanje prioriteta za uspostavljanje novih savjetovališta za adolescente u oblastima:	Broj i vrsta utvrđenih prioriteta; Broj i lokacija (mjesto) planiranih savjetovališta	MZ	III kvartal 2020.	IV kvartal 2020.	Redovna sredstva	Budžet

reproduktivnog zdravlja, upotrebe psihoaktivnih supstanci i mentalnog zdravlja						
4.2. Specijalizacija kliničkih psihologa i dječjih psihijatara za rad s adolescentima u centrima za mentalno zdravlje (u skladu s planom za svaku godinu)	Broj i struktura specijalizanata	MZ	I kvartal 2020.	IV kvartal 2020.	90.000 EUR	Budžet

<p>4.3. Obezbeđivanje podrške roditeljima djece sa smetnjama u razvoju kroz usluge koje omogućavaju ostanak djece u porodici (pomoć u kući, programi roditeljstva, predah-usluge i sl.)</p>	<p>Broj usluga za djecu sa smetnjama u ravoju koje omogućavaju njihov ostanak u porodici; Broj korisnika u svakoj od usluga</p>	<p>MRSS</p>	<p>III kvartal 2019</p>	<p>IV kvartal 2020.</p>	<p>100.000 EUR (50.000/godišnje)</p>	<p>Budžet¹⁵⁶</p>
<p>4.4. Obezbeđivanje isključivog rada dnevnih boravaka/centara s djecom sa smetnjama u razvoju (bez mladih/odraslih korisnika)</p>	<p>Najmanje 5 postojećih dnevnih centara radi isključivo s djecom</p>	<p>MRSS</p>	<p>I kvartal 2020.</p>	<p>IV kvartal 2020.</p>	<p>20.000 EUR</p>	<p>Budžet¹⁵⁷</p>
<p>Operativni cilj 5:</p>		<p>Smanjeno materijalno siromaštvo djece</p>				

156 Uz eventualnu podršku IPA 2

157 Isto.

Indikator učinka a)		<i>Početna vrijednost</i>	<i>Ciljna vrijednost na polovini</i>		<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja</i>	
Stopa rizika od siromaštva djece (MONSTAT)		2017. godina 31,7%	sprovođenja strateškog dokumenta 2021. godina Do 30%		strateškog dokumenta 2023. godina Do 28%	
Indikator učinka b)		<i>Početna vrijednost</i>	<i>Ciljna vrijednost na polovini</i>		<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja</i>	
Stopa materijalne deprivacije djece tokome godine (MONSTAT)		2017. godina mater. depriv. – 38,2% izrazita mater. depriv. – 18,2% ekstremna mater. depriv. – 8,4%	sprovođenja strateškog dokumenta 2021. godina Dostići stanje iz 2014. mater. depriv. – 38,2% (2017) izrazita mater. depriv. – 16,4% (2014) ekstremna mater. depriv. – 7,6% (2014)		strateškog dokumenta 2023. godina Dostići stanje iz 2013. mater. depriv. – 33,7% (2013) izrazita mater. depriv. – 12,4% (2013) ekstremna mater. depriv. – 6,9% (2013)	
Indikator učinka c)		<i>Početna vrijednost</i>	<i>Ciljna vrijednost na polovini</i>		<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja</i>	
Stopa rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti tokom godine (AROPE) (MONSTAT)		2017. godina 40,1%	sprovođenja strateškog dokumenta 2021. godina Do 39%		strateškog dokumenta 2023. godina Do 38%	
Aktivnost koja utiče na realizaciju	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Sredstva planirana za sprovođenje	Izvor finansiranja

Operativnog cilja 5					aktivnosti	
5.1. Obezbjeđivanje besplatnog pristupa obrazovanju i zdravstvenim uslugama na svim nivoima za djecu iz najsiriromašnijih domaćinstava ¹⁵⁸	Broj i vrste podrški besplatnom pristupu obrazovanju i zdravstvu; Broj djece korisnika svake vrste podrške i ukupno na godišnjem nivou	MP, MZ	III kvartal 2019. (nastavak pružanja već razvijenih vrsta podrške)	IV kvartal 2020.	50.000 EUR	Budžet
5.3. Izrada i usvajanje plana sprovođenja preporuka iz analize o multidimenzionom siromaštvu djece (koje se očekuju do kraja 2019.)	Sačinjen plan sprovođenja preporuka	MRSS, MP, MZ, ME, MF, ZSDZ, ZZ	II kvartal 2020.	IV kvartal 2020.	5.000 EUR	Budžet ¹⁵⁹

158 Besplatni udžbenici u osnovnoj školi, materijali, pribor, podrška u odjeći, obući, besplatan i dostupan prevoz, besplatan pristup specijalističkim uslugama u zdravstvu itd.

159 Dalje sprovođenje plana, nakon 2020. godine, zahtijevaće i donatorska sredstva.

Operativni cilj 6.	Povećana dostupnost obrazovanja djeci iz osjetljivih grupa, kvalitet obrazovanja za svu djecu i pristup kvalitetnim kulturnim i medijskim sadržajima		
Indikator učinka a) Procenat obuhvata predškolskim obrazovanjem (MP)	<i>Početna vrijednost</i> 2018. godina 48% ¹⁶⁰	<i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2021. godina 60%	<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2023. godina 75%
Indikator učinka b) Stopa pohađanja osnovnog obrazovanja (MP)	<i>Početna vrijednost</i> 2018. godina 99,5% ¹⁶¹	<i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2021. godina 100%	<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2023. godina 100%
Indikator učinka c) Broj srednjoškolaca (MP)	<i>Početna vrijednost</i> 2018. godina 27.798	<i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2021. godina Najmanje 28.000	<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2023. godina Najmanje 28.500
Indikator učinka d) Broj djece sa smetnjama u razvoju u obrazovanju, po nivoima obrazovanja (MP)	<i>Početna vrijednost</i> 2018. godina Ukupno: 4.892	<i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i>	<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2023. godina

160 U 2018, prema podacima iz MEIS baze, predškolsko obrazovanje pohađalo je 21.410 djece, u odnosu na ukupno 44.566 djece predškolskog uzrasta (od rođenja do polaska u školu), prema podacima TRANSMONEE baze.

161 U 2018, prema podacima iz MEIS baze, osnovnu školu ukupno je pohađalo 67.495 djece, u odnosu na ukupno 67.864 djece odgovarajućeg uzrasta, prema podacima TRANSMONEE baze.

	<p>Predškolsko vaspitanje i obrazovanje: 727</p> <p>Osnovne škole: 3.368</p> <p>Srednje škole: 797</p>	<p>2021. godina</p> <p>Ukupno: najmanje 5.150</p> <p>Predškolsko vaspitanje i obrazovanje: najmanje 800</p> <p>Osnovne škole: 3.500</p> <p>Srednje škole: najmanje 850</p>	<p>Ukupno: najmanje 5.350</p> <p>Najmanje 850 djece</p> <p>Osnovne škole: 3.600</p> <p>Srednje škole: najmanje 900</p>
<p>Indikator učinka e)</p> <p>Broj romske i egipćanske djece u obrazovanju, po nivoima obrazovanja (MP)</p>	<p><i>Početna vrijednost</i></p> <p>2018. godina</p> <p>Ukupno: 2.061 (1.091 M+970 Ž)</p> <p>Predškolsko: 126 (76 M+50 Ž)</p> <p>Osnovna škola: 1.799 (941 M+818 Ž)</p> <p>Srednja škola: 136 (74 M+62 Ž)</p>	<p><i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i></p> <p>2021. godina</p> <p>Ukupno: više od 2.200</p> <p>Predškolsko: više od 150</p> <p>Osnovna škola: najmanje 1.900</p> <p>Srednja škola: više od 150</p>	<p><i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i></p> <p>2023. godina</p> <p>Ukupno: više od 2.400</p> <p>Predškolsko: više od 200</p> <p>Osnovna škola: najmanje 2.000</p> <p>Srednja škola: više od 200</p>
<p>Indikator učinka f)</p> <p>PISA postignuće (MP)</p>	<p><i>Početna vrijednost</i></p> <p>2015. godina</p> <p>(Čitanje – 427;</p> <p>Matematika – 418;</p> <p>Nauka – 411)</p>	<p><i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i></p> <p>2021. godina</p> <p>(Čitanje – 437;</p> <p>Matematika – 425;</p> <p>Nauka – 420)</p>	<p><i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i></p> <p>2023. godina</p> <p>(Čitanje – 450;</p> <p>Matematika – 450;</p> <p>Nauka – 450)</p>

Indikator učinka g) NID39. Procenat djece koja su napustila (drop out) osnovno obrazovanje u Crnoj Gori (MP)		<i>Početna vrijednost</i> 2018. godina 0,17%	<i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2021. godina Manje od 0,12%	<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2023. godina Manje od 0,10%		
Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 6	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja
6.1. Integracija djece romske i egipćanske populacije u: a) rano, b) osnovno i c) srednje obrazovanje	Broj i vrsta aktivnosti na integraciji u svaki nivo obrazovanja;	MP	III kvartal 2019.	IV kvartal 2020.	52.000 EUR a) 6.000 EUR/godišnje b) 14.000 EUR/godišnje (prevoz, udžbenici, medijatori) c) 6.000 EUR/godišnje (stipendije)	Budžet
6.2. Obezbeđivanje besplatnih udžbenika za djecu Rome i Egipćane –	Broj djece koja su dobila besplatne udžbenike na godišnjem nivou	MP	III kvartal 2019.	IV kvartal 2020.	16.000 EUR (8.000 EUR/godišnje)	Budžet

učenike I, II i III razreda osnovne škole						
6.3. Organizovanje ljetovanja i zimovanja u dječjim odmaralištima za učenike Rome i Egipćane	Broj djece korisnika ljetovanja na godišnjem nivou	MLJMP	III kvartal 2019.	IV kvartal 2020.	20.000 EUR (10.000 EUR/godišnje)	Budžet
6.4. Kontinuirano razvijanje ranog i predškolskog učenja	Broj i vrste aktivnosti u razvijanju ranog i predškolskog učenja	MP	III kvartal 2019.	IV kvartal 2020.	72.000 EUR (36.000 EUR/godišnje)	Budžet
6.5. Unapređenje kompetencija zaposlenih i modela rada	Broj i vrste programa za unapređenje kompetencija; Broj zaposlenih – korisnika programa	MP	III kvartal 2019.	IV kvartal 2020.	32.500 EUR (10.000 EUR/2019; 22.500 EUR/2020)	Budžet
6.6. Unapređenje inicijalnog obrazovanja kadra	Broj i vrste izmjena programa inicijalnog obrazovanja kadra	Univerzitet	I kvartal 2020.	IV kvartal 2020.	5.000 EUR	Budžet

6.7. Razvijanje modela saradnje između resora u promociji i podršci inkluzivnom obrazovanju	Broj i vrste aktivnosti realizovanih kroz saradnju	MP, MRSS, MZ	I kvartal 2020.	IV kvartal 2020.	12.500 EUR	Budžet
6.8. Razvijanje usluga u zajednici: psiho-socijalno-edukativne i druge podrške	Broj i vrste razvijenih usluga; Broj korisnika	MP, MRSS, MZ	III kvartal 2019.	IV kvartal 2020.	26.000 EUR (13.000 EUR/godišnje)	Budžet
6.9. Uključivanje u obrazovne programe na svim nivoima i programe zapošljavanja djece sa smetnjama u razvoju/posebnim obrazovnim potrebama na bazi modela ljudskih prava	Broj uključene djece u programe obrazovanja i zapošljavanja	MP, MRSS	III kvartal 2019.	IV kvartal 2020.	20.000 EUR (10.000 EUR/godišnje) – obrazovanje 10.000 EUR (5.000 EUR/godišnje) - zapošljavanje	Budžet
6.10. Realizovanje programa obrazovanja djece o kulturnim sadržajima (Dan	Broj obuhvaćene djece po nivoima obrazovanja,	MK, Kraljevsko pozorište Zetski dom, MP	III kvartal 2019.	IV kvartal 2020.	36.000 EUR (18.000 EUR/godišnje)	Budžet Kraljevskog pozorišta Zetski dom

umjetničkog obrazovanja i sl.)	Broj uključenih gradova					
6.11. Podsticanje učešća djece u kreiranju i realizaciji kulturnih i medijskih sadržaja zajedno s profesionalcima	Broj uključene djece	MK, Kraljevsko pozorište Zetski dom, MP	III kvartal 2019.	IV kvartal 2020.	13.000 EUR (6.500 EUR/godišnje)	Budžet Kraljevskog pozorišta Zetski dom
Operativni cilj 7:		Unaprijeđena podrška ranom razvoju djeteta				
Indikator učinka a) Broj pedijatara u državi, po nivoima zdravstvene zaštite (IJZ)	<i>Početna vrijednost</i> 2017. godina 153 ukupno 97 – prim. zdrav. zašt. 56 na višim nivoima zdrav. zašt.	<i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2021. godina Preko 100 u prim. zdrav. zašt. Preko 60 na višim nivoima zdrav. zašt.	<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2023. godina Preko 110 u prim. zdrav. zašt. Preko 75 na višim nivoima zdrav. zašt.			
Indikator učinka b) Broj centara za djecu sa „posebnim potrebama“(MZ)	<i>Početna vrijednost</i> 2017. godina	<i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2021. godina Najmanje 9 centara za djecu sa „posebnim potrebama“u domovima zdravlja	<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2023. godina Najmanje 10 centara za djecu sa „posebnim potrebama“u domovima zdravlja			

		8 centara za djecu sa „posebnim potrebama“ ¹⁶²				
Indikator učinka c)		<i>Početna vrijednost</i>	<i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja</i>		<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i>	
Broj djece ranog uzrasta (do polaska u školu) na hraniteljskom smještaju (djeca bez smetnji i djeca sa smetnjama u razvoju) (MRSS, Zvod za socijalnu i dječju zaštitu)		2017. godina Ukupno 17 (0–2 godine: 8 3–6 godina: 9)	2021. godina Za 25% više na ukupnom nivou i po grupama djece		2023. godina Za 50% više na ukupnom nivou i po grupama djece	
		2018. godina 4 djece sa smetnjama u razvoju				
Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 7	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja

162 Podaci iz Zbirnog izvještaja domova zdravlja za 2017. godinu. Dostupno na: zocg.me/documents/Izvjestaji/Zbirni_izvjestaj_DZ_za_2017.pdf

<p>7.1. Priprema nacрта novih programa za roditelje o važnosti zdravog početka po rođenju – podrška dojenju djece i sprovođenju obavezne imunizacije</p>	<p>Broj razvijenih nacрта novih programa</p>	<p>MZ</p>	<p>I kvartal 2020.</p>	<p>IV kvartal 2020.</p>	<p>Redovna sredstva</p>	<p>Budžet</p>
<p>7.2. Unapređenje ranog otkrivanja i intervencije kod djece ranog uzrasta sa smetnjama u razvoju</p>	<p>Broj ranih otkrivanja (0–3 godine) smetnji u razvoju; Broj i vrste preduzetih intervencija</p>	<p>MZ, domovi zdravlja – pedijatrijska služba, sekundarni i tercijarni nivo zdravstvene zaštite</p>	<p>I kvartal 2020.</p>	<p>IV kvartal 2020.</p>	<p>Redovna sredstva</p>	<p>Budžet, donatorska sredstva</p>
<p>7.3. Razvijanje novih programa rada centara za djecu sa „posebnim potrebama“ u domovima zdravlja (podsticanje roditeljskih vještina, psiho-socijalna podrška roditeljima djece</p>	<p>Broj i vrsta novih programskih aktivnosti</p>	<p>MZ, domovi zdravlja</p>	<p>I kvartal 2020.</p>	<p>IV kvartal 2020.</p>	<p>Redovna sredstva</p>	<p>Budžet</p>

ranog uzrasta sa smetnjama u razvoju itd.)						
--	--	--	--	--	--	--

STRATEŠKI CILJ III:	SPRIJEČITI SVE OBLIKE NASILJA NAD DJECOM I POBOLJŠATI OSTVARIVANJE POSEBNIH MJERA ZAŠTITE DJECE		
Operativni cilj 8:	Poboljšana prevencija svih vrsta nasilja nad djecom i podrška djeci žrtvama		
Indikator učinka a) Broj evidentiranih slučajeva zlostavljanja djece (svi oblici nasilja i zanemarivanja) od strane/prijavljenih: a.1. sektora/u zdravstva a.2. centara/ima za socijalni rad a.3. policije/i a.4. tužilaštva/u a.5. obrazovanja/u (MZ/IJZ, MRSS, MUP/Uprava policije, tužilaštva, MP)	<i>Početna vrijednost</i> 2018. godina Ne prati se (pratiće se od 2019. godine)	<i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2021. godina Broj evidentiranih/prijavljenih slučajeva zlostavljanja djece u svakom sektoru veći za najmanje 10% u odnosu na 2019.	<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2023. godina Broj evidentiranih/prijavljenih slučajeva zlostavljanja djece u svakom sektoru veći za najmanje 20% u odnosu na 2019.
Indikator učinka b) Broj dječaka i djevojčica izloženih zlostavljanju (svi oblici nasilja i zanemarivanja) kojima su pružene mjere podrške u okviru: b.1. zdravstvene zaštite	<i>Početna vrijednost</i> 2018. godina Ne prati se (pratiće se od 2019. godine)	<i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2021. godina Broj dječaka i djevojčica izloženih zlostavljanju kojima su pružene mjere podrške u svim sektorima	<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2023. godina Broj dječaka i djevojčica izloženih zlostavljanju kojima su pružene mjere podrške u svim sektorima

b.2. socijalne i dječje zaštite b.3. policije b.4. pravosuđa b.5. obrazovanja (MZ/IJZ, MRSS, MUP/Uprava policije, tužilaštva, MP)			veći za najmanje 10% u odnosu na 2019.	veći za najmanje 10% u odnosu na 2019.		
Indikator učinka c) NID17. Broj sudskih postupaka (krivičnih, prekršajnih i mjera zaštite) u kojima je učinilac proglašen krivim ili su mu izrečene mjere zaštite u odnosu na djecu žrtve nasilja, u odnosu na ukupan broj sudskih postupaka u kojima su učinilac i/ili žrtva imali djecu, na godišnjem nivou (MONSTAT, TRANSMONEE baza)		<i>Početna vrijednost</i> 2017. godina Ukupan broj krivičnih djela protiv djece u toku godine – 258	<i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2021. godina Povećan za najmanje 20%	<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i> 2023. godina Povećan za najmanje 30%		
Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 8	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja
8.1. Zajednička edukacija zaposlenih profesionalaca u obrazovanju, zdravstvu,	Broj i vrsta edukacija; Broj i struktura edukovanih profesionalaca	MRSS, MP, MZ, MPr, MLJMP, MUP, NKBRTLJ, tužilaštvo, sudovi	IV kvartal 2019.	IV kvartal 2020.	20.000 EUR (10.000 EUR/godišnje)	Budžet

<p>socijalnoj i dječjoj zaštiti, policiji i pravosuđu o prevenciji, prepoznavanju nasilja nad djecom i međusektorskoj zaštiti djece (uključujući seksualno nasilje i zlostavljanje djece putem interneta)</p>						
<p>8.2. Sprovedenje kampanja za najširu javnost (vrste i štetnost nasilja nad djecom, prepoznavanje različitih oblika i odgovornosti građana za prijavljivanje nasilja nad djecom)</p>	<p>Broj sprovedenih kampanja (najmanje 2) i njihovi ciljevi; Broj i vrsta sprovedenih akcija u toku svake kampanje; Procijenjeni broj građana za obuhvaćenih svakom kampanjom</p>	<p>MP, MZ, MRSS, MUP</p>	<p>IV kvartal 2019. (plan i program kampanja)</p>	<p>IV kvartal 2020.</p>	<p>25.000 EUR, Redovna sredstva za MZ</p>	<p>Budžet¹⁶³</p>

¹⁶³ Uz mogućnost obezbjeđivanja sredstava iz donatorskih fondova.

8.3. Promocija besplatne SOS dječje telefonske linije	Broj i vrsta sprovedenih promotivnih akcija	SOS telefonska linija, uz podršku MRSS	IV kvartal 2019.	IV kvartal 2020.	20.000 EUR	Budžet ¹⁶⁴
8.4. Sprovođenje programa za djecu u osnovnoj i srednjoj školi o prevenciji vršnjačkog nasilja	Sadržaj i metode programa; Broj i uzrast djece polaznika	MP	III kvartal 2019.	IV kvartal 2020.	Redovna sredstva	Budžet ¹⁶⁵
8.5. Sprovođenje programa podizanja svijesti roditelja o prednostima „pozitivnog“ roditeljstva	Broj i struktura razvijenih programa „pozitivnog roditeljstva“ sprovedenih sa roditeljima djece od predškolskog do kraja srednjoškolskog obrazovanja; Broj roditelja koji su pohađali programe;	MP, MRSS, MZ, MRSS, obrazovne ustanove	I kvartal 2020.	IV kvartal 2020.	60.000 EUR (20.000 EUR za MZ) 30.000 EUR donatorska sredstva	Budžet, donatorska sredstva

164 Isto.

165 Uz mogućnost obezbjeđivanja sredstava iz donatorskih fondova.

	Broj institucija koje sprovode programe					
8.6. Sprovođenje programa podizanja svijesti profesionalaca u obrazovno-vaspitnim, zdravstvenim, ustanovama socijalne i dječje zaštite, policiji/MUP-u o djelotvornosti pozitivnih vaspitnih postupaka	Broj i struktura programa za profesionalce o djelotvornosti pozitivnih vaspitnih postupaka; Broj i struktura profesionalaca koji su pohađali programe	MP, MZ, MRSS, MUP	I kvartal 2020.	IV kvartal 2020.	60.000 EUR, (10.000 EUR za MZ)	Budžet
8.7. Uspostavljanje povjerljivog mehanizma za žalbe zbog tjelesnog kažnjavanja u školama (sandučić za anonimne žalbe i sl.)	Broj škola u kojima je mehanizam uspostavljen; Broj i vrste žalbi; Broj postupanja škola na osnovu žalbi	MP, škole	I kvartal 2020.	II kvartal 2020.	Redovna sredstva	Budžet
Operativni cilj 9:		Unaprijeđena podrška djeci na koju se primjenjuju posebne mjere zaštite				

<p>Indikator učinka a) Broj neriješenih zahtjeva osoba mlađih od 18 godina za ostvarivanje statusa stranca (MUP)</p>	<p><i>Početna vrijednost</i></p> <p>2018. godina</p> <p>146</p>	<p><i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i></p> <p>2021. godina</p> <p>Riješeni svi zahtjevi koji su primljeni do kraja 2018.</p>	<p><i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i></p> <p>2023. godina</p> <p>Riješeni svi zahtjevi koji su primljeni u periodu 2019–2022</p>
<p>Indikator učinka b) Broj djece potencijalnih žrtava i žrtava trgovine ljudima, po polu i obliku eksploatacije kojima je država pružila zaštitu (Nacionalna kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima)</p>	<p><i>Početna vrijednost</i></p> <p>2018. godina</p> <p>Ukupno: 3</p> <p>Po polu: 2 dječaka i 1 djevojčica</p> <p>Oblik eksploatacije: prisilno prosjačenje</p>	<p><i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i></p> <p>2021. godina</p> <p>Broj djece kojima je država pružila zaštitu povećan najmanje za 30%</p>	<p><i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i></p> <p>2023.</p> <p>2021. godina</p> <p>Broj djece kojima je država pružila zaštitu povećan najmanje za 60%</p>
<p>Indikator učinka c)</p> <p>Ukupan broj krivičnih djela protiv djece u toku godine (TRANSMONEE)</p>	<p><i>Početna vrijednost</i></p> <p>258 (2017)</p>	<p><i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i></p> <p>Manje od 200</p>	<p><i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i></p> <p>Manje od 150</p>
<p>Indikator učinka d)</p> <p>Ukupan broj krivičnih djela počinjenih od strane djece ili uz učešće djece (TRANSMONEE)</p>	<p><i>Početna vrijednost</i></p> <p>Ukupno 490 (2017)</p>	<p><i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i></p> <p>Manje od 450</p>	<p><i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i></p> <p>Manje od 400</p>
<p>Indikator učinka e)</p> <p>Ukupan broj djece počinitelaca krivičnih djela tokom godine (TRANSMONEE)</p>	<p><i>Početna vrijednost</i></p> <p>Ukupno 317 (2017)</p>	<p><i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i></p> <p>Manje od 280</p>	<p><i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i></p> <p>Manje od 250</p>

Indikator učinka f)		<i>Početna vrijednost</i>	<i>Ciljna vrijednost na polovini</i>	<i>Ciljna vrijednost na kraju</i>		
Ukupan broj djece koja su bila pritvarana u toku godine (po polu) (TRANSMONEE)		Ukupno 243 (2017) Dječaci – 233 Djevojčice – 10	<i>spровоđenja strateškog dokumenta</i> Manje od 200	<i>spровоđenja strateškog dokumenta</i> Manje od 150		
Indikator učinka g)		<i>Početna vrijednost</i>	<i>Ciljna vrijednost na polovini</i>	<i>Ciljna vrijednost na kraju</i>		
Broj djece počinitelaca krivičnog djela prema kojima je izrečena alternativna mjera, odnosno obustavljen krivični postupak (Stručna služba Vrhovnog tužilaštva)		2017. godina Ukupno 119	<i>spровоđenja strateškog dokumenta</i> 2021. godina Ukupan broj djece povećan za najmanje 10%	<i>spровоđenja strateškog dokumenta</i> 2023. godina Ukupan broj djece povećan za najmanje 20%		
Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 9	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja
9.1. Omogućavanje djeci strancima ¹⁶⁶ da u potpunosti ostvaruju sva prava djeteta i prava iz Zakona o međunarodnoj i privremenoj zaštiti	Broj djece stranaca koja koriste mjere psiho-socijalne podrške, zdravstvenu zaštitu i uključena	MUP, MZ, MP, MRSS, MK, MLJMP, NKBT LJ	III kvartal 2019.	IV kvartal 2020.	Redovna sredstva	Budžet

166 Ovdje se misli na djecu s odobrenom međunarodnom zaštitom, djecu strance koja traže međunarodnu zaštitu i djecu migrante.

stranaca/djece stranaca	su u obrazovni sistem; Broj djece stranaca koja su imala probleme u ostvarivanju svojih prava					
9.2. Akreditacija programa obuke za profesionalce iz sistema socijalne i dječje zaštite za podršku djeci na koju se primjenjuju posebne mjere zaštite (djeci s problemima u ponašanju – u sukobu sa zakonom, djeci žrtvama i svjedocima krivičnih djela)	Broj i vrste akreditovanih programa obuke	ZSDZ	I kvartal 2020.	IV kvartal 2020.	Redovna sredstva	Budžet
9.3. Integrisanje principa i mjera koji se odnose na jednak pristup pravde djeci u <i>Strategiju reforme</i>	Broj i vrste principa i mjera koji se odnose na jednak pristup pravde djeci integrisanih u	MPr	III kvartal 2019.	IV kvartal 2020.	14.000 EUR	Donatorska sredstva UNICEF-a

<i>pravosuđa i Strategiju o ostvarivanje prava djeteta 2019–2023.</i>	navedene strateške dokumente					
9.4. Razvijanje i integriranje indikatora o djeci koja učestvuju u svim pravosudnim postupcima ¹⁶⁷ u novi informacijski sistem ISP i ostale relevantne sisteme (npr. MONSTAT)	Broj i vrste indikatora o djeci u svim pravosudnim postupcima uključenim u ISP i ostale relevantne sisteme	MPr	III kvartal 2019.	IV kvartal 2020.	18.000 EUR	Donatorska sredstva UNICEF-a
9.5. Specijalizacija i senzitivisanje stručnjaka za rad u oblasti svih sudskih i administrativnih postupaka koji uključuju djecu, u skladu sa standardima o pravosuđu po mjeri djeteta i	Broj i vrste specijalizovanih obuka; Broj i struktura uključenih profesionalaca koji su uspješno završili specijalizovane obuke, u skladu sa standardima o	Centar za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu, MPr	I kvartal 2020.	IV kvartal 2020.	24.000 EUR	Donatorska sredstva UNICEF-a

¹⁶⁷ Djeca u kontaktu sa zakonom, djeca žrtve i djeca svjedoci, djeca u građansko-pravnim postupcima

stručnjaka u socijalnoj i dječjoj zaštiti	pravosuđu po mjeri djeteta					
9.6. Jačanje kapaciteta stručnih službi viših sudova i Vrhovnog državnog tužilaštva i lica za podršku djetetu u porodično-pravnim sporovima	Broj i vrsta stručnih službi i lica za podršku djetetu čiji su kapaciteti ojačani	VS, VDT, MPr	I kvartal 2020.	IV kvartal 2020.	15.000 EUR	Donatorska sredstva UNICEF-a
9.7. Podrška civilnom društvu u povećanju svijesti djece i porodica o pristupu pravdi (s fokusom na djecu pripadnike manjina, djecu sa smetnjama u razvoju, djecu koja žive u siromaštvu itd.)	Broj i vrsta realizovanih podrški civilnom društvu	Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, MPr, u saradnji sa NVO	III kvartal 2019.	IV kvartal 2020.	30.000 EUR	Donatorska sredstva UNICEF-a
9.8. Uspostavljanje prostorija za saslušanje po	Broj opština u kojima je obezbijeđen ambijent za	VS, VDT, MPr	III kvartal 2019.	IV kvartal 2020.	48.000 EUR	Donatorska sredstva UNICEF-a

mjeri djeteta u crnogorskom pravosuđu	saslušanje djece po mjeri djeteta samo u okviru organa pravosuđa					
9.9. Specijalizacija za advokate o primjeni besplatne pravne pomoći za djecu i njeno praktično pružanje	Broj obučanih advokata spremnih za pružanje besplatne pravne pomoći za djecu; Broj djece koja su primila besplatnu pravnu pomoć kao učesnici u sudskim postupcima	Advokatska komora, MPr	I kvartal 2020.	IV kvartal 2020.	9.000 EUR	Donatorska sredstva UNICEF-a
9.10. Podrška instituciji Zaštitnika ljudskih prava i sloboda u oblikovanju i diseminaciji informacija prilagođenih djeci o pristupu pravde djeci i besplatnoj pravnoj pomoći ¹⁶⁸	Broj produkata podrške – informacija prilagođenih djeci spremnih za diseminaciju	MPr	III kvartal 2019.	IV kvartal 2020.	20.000 EUR	Donatorska sredstva UNICEF-a
Operativni cilj 10:	Poboljšana zaštita djece od prodaje, dječje prostitucije i dječje pornografije i učešća u oružanim sukobima					

168 Uključujući diseminaciju informacija na jezicima manjina i prilagođavanje djeci sa smetnjama u razvoju.

Indikator učinka a) Broj i vrsta sprovedenih prethodnih preporuka Komiteta UN za prava djeteta u vezi s <i>Fakultativnim protokolom o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji</i> i <i>Fakultativnim protokolom o učešću djece u oružanim sukobima</i>		<i>Početna vrijednost</i> 0	<i>Ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i> Sprovedene sve preporuke		<i>Ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i> Sprovedene sve preporuke	
Aktivnost koja utiče na realizaciju Operativnog cilja 10	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja
10.1. Izmjene Deklaracije o prihvatanju <i>Fakultativnog protokola o zaštiti djece u oružanim sukobima</i> (usklađivanje s promjenama u domaćem zakonodavstvu ¹⁶⁹)	Broj i vrste izmjena	MO u saradnji sa MVP	III kvartal 2019.	IV kvartal 2019.	Redovna sredstva	Budžet
10.2. Definisane <i>Zakonom o vojsci</i>	Definisana u navedenim	MO	III kvartal 2019.	IV kvartal 2019.	Redovna sredstva	Budžet

169 Misli se na izmjene u Zakonu o vojsci Crne Gore i Zakonu odbrani koje će se usvojiti u toku 2019. i jasno će definisati starosnu granicu (iznad 18 godina) za učešće crnogorskih državljana u nacionalnoj vojsci, oružanim sukobima i vanrednim situacijama.

<p><i>Crne Gore i Zakonom o odbrani jasne donje starosne granice (napunjenih 18 godina) za učešće crnogorskih državljana u nacionalnoj vojsci, oružanim sukobima i vanrednim situacijama.</i></p>	<p>zakonima donja starosna granica (napunjenih 18 godina) za učešće crnogorskih državljana u nacionalnoj vojsci, oruž. sukobima i vanred. situacijama.</p>					
<p>10.3. Uključivanje i sprovođenje obavezne obuke o pravima djece u oruž. sukobima za lica koja učestvuju u međunar. misijama i operacijama</p>	<p>Broj lica koja učestvuju u međunarodnim misijama i operacijama koja su pohađala obuku</p>	<p>MO</p>	<p>I kvartal 2020.</p>	<p>IV kvartal 2020.</p>	<p>Redovna sredstva</p>	<p>Budžet</p>
<p>Ukupna sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti u periodu 2019-2020. godina</p>					<p>1,063.000 EUR + redovna sredstva (sredstva planirana u budžetu svake institucije za navedene redovne aktivnosti od značaja za djecu)</p>	

8 Informacija za javnost o ciljevima i očekivanim učincima Strategije za ostvarivanje prava djeteta 2019–2023. u skladu s Komunikacionom strategijom Vlade Crne Gore iz 2018.

Strategija za ostvarivanje prava djeteta 2019–2023. je sveobuhvatni nacionalni strateški dokument koji se bavi unapređenjem ostvarivanja prava djeteta u svim oblastima predviđenim Konvencijom UN o pravima djeteta. Vizija ove Strategije je:

Djeca imaju mogućnost da u Crnoj Gori ostvaruju sva svoja prava, osjećaju se uvažanim i bezbjednim građanima i prihvataju vrijednosti i odgovornosti koje doprinose prosperitetu društva.

Crna Gora ulaže u djecu kao najvrjedniji ljudski kapital, podstiče ih da aktivno učestvuju u društvenom životu i da razvijaju svoje potencijale.

Strateški ciljevi definisani ovim dokumentom su:

1. Unaprijediti međuresornu i međusektorsku saradnju i druge ključne uslove za ostvarivanje prava djeteta.
2. Poboljšati dostupnost i kvalitet socijalne i zdravstvene zaštite i obrazovanja za svu djecu.
3. Spriječiti sve oblike nasilja nad djecom i poboljšati ostvarivanje posebnih mjera zaštite djece.

Ostvarivanje Strategije podrazumijeva međuresornu saradnju svih ministarstava i drugih institucija od značaja za ostvarivanje prava djeteta, kao i međusektorsku saradnju – javnog sektora sa NVO sektorom i međunarodnim organizacijama. Strategija je pripremljena kroz široki konsultativni proces u kome je učestvovalo oko 100 predstavnika djece. Mišljenja djece su bila ključna za analizu stanja i problema u oblasti prava djeteta u Crnoj Gori, kao polazne osnove za formulisanje Strategije. Očekuje se da će ova Strategija doprinijeti poboljšanju ostvarivanja prava djeteta i boljem kvalitetu života djece u Crnoj Gori.

Broj: 56-762/18-6

8.05.2019.godine

MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNOG STARANJA

IZVJEŠTAJ O SPROVEDENOJ JAVNOJ RASPRAVI

NACRTA STRATEGIJE ZA OSTVARIVANJE PRAVA DJETETA 2019-2023. GODINE

Vrijeme trajanja javne rasprave: Tokom pripreme Nacrta strategije za ostvarivanje prava djeteta, Ministarstvo rada i socijalnog staranja je uputilo Javni poziv za javnu raspravu o tekstu pomenutog dokumenta. Javni poziv za javnu raspravu objavljen je 25. marta 2019. godine na internet stranici Ministarstva rada i portalu e-uprave. Na ovaj način, svi zainteresovani subjekti pozvani su da, u roku od 25 dana, daju svoje komentare, primjedbe, predloge i sugestije na Nacrt strategije za ostvarivanje prava djeteta 2019-2023. godine.

Način sprovođenja javne rasprave (održavanje okruglih stolova, tribina i prezentacija, sa navedenim mjestom i datumom održavanja; dostavljanje primjedbi, predloga i sugestija u pisanom ili elektronskom obliku, sa navedenim načinom i rokom dostavljanja:)

Tokom javne rasprave organizovana je prezentacije Nacrta strategije o ostvarivanju prava djeteta 2019-2023 godine u Hotelu „Verde Complex“ u Donjoj Gorici bb, Podgorica, koja je održana 16.04.2019. godine. Primjedbe, predlozi i sugestije su dostavljeni u pisanom i elektronskom obliku do 19.04.2019. godine.

Ovlašćeni predstavnici ministarstva koji su učestvovali u javnoj raspravi:

Goran Kušević, Generalni direktor direktorata za socijalno staranje i dječju zaštitu;
Svetlana Sovilj, samostalna savjetnica I za zaštitu djece

Podaci o broju i strukturi učesnika u javnoj raspravi:

Javnoj raspravi je prisustvovalo oko 100 učesnika iz svih ministarstava koja su bila uključena u izradu Nacrta, članovi Savjeta za prava djeteta, članovi radne grupe za izradu ovog dokumenta, predstavnici svih institucija socijalne i dječije zaštite, predstavnici Skupštine, predstavnici Kancelarije zaštitnika ljudskih prava, predstavnici NVO sektora, predstavnici djece koja su učestvovala u konsultacijama vezanim za izradu dokumenta.

Rezime dostavljenih primjedbi, predloga i sugestija, sa navedenim razlozima njihovog prihvatanja, odnosno neprihvatanja:

Na Nacrt strategije za ostvarivanju prava djeteta 2019-2023. godine, dostavljene su 24 primjedbe, predlozi i sugestije od strane predstavnika različitih institucija. Sve

sugestije i komentare (koje smo dobili pismenim i usmenim putem tokom revizije nacrt) su razmotrene, a određeni broj je usvojen.

1. **Primjedba/predlog/sugestija:** Korekcije tehničke i terminološke prirode uključiti u finalni Nacrt strategije o ostvarivanju prava djeteta 2019-2023. godine.
Obrazloženje primjedbe/predloga/sugestije- uskladiti terminologiju, izvršiti lekturu dokumenta.

Odgovor obrađivača: Sugestija se prihvata.

2. **Primjedba/predlog/sugestija** Predloženo da se u nacionalno zakonodavstvo uključi definicija djeteta u skladu sa Konvencijom.

Obrazloženje primjedbe/predloga/sugestije U okviru pravnog sistema Crne Gore samo *Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti* i *Zakon o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona*, eksplicitno definišu pojam djeteta u skladu sa Konvencijom UN o pravima djeteta – dijete je lice do navršene 18. godine života.

U zakonima kojima se uređuje krivična odgovornost i postupak, pojam djeteta nije definisan u skladu sa Konvencijom UN o pravima djeteta.

Odgovor obrađivača: U zakonima kojima se uređuje krivična odgovornost i postupak, pojam djeteta je potrebno uskladiti sa definicijom djeteta u Konvencijom UN o pravima djeteta.

3. **Primjedba/predlog/sugestija** - Početnu fazu procesa planiranja politika u ovom slučaju izrade Strategije, navesti analizu stanja, čiji osnovni cilj se ogleda u identifikovanju problema zastupljenih u okviru određene javne politike. Prilikom sprovođenja analize stanja potrebno je precizno definisati postojeće probleme i locirati uzroke njihovog nastanka, predvidjeti izazove koji se mogu pojaviti prilikom sprovođenja strateškog dokumenta kao i krajnje ciljeve koje treba da postignemo. Ovaj predlog nije potrebno dodatno obrazlagati.
4. **Odgovor obrađivača:** I prije pomenute sugestije u samom Nacrtu dokumenta data je precizna analiza stanja, definisani su postojeći problemi.
5. **Primjedba/predlog/sugestija** Jedna od sugestija se odnosi i na usaglašavanje dokumenta sa krovnim strateškim dokumentima kao i obavezujućim relevantnim dokumentima npr. Konvencijom Savjeta Evrope i sl.

Obrazloženje primjedbe/predloga/sugestije Uvodni dio treba da sadrži referencu na usaglašenost sa krovnim strateškim dokumentima i sektorskim strateškim dokumentima. Treba naglasiti na koji način ova strategija doprinosi realizaciji prioriteta iz krovnih strateških dokumenta, realizaciji međunarodnih obaveza i obaveza iz EU okvira.

Odgovor obrađivača: I prije pomenute sugestije u Nacrtu je navedeno da je dokument u potpunosti usklađen sa svim međunarodnim dokumentima, kao i sa strateškim dokumentima.

6. **Primjedba/predlog/sugestija** Obezbjediti bolju pristupačnost usluga djeci sa smetnjama u razvoju i kreirati model zasnovan na ljudskim pravima.

Obrazloženje primjedbe/predloga/sugestije- Unaprijediti sve usluge koje se odnose na zaštitu djece sa smetnjama u razvoju.

Odgovor obrađivača: Nacrt dokumenta predviđa Unapređenje svih usluga koje se odnose na zaštitu djece sa smetnjama u razvoju.

7. **Primjedba/predlog/sugestija** Uspostavljanje servisa podrške u zajednici, obezbijediti usluge za samostalan život.

Obrazloženje primjedbe/predloga/sugestije- Razvoj usluga koje doprinose podršci za samostalan život u zajednici

Odgovor obrađivača: Nacrt dokumenta predviđa unapređenje usluga koje doprinose podršci za samostalan život.

8. **Primjedba/predlog/sugestija** Proširiti i unaprijediti bazu podataka o djeci u socijalnoj i dječijoj zaštiti, pravosuđu itd. tj. uspostaviti centralizovanu bazu podataka koja će objedinjavati podatke o djeci iz svih relevantnih institucija

Obrazloženje primjedbe/predloga/sugestije- Osnažiti nacionalni jedinstveni sistem kontinuiranog prikupljanja podataka o pravima djeteta (disagregirani podaci) i mehanizama dijeljenja podataka.

Odgovor obrađivača: Nacrt dokumenta predviđa uspostavljanje operativnog sistema različitih resornih ministarstava, javnih institucija koji će se povezati i kontinuirano razmjenjivati podatke o djeci.

9. **Primjedba/predlog/sugestija** - Precizno definisati koji se indikatori tačno prate kao i kvalitet indikatora.

Dokument usklađen sa metodologijom razvijanja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata koja predviđa tačno definisane indikatore.

10. **Primjedba/predlog/sugestija-** Fokus na ljudske i finansijske resurse.

Odgovor obrađivača: Dokument predviđa jačanje ljudskih i finansijskih resursa u domenu zaštite prava djece.

11. **Primjedba/predlog/sugestija** Osnažiti monitoring od strane Skupštine Crne Gore - Odbor za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore je planirao da ojača kontrolnu ulogu Skupštine u ostvarivanju prava djeteta i u svom Akcionom planu

je, između ostalog, predvidio niz konsultativnih saslušanja u vezi aktivnosti na primjeni ove Strategije.

Obrazloženje sugestije: Na skupštini će se raspravljati o pitanju realizacije dokumenta kao i o statusu realizovanih aktivnosti kroz kontrolno saslušanje.

Odgovor obrađivača: Sugestija se prihvata.

11. **Primjedba/predlog/sugestija** Prilagoditi tekst Strategije djeci, omogućiti dostupnost djeci sa smetnjama u razvoju i djeci iz manjinskih grupa.

Odgovor obrađivača: Nacrtom strategije predviđeno je da se strategija prilagodi djeci

12. **Primjedba/predlog/sugestija** Važna participacija djece u izradi ovog dokumenta i preporuka je da se konsultativni proces sa djecom periodično obavlja i u toku primjene dokumenta.

Odgovor obrađivača; Konsultativni proces je sproveden kroz seriju individualnih i grupnih intervjua, grupne razgovore, fokus grupe i elektronsku razmjenu informacija sa sljedećim zainteresovanim stranama: djeca - NVO Unija srednjoškolaca (40 učesnika konsultacija), Zlatni savjetnici- 5, Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore (9 učesnika) i djeca osnovnoškolskog uzrasta 6– učesnici fokus grupa koje je organizovala NVO Centar za prava djeteta Crne Gore (ukupno 45 učesnika u četiri fokus grupe); Djeca će takođe biti uključena i u proces praćenja primjene dokumenta.

13. **Primjedba/predlog/sugestija - Djeca-učesnici prezentacije su konstatovala:**

Sistem vaspitanja i obrazovanja učiniti pravičnim i dostupnim kroz prilagođene, visokokvalitetne i sveobuhvatne usluge za razvoj potencijala djece.

Takođe, kao bitnu činjenicu adolescenti ističu preopterećenost programskim sadržajem koji ne odgovara njihovim interesovanjima što predstavlja preduslov za gubitak interesovanja za školske aktivnosti.

-Djece/adolescenata-zavisnika od psihoaktivnih supstanci koji i dalje nemaju adekvatnu podršku u sistemu zdravstvene zaštite

Odgovor obrađivača: Nacrt dokumenta sadrži aktivnosti koje se odnose na navedenu problematiku.

14. **Primjedba/predlog/sugestija** Potreban je visok nivo i jasna odgovornost za postizanje rezultata i ciljeva Strategije i u tom smislu je važno da svaki godišnji izvještaj o primjeni Akcionog plana usvaja Vlada Crne Gore

Odgovor obrađivača: Nacrt dokumenta predviđa obavezu izvještavanja o primjeni Akcionog plana koji usvaja Vlada Crne Gore.

15. **Primjedba/predlog/sugestija** Istaknut je problem ekonomske eksploatacije djece – dječjeg prosjačenja i najavljen završetak rada na interresornom Protokolu o

postupanju sa djecom zatečenom u prosjačenju (Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo prosvjete, Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima)

Odgovor obrađivača: Nacrtom dokumenta je planirano unapređenje zaštite ove kategorije djece.

16. Primjedba/predlog/sugestija Ukazano je na važnost istraživanja i periodične analize uzroka i posljedica dječjeg prosjačenja

Odgovor obrađivača: Nacrtom dokumenta je planirano unapređenje zaštite ove kategorije djece.

17. Primjedba/predlog/sugestija U toku primjene dokumenta, značajno je dosljedno i cjelovito sagledavanje u kojoj mjeri se ostvaruju preporuke Komiteta UN za prava djeteta date na pravi, a potom na kombinovani drugi i treći izvještaj države o stanju prava djeteta

Odgovor obrađivača: Dokument obuhvata sve preporuke Komiteta UN za prava djeteta.

18. Primjedba/predlog/sugestija Akcenat staviti na razvoj usluga u zajednici za decu i njihove porodice, a ne na sistem alternativnog staranja i usluge za decu bez roditeljskog staranja. U tom smislu možda bi bolje bilo formulisati cilj kao obezbeđen efikasan sistem usluga u zajednici/prevencije izmeštanja ili slično, pri čemu naravno indikatori jesu smanjenje broja dece u ustanovama i razvoj usluga u zajednici. Tako bi se fokus stavio na prevenciju izmeštanja i obezbeđivanje podrške u zajednici, a ne prevenciju institucionalizacije.

Odgovor obrađivača: Akcenat je stavljen na sistem alternativnog staranja i usluga za djecu bez roditeljskog staranja iz razloga što nije planirano donošenje posebne Strategije razvoja hraniteljstva.

19. Primjedba/predlog/sugestija Istaknuto je da je prepoznavanje potrebe za žalbenim mehanizmima posebno važno u aktivnostima, pri čemu bi moglo da se razmotri da u aktivnosti 3.7 žalbeni mehanizmi uvedu kod svih pružaoca usluga i u centre za socijalni rad, a ne samo u hraniteljstvo.

Odgovor obrađivača: Sugestija se usvaja.

20. Primjedba/predlog/sugestija U strateškom cilju četiri osigurati da se ne interpretira da su usluge socijalne zaštite besplatne, obzirom da je propisana participacija korisnika, obzirom da mi se čini da se koncept besplatne i blagovremene usluge odnosi i na zdravstvenu i socijalnu zaštitu.

Odgovor obrađivača: Sugestija se usvaja.

21. Primjedba/predlog/sugestija Deca u sukobu sa zakonom nakon uvodne analize ne spominju u strateškim ciljevima i akcionom planu.

Odgovor obrađivača: Sugestija se usvaja.

22. **Primjedba/predlog/sugestija** Ono što je isto tako Analiza centara za socijalni rad pokazala kao značajnu slabost sistema socijalne i dečje zaštite je mali broj voditelja slučaja koji se bave zaštitom dece, kao i nizak stepen proaktivnog pristupa u prepoznavanju dece kojoj je potrebna podrška (bez obzira da li su žrtve nasilja ili ne). Ukoliko postoji prostora to treba da bude adresirano u okviru strategije, obzirom da je koordinacija svih usluga socijalne i dečje zaštite zavisna od kvaliteta rada centara za socijalni rad.

Odgovor obrađivača: Sugestija se usvaja.

Mjesto i datum sačinjavanja izvještaja: Ministarstvo rada i socijalnog staranja, dana 25.04.2019. godine.

Naziv organizacione jedinice ministarstva koja je odgovorna za pripremu nacrtu zakona, odnosno strategije: **Direktorat za socijalno staranje i dječju zaštitu.**

